UKRÁN OKTATÁS- ÉS TUDOMÁNYÜGYI MINISZTÉRIUM
UNGVÁRI NEMZETI EGYETEM
UKRÁN–MAGYAR OKTATÁSI-TUDOMÁNYOS INTÉZET
MAGYAR FILOLÓGIAI TANSZÉK

Nagy Natália

Feladatok és táblázatok magyar nyelvtanból (szófajtan)

Gyakorlati segédeszköz

az Ungvári Nemzeti Egyetem

másodéves magyar szakos hallgatói részére

Ungvár

2018

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
УЖГОРОДСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
УКРАЇНСЬКО-УГОРСЬКИЙ НАВЧАЛЬНО-НАУКОВИЙ- ІНСТИТУТ
КАФЕДРА УГОРСЬКОЇ ФІЛОЛОГІЇ

НОДЬ НАТАЛІЯ ЙОСИПІВНА

Завдання і таблиці з сучасної угорської мови (частини мови)

Методичні розробки для студентів другого курсу
угорського відділення

Ужгород – 2018

Навчально-методичний посібник призначений для освоєння матеріалу, для проведення практичних занять із сучасної угорської мови (частини мови). Кожен із розділів включає завдання для роботи студента.

Додаток включає комплексні тести та питання з сучасної угорської мови.

Література є орієнтиром для науково-дослідної роботи студента.

Методичний посібник стане корисним не тільки для студентів другого курсу угорського відділення, але й для учителів-філологів.

Рецензент:

Дерке М.Ж., кандидат філологічних наук, доцент

Рекомендовано до друку Вченою радою

Протокол № від . 2018 року

TARTALOM

A SZÓFAJ FOGALMA, JELLEMZÉSE. A SZÓFAJI RENDSZEREZÉS ……...7

AZ IGE……..15

A NÉVSZÓK…….....30

A főnév……30

A melléknév…….37

A számnév……42

A névmás……..46

AZ IGENEVEK…….61

A HATÁROZÓSZÓ……73

A VISZONYSZÓK……...79

A névutó és az igekötő ……83

A névelő és a kötőszó ……88

A tagadószó és a partikula…….....92

A MONDATSZÓK……...95

MINTAELEMZÉS…….99

KOMPLEX FELADATOK…….102

TÁBLÁZATOK SZÓFAJTANBÓL……..118

ÖSSZEFOGLALÓ KÉRDÉSEK……127

A FELHASZNÁLT SZAKIRODALOM JEGYZÉKE……...129

„A szó külső idoma egy hang;
megütünk egy billentyűt, s az zeng,
de vele együtt zeng a roppant hangszekrény is,
a múlt és a jelen, minden, amit tudtunk és tudunk,
s minden, amit csak sejtünk is, homályosan.”
Kosztolányi Dezső

Kedves Hallgatók!

Egyre fontosabb napjainkban, hogy az egyén mekkora szókinccsel rendelkezik, s hogyan tudja kifejezni gondolatait, hogyan érvel egyes helyzetekben. Le kell szögezzük azonban, hogy mindehhez az adott nyelv tökéletes ismerete szükséges. Birtokában kell lenni a nyelvtani eszközök, a nyelvelemzési módszerek, eljárások alkalmazásával kapcsolatos ismereteknek. Még rohanó világunkban is fontos a leíró nyelvtani ismeretek elsajátítása, gyakorlati alkalmazása.

Ezzel a segédkönyvvel a magyar szakos másodéves egyetemi hallgatóknak kívánunk segítséget nyújtani a magyar grammatika szófajtana témakörének elsajátításában gyakorlati feladatok, összefoglaló táblázatok által. Ezen feladatok összeállításakor felhasználtuk a következő, e témában megjelent gyűjteményeket:

Adamikné Jászó Anna–Hangay Zoltán. Nyelvi elemzések kézikönyve. – Szeged: Mozaik Oktatási Stúdió, 1995.

Demény Piroska Szilágyi Mária. Szófajok. Játékos nyelvi feladatok. – Kolozsvár: Erdélyi Tankönyvtanács, 2011.

Dobsonyi Sándor–Hangay Zoltán–Nagy Katalin. Szófajtani elemzések. – Bp.: Tinta Könyvkiadó, 2003.

Grammatikai gyakorlókönyv (mintaelemzésekkel és segédanyagokkal). Szerkesztette: P. Lakatos Ilona) – Bp.: 2006.

H. Tóth István. Helyesírási munkafüzet a 6. évfolyam részére – Gyakorlatok és tollbamondások. – Bp.: Tinta Könyvkiadó, 2018. – 48 o.

H. Tóth István. Helyesírási munkafüzet a 7. évfolyam részére – Gyakorlatok és tollbamondások. – Bp.: Tinta Könyvkiadó, 2018. – 48 o.

Keszler Borbála–Lengyel Klára. Magyar grammatikai gyakorlókönyv. – Budapest: Nemzeti Tankönyvkiadó, 2009. – 566 o.

Kótyuk István. Leíró magyar nyelvtani Gyakorlatok – feladatok. – Uzshorod: Kárpátaljai Területi Nyomda, 1986.

Magyar leíró nyelvtani segédkönyv. Szerk.: Faluvégi Katalin–Keszler Borbála–Laczkó Krisztina. – Bp.: Tkk., 1995.

Magyar nyelvi gyakorlókönyv. Szerk.: Hangai Zoltán. – Bp.: Trezor Kiadó, 1993.

Wacha Balázs. A szófajtan alapjai. Alapfogalmak, történeti áttekintés. GYAKORLATOK – FELADATOK. – Piliscsaba: Pázmány Péter Katolikus Egyetem, 2000.

A diákok a könyvet hasznosan lapozhatják a gyakorlati órákra, illetve a vizsgára való készüléskor. A benne található számos feladat segít a tanulóknak lemérni tudásukat.

A kiadványt használhatják a felsőbb évfolyamok hallgatói és a középiskolai tanárok is.

A szerző

A SZÓFAJ FOGALMA, JELLEMZÉSE. A SZÓFAJI RENDSZEREZÉS

Vázlat

1. A szófaj mint grammatikai kategória, a szófaji osztályozás szempontjai

2. A szófajok rendszere a magyar nyelvben

3. A nem tiszta szófajúság:

- **a) átmeneti szófajok: az igenevek, az ige-igenevek és a névutó-melléknevek;**
- **b) a szófajok kereszteződő jellege: kötőszói névmások, a névmási határozószók, a személyragos határozószók;**
- **c) a kettős vagy többes szófajúság.**

4. A szófajváltás: az aktuális és a lexikai szófajváltás.

Irodalom:

1. A magyar nyelv könyve. Szerk.: A. Jászó Anna. – Bp.: Trezor Kiadó, 1991.

2. Berrár Jolán. A szófajok // NytudDolg. 33. sz. (1982). – 7–32. o.

3. Dobsonyi Sándor–Hangay Zoltán–Nagy Katalin. Szófajtani elemzések. – Bp.: Tinta Könyvkiadó, 2003.

4. Fabó Kinga. A szófajváltásról // Nyr. 108/4. (1984) – 360–369. o.

5. Fejezetek a magyar leíró nyelvtan köréből. Szerk.: Rácz Endre. – Bp.: Tkk., 1989.

6. Keszler Borbála. A mai magyar nyelv szófaji rendszere // Emlékkönyv Rácz Endre hetvenedik születésnapjára. Szerk.: Kozocsa Sándor Géza–Lackó Krisztina. – Bp.: ELTE, 1992. – 131–139. o.

7. Keszler Borbála. A mai magyar szófaji rendszer problémái // MNy. 119/3. (1995) – 293–308. o.

8. Néhány nem tiszta szófaji kategória vizsgálati módjáról // Tanulmányok a mai magyar nyelv szófajtana és alaktana köréből. Szerk.: Rácz Endre–Szatmári István. – Bp.: Tankönyvkiadó, 1974. – 59–73. o.

9. Papp Ferenc. Kettős és hármas szófajiságú szavaink // Nyr. 90/4. – 404–408. o.

10. Tanulmányok a mai magyar nyelv szófajtana és alaktana köréből. Szerk.: Rácz Endre–Szatmári István. – Bp.: Tankönyvkiadó, 1974.

A magyar nyelv szófajtana kapcsán számos tudományos munka jelent meg, melyben különböző felosztásokkal találkozhatunk.

Temesi Mihály: A mai magyar szófajok

// A mai magyar nyelv rendszere. I. rész. Szerk.: Tompa József. – Bp.: Akadémiai Kiadó, 1961. – 197–198. o.

I. **Az igék**

II. **A névszók**

A) A tulajdonképpeni névszók: 1. a) A főnevek, b) A főnévi igenevek. 2. a) A melléknevek, b) A melléknévi igenevek. 3. A számnevek.

B) A névszókat helyettesítő szók: 4. A névmások: a) főnéviek; b) melléknéviek; c) számnéviek

III. **A határozószók**: 1. A valóságos határozószók: a) határozott fogalmi tartalmúak, b) névmási tartalmúak. 2. A határozói igenevek. 3. A módosítószók. 4. Az igekötők

IV. **A viszonyszók**: 1. A névelők. 2. A névutók; névutó-melléknevek. 3. A kötőszók

Az indulatszók: 1. Érzelemkifejező indulatszók. 2. Akaratkifejező indulatszók. 3. Hangutánzó indulatszók

Temesi Mihály–Rónai Béla: A szófajok

// A leíró magyar nyelvtan alapjai. – Bp.: Tkk., 1966. – 122–130. o.

I. Az ige

II. A névszó: 1. a) A főnév, b) A főnévi igenév. 2. a) A melléknév, b) A melléknévi igenév. 3. A számnév. 4. A névmás a) főnévi, b) melléknévi, c) számnévi

III. A határozószó: 1. A valóságos határozószó. 2. A módosítószó. 3. A határozói igenév. 4. Az igekötő

IV. A viszonyszó: 1. A névutó: a) valóságos névutó, b) névutó-melléknév. 2. A kötőszó. 3. A névelő

V. Az indulatszó: 1. A valóságos indulatszó. 2. Az állathívogató és -terelő szó. 3. A réja

Velcsov Mártonné

A mai magyar nyelv szófaji rendszere // A mai magyar nyelv. Szerk: Rácz Endre. – Bp.: Tankönyvkiadó, 1968. – 13–14. o.

I. **Igék**

II. **Névszók**: **A)** Tulajdonképpeni névszók: 1. a) főnevek, b) főnévi igenevek. 2. a) melléknevek, névutó-melléknevek, b) melléknévi igenevek. 3. számnevek. **B)** A tulajdonképpeni névszókat helyettesítő szók: 4. névmások, a) főnéviek, b) melléknéviek, c) számnéviek

III. **Határozószók**: 1. valóságos határozószók: a) határozott fogalmi tartalmúak, b) névmási tartalmúak. 2. határozói igenevek. 3. módosítószók. 4. igekötők

IV. **Viszonyszók:** (formaszók): 1. névelők. 2. névutók, névutó-melléknevek. 3. kötőszók: a) valóságosak b) névmásiak c) határozószóiak. 4. segédigék

V. **Indulatszók**: 1. érzelemkifejező indulatszók. 2. akaratkifejező indulatszók. 3. hangutánzó indulatszók

Rácz Endre–Takács Etel

Kis magyar nyelvtan. – Bp.: Gondolat–Talentum Kiadó, 1986. – 100. o.

I. Az ige

II. A névszók: 1. A főnév; 2. A melléknév; 3. A számnév; 4. A névmás

III. Egyéb önálló szófajok: 1. A határozószó; 2. Az igenév; 3. Az indulatszó

IV. Nem önálló szófajok (segédszók): 1. Az igekötő; 2. A névutó; 3. A névelő; 4. A kötőszó; 5. A módosítószó

Bodáné Kovács Mária: A szófajok

// Érettségi témakörök, tételek. Magyar nyelv. Szerk.: Balázs Géza. – Bp.: Corvina Kiadó, 1995. – 46–47. o.

I. **Igék**

II. **Névszók**: 1. főnév. 2. melléknév. 3. számnév. 4. névmás

III. **Igenevek**: 1. főnévi. 2. melléknévi. 3. határozói

IV. **Határozószók**

V. **Viszonyszók**: 1. névelő. 2. névutó. 3. kötőszó. 4. igekötő. 5 segédige) 6. módosítószó

VI. **Mondatszók**: 1. indulatszó. 2. felelőszó

Pete István: Szófajaink rendszere és hierarchiája

// MNy. XCVI./3. (2000) – 257–271.

I. **Főszófajok**: 1. főnév (köznév, tulajdonnév). 2. ige (főige, segédige, igenév) és melléknév. 3. határozószó. 4. számnevek (kvantorok)

II. **Helyettesítő szófajok**: 1. névmások. 2. felelőszók

III. **Viszonyszók**: 1. névutó. 2. elöljáró. 3. formaszó. 4. kötőszó

IV. **Pragmatikai szófajok**: 1. névelő. 2. partikula (módosító szó). 3. modális szó. 4. indulatszó

V. **Hangutánzó szavak**

Keszler Borbála: A mai magyar nyelv szófaji rendszere
// Magyar grammatika. Szerk.: Keszler Borbála. –
Bp.: Nemzeti Tankönyvkiadó, 2000. – 69–70. o.

I. ALAPSZÓFAJOK:

Tulajdonképpeni alapszófajok: **ige, főnév, melléknév, határozószó**. Alapszófajokat helyettesítő szófajok: **főnévi névmás, melléknévi névmás, határozószói névmás**

Átmeneti szófajú szavak: **főnévi igenév, melléknévi igenév, határozói igenév**

II. VISZONYSZÓK:

Morfológiai természetű szerkezetekben: **segédige, segédigenév, névutó,** határozószóvá tevő **mint, névutómelléknév, igekötő**

Nem morfológiai természetű szerkezetekben: **kötőszó, partikula, névelő, tagadószó**

III. MONDATSZÓK: **indulatszó, interakciós mondatszó, módosítószó, hangutánzó mondatszó**

Nyelvi fogalmak kisszótára
Szerk.: Tolcsvai Nagy Gábor. – Bp.: Korona Kiadó, 2000. – 293.

I. Alapszófajok: 1. Elsődleges alapszófajok: **ige**, **főnév**, **melléknév**, **számnév**, **határozószó.** 2. Közvetetten tartalmas jelentésű (helyettesítő) alapszófajok: **névmások.** 3. Összetett (átmeneti) alapszófajok: **igenevek**

II. Viszonyszók: 1. Nyelvtani viszonyjelentést hordozók: **névutó**, **névutómelléknév**, **igekötő**, **mint** segédszó, **segédige**, **segédigenév.** 2. Logikai jelentést hordozók: **névelő, tagadószó.** 3. Kapcsolóelemek: **kötőszók.** 4. Értékelést, viszonyítást kifejezők: **partikulák**

III. Mondatszók: indulatszó, **módosítószó**, **kapcsolatjelölő (interakciós) mondatszó, hangutánzó mondatszó**

Bokor József: Szófajok
// A magyar nyelv könyve. Főszerk.: A. Jászó Anna. – Bp.: Trezor Kiadó, 2004. – 205.

I. **Igék**

II. **Névszók**: 1. főnév, 2. melléknév, 3. számnév. 4. névmás

III. **Igenevek**: 1. főnévi igenév, 2. melléknévi igenév (és az ige-igenév), 3. határozói igenév

IV. **Határozószók**

V. **Viszonyszók**: 1. segédige (és származékai), 2. névutó (és a névutó-melléknév), 3. igekötő, 4. névelő, 5. kötőszó, 6. módosítószó

VI. **Mondatszók**: 1. indulatszó, 2. felelő-, kérdőszó és társalgási szó, 3. hangutánzó mondatszók

Gyakorlatok – feladatok

1. Keressen Szabó Lőrinc verséből példákat a nagyobb szófaji csoportokra!

Nem nyúlok hozzád, csak nézem, hogy alszol

Úgy kéne már, hogy
enyhüljön bennem ez a szomorú
és bizalmatlan, örök társtalanság,
de mindenkitől féltem magamat,
szabadságomat, nem tudok örülni
fenntartás nélkül, és így születik meg
az önzésből a lelkifurdalás.
Félek tőled, akkor is, ha kívánlak,
szeretlek, s mégis mindig titkolom,
vágyom rád, s most is úgy hajlok föléd,
mintha ellenség volnál: óvatos
lelkem tüskéit fordítom feléd,
mert törvény véd, s mert zsarnokom lehetsz.

Alapszófajok	Viszonyszók	Mondatszók

2. Fogalmazza meg a tanultak alapján, mi lehet a szófaji rendszerezés célja!

3. Hasonlítsa össze, miben térnek el az új információk eddigi ismereteitől!

4. Mik a legfőbb különbségek?

5. Fogalmazza meg saját definícióját arról, hogy milyen alapon rendszerezik a szavakat a szófajok!

6. Sorolja be az alábbi lexémákat az alapszófajok, viszonyszók és mondatszók közé a szemantikai, morfológiai, szintaktikai szempontok alkalmazásával!

gyere, jaj, kedves, tanítani, utáni, és, is, könyv, bárki, egyedül, nincs, nem, megírandó, kinn, ahol, volna, szia, talán, kell, velem, bárcsak

7. Állapítsa meg az alábbi mondatok aláhúzott szavainak szófaját! Magyarázza meg a szófaji eltolódás és a többszófajúság jelenségét!

A kutya az ember barátja.

Kutya rossz természete van.

A róka a nyulat üldözi.

Rókább a rókánál.

Nincs semmim.

Nagy úr a nincs.

Szabad nép él szabad hazában.

Szabad megtennünk?

Holnap már tudok pihenni.

A holnapjaink boldogabbak lesznek.

A zöld pulóvert vette fel.

A zöld a kedvenc színe.

Csomókat kötött a fonalra.

Két csomó hagymát vettem.

Egy csomó feladatom van még.

Még százasom sincs.

Százas címletekben kapta meg a pénzt.

8. Határozza meg az alábbi mondatok kiemelt mondatrészeinek aktuális és lexikai szófaját, magyarázza meg a szófajváltás okát!

Szépet álmodott.

Szeretlekkel válaszolt.

Ne mondj nemet!

Az igenjével sokat segített.

A jaj nem használ.

9. Elemezze az alábbi mondatok aktuális szófajváltásait!

Mert már mindent törnék, de hajráz a hajrá. (Ady Endre)

Én voltam a senkibbnél senkibb. (Ady Endre)

Nem zaklatnak már a régi miértek. (Ady Endre)

Hatalmas Isten az Eddig. (Ady Endre)

A vanból nem tudott megélni, most a nincsből is muszáj. (Közmondás)

Többet ér egy kérdezem száz keresemnél. (Közmondás)

Szegény ember úgy gondol a maga kevesére, mint gazdag a maga sokjára. (Közmondás)

Se füle, se farka beszéd.

10. Gyűjtsön minél több többszófajú szót, példamondatokkal ismertesse igazát!

11. Keresse meg pl. az *egy, együtt* lexémák lehetséges szófajait!

12. Milyen szófajúak az alábbi mondatok kiemelt szavai? Indokolja is!

Nagy **távolban** a malom zúgása

Csak olyan volt, mint szúnyog dongása. (Petőfi Sándor)

Miért vagy tőlem oly **távol**?

Távol vidékeket vágyom látni.

Át a réten ment.

A réten **át járt**.

Átjár a réten.

13. Helyezze annyi mondatba az alábbi szavakat, ahány szófaji csoportba tartozhatnak!

költő, magyar, fekete, otthon, vasárnap, egyszer

14. Állapítsa meg az alábbi mondatokban a *saját* szófaji értékét! Indokolja is!

A saját terveidről beszélj!

Kié ez a könyv? A sajátom.

Mindig saját magát sajnáltatja.

15. Az alábbi szavakkal alkosson két-két mondatot úgy, hogy a szó a megjelölt szófaji értékben szerepeljen!

Szó	Követelmény	Mondat
Gyümölcsös	főnév	
	melléknév	
Fagy	ige	
	főnév	
Nyom	főnév	
	ige	
Zár	ige	
	főnév	
Magyar	főnév	
	melléknév	

16. Több szavunk van, amely egyszerre több szófaji csoportba is beleillik (kereszteződő szófajúság), vagy használatától függően hol az egyik, hol a másik szófaji kategóriába tartozik (kettős, hármas szófajúság). Figyelje meg az alábbi példákat, majd a felsorolt szavakat osztályozza még aszerint, hogy kereszteződő vagy kettős, hármas szófajú! Például:

Kereszteződő szófajúság	
Aki	vonatkozó névmás
	kötőszói névmás
	kötőszó
Amikor	határozószó
	kötőszói határozószó
	kötőszó
Kettős, hármas szófajúság	
Nappal	főnév
	idő-határozószó
Mostoha	főnév
	melléknév

este, olasz, amennyi, ahová, rólam, benned, magyar, ahol, zavar, zsarnok, kék, szegény, gazdag

17. Nevezze meg az alábbi kategóriákba sorolható szófajokat!

Átmeneti szófaj kategóriák:

Kereszteződő szófajok:

18. Írjon 2-2 olyan mondatot, amelyekben a *körül* és az *újra* szó más-más szófaji értékben szerepel!

AZ IGE

Vázlat

1. **Az ige (verbum) fogalma**
2. **Az ige mondatbeli szerepe**
3. **Az ige fajai a cselekvő és a cselekvés egymáshoz való viszonya szerint**
4. **Az ige fajai a cselekvés irányulása szerint**
5. **Az ige fajai a cselekvés, történés lefolyásának módja, a cselekvés, történés minősége (akcióminősége) szerint**

Irodalom

1. A magyar nyelv könyve. Szerk.: A. Jászó Anna. – Budapest: Trezor Kiadó, 2004.[7] – 197–212. o.

2. A mai magyar nyelv rendszere I–II. Szerk.: Tompa József. – Bp.: Akadémiai Kiadó, 1961.

3. A mai magyar nyelv. Szerk.: Rácz Endre. – Bp.: Tkk., 1989.

4. Adamikné Jászó Anna–Hangay Zoltán. Nyelvi elemzések kézikönyve. – Szeged: Mozaik Oktatási Stúdió, 1995.

5. Keszler Borbála–Lengyel Klára. Magyar grammatikai gyakorlókönyv. – Budapest: Nemzeti Tankönyvkiadó, 2009. – 566 o.

6. Keszler Borbála. A mai magyar nyelv szófaji rendszere. // Magyar grammatika. Szerk.: Keszler Borbála – Budapest: Nemzeti Tankönyvkiadó, 2000. – 67–76. o.

Gyakorlatok – feladatok

1. Válassza ki az igaz állításokat!

a) Az ige a mondatban csak állítmány lehet.

b) Az ige lehet állítmány és jelző, de az utóbbi csak ritkán fordul elő.

c) Az igét bővítheti tárgy, határozó és jelző.

d) Az igének lehetnek vonzatai és szabad bővítményei is.

e) A tárgyas igének vonzata a tárgy.

f) A *menni fogok* igei alaptagú, tárgyas szintagma.

g) A *menni fogok* összetett – vagy másként: analitikus – igealak.

2. Melyik állítás igaz a visszaható igére?

a) Mindig van, illetve kitehető az alanya, azaz sosem alanytalan.

b) Tárgyas.

c) Egyenértékű cselekvő ige + visszaható névmás szószerkezetével.

d) Azt fejezi ki, hogy az alany úgy cselekszik, hogy cselekvése önmagára irányul.

3. Melyik állítás nem igaz a *fut, szalad* igékre?

a) Gyakorító igék (akcióminőségük szerint).

b) Jelentésükhöz nem tartozik hozzá a tárgyra való kihatás, tehát nem tárgyas igék.

c) A *b)* állítás igaz, de előfordulhatnak tárgyas szerkezetben is (pl. *fut/szalad* egy kört).

d) A cselekvő igenembe tartoznak.

4. Mi a közös a *villámlik, havazik* igékben? Válassza ki a helyes feleleteket!

a) mediális vagy középigék

b) visszaható igék

c) alanytalan igék

d) semmilyen bővítményt sem kívánnak meg, azaz nincs vonzatuk

5. Válassza ki azoknak a morfémáknak (szóelemeknek) a betűjelét, amelyek nem fordulhatnak elő igealakban!

a) birtokos személyjel

b) számjel

c) számot és személyt egy szóelemben jelölő személyrag

d) módjel

e) a határozói igenév képzője

f) időjel

6. Melyik kategória nem lehet zéró, azaz jelöletlen az igelakban?

a) feltételes mód

b) egyes szám 3. személy ragja általános (alanyi) ragozásban, kijelentő módban

c) múlt idő

d) egyes szám 3. személy ragja határozott (tárgyas) ragozásban, kijelentő módban

e) egyes szám 2. személy ragja határozott (tárgyas) ragozásban, felszólító módban

f) egyes szám 2. személy ragja általános (alanyi) ragozásban, felszólító módban

7. **Mi a közös a *várlak* és a *várunk* igelakokban?**

a) alanyuk 1. személyű

b) tárgyas ige szóalakjában szerepelnek

c) lehet 2. személyű határozott tárgyuk (téged, titeket)

d) tárgyas (határozott) ragozásúak

8. Mi a közös a *várlak* és a *várok* igelakokban?

a) ugyanaz az alanyuk (E/1.)

b) ugyanolyan tárgyaik lehetnek

c) tárgyas (határozott) ragozásúak

d) mindkettőnek lehet határozatlan tárgya

9. Mikor válik el az igekötő az igétől?

a) ha az igére esik a legnagyobb hangsúly a mondatban

b) ha az ige előtt álló mondatrészre esik a legnagyobb hangsúly a mondatban

c) ha a *fog, szokott, kell* stb. szavak megszakítják az igekötős igealakot, és beékelődnek az igekötő és az ige közé

d) gyakran az igekötő hátravetésével tesszük folyamatossá az igével jelölt eseményt

10. Mely kategóriák nem fordulhatnak elő egyszerre az egyszerű (szintetikus) igealakban?

a) jelen idő, felszólító mód

b) múlt idő, felszólító mód

c) múlt idő, feltételes mód

d) múlt idő, kijelentő mód

11. Melyik igei személyrag utalhat határozatlan alanyra?

a) többes szám 1. személyű

b) többes szám 2. személyű

c) többes szám 3. személyű

d) személyrag nem utalhat határozatlan alanyra, csak szó/lexéma (például határozatlan névmás)

12. Mi a közös a *nincs* és a *gyere* igében?

a) cselekvő igék
b) hiányos a ragozásuk, nem alkotható meg a teljes alaksoruk számban és személyben
c) a *nincs* csak kijelentő, a *gyere* csak felszólító módot tud kifejezni, de az utóbbiban a módot nem módjel jelöli
d) nem használhatók minden időben, nincs sem múlt, sem jövő idejű alakjuk

13. Mely állítások igazak a létigére?

a) a létige mediális ige
b) szűkebb értelemben két létige van: a *van* és a *lesz*, az előbbinek nincs teljes alaksora, a *lesz* igének teljes a paradigmája
c) teljes alaksorát két igetőből *(van-, lesz-)* és ezek alakváltozataiból alkotjuk meg, ezért alakkiegészüléses alaksornak (paradigmának) nevezzük
d) több szófajú, lehet létigeként ige (alapszófajú szó), és lehet az összetett vagy másként névszói-igei állítmány igéje, pontosabban segédigéje (viszonyszó vagy segédszó)

14. Alkosson cselekvő, műveltető, szenvedő, visszaható és ható igét a *töröl* igéből!

15. Elemezze az alábbi mondatok igei állítmányait az ige fogalmi-lexikális jelentése és az igenemek szempontjából! A példák alapján gyűjtse össze a mediális igék jellemzőit!

Az asszony sértődötten kifordult a szobából.
Kifordult az esernyőm a széltől.
A gyerek órákig készül másnapra.
Az ebéd órákig készül.
Köhög, hogy észrevegyék.
Köhög a füsttől.
Az orvos gyógyít.
Az orvosság gyógyít.
A gazda disznót hizlal.
A csokoládé hizlal.

16. Alkossa meg a *hisz-* igető megfelelő tőváltozatából a következő felépítésű igealakokat és származékokat!

a) jelen idő, felszólító mód, E/2. határozott (tárgyas) ragozás, hosszabb és rövidebb alak

b) jelen idő, felszólító mód, E/2. általános (alanyi) ragozás, hosszabb és rövidebb alak

c) folyamatos melléknévi igenév

d) jelen idő, feltételes, T/3. általános (alanyi) ragozás

17. Határozza meg az alábbi igéket a cselekvő és a cselekvés viszonya alapján!

hizlal, gúnyolódik, lő, ültet, tegeződik, szúratik, teleltet, elgázosít, kezdődik, főz, csavarog, értet, sakkozik

18. Írjon példákat a meghatározásoknak megfelelően az alábbi szövegből!

Körülnézett. Csupa alvók. Ha ő átszökhetne köztük! De át kell szöknie, másképpen nem kerülhetnek vissza a faluba.

A kis Éva mellette aludt. Megrázta gyöngéden, és a fülébe súgta:

– Vicuska! Vicuska!

Évica fölébredt.

– Gyerünk haza – susogta Gergő.

Vicuskának egy pillanatra elgörbült a szája, de mindjárt vissza is igazította, és felült. Bámulva nézett Gergőre, mint a kismacska, mikor idegent lát. Majd az ölében heverő bábura fordult a tekintete, fölvette, és azt nézte kismacskás nézéssel.

– Gyerünk – mondotta Gergő.

Lemászott a kocsi külső oldalán, és leemelte a kislányt is.

Egy aszab ott ült éppen a kocsi mellett. Dárdája az ölében. Feje a kerékagyon. A csutora mellette.

Aludt az úgy, hogy akár az egész tábor elmehetett volna annak az egy keréknek a híján, amelyhez támaszkodott.

(Gárdonyi Géza: Egri csillagok)

– kijelentő mód, múlt idő, E/3., határozott ragozás _____

– feltételes mód, jelen idő, E/3., általános ragozás _____

– kijelentő mód, jelen idő, E/3., általános ragozás _____

– feltételes mód, múlt idő, E/3., általános ragozás _____

– kijelentő mód, múlt idő, E/3., általános ragozás _____

19. Csoportosítsa az alábbi igéket jelentésük szerint!

adok, esett, meghalt, vagyunk, nincsenek, hull, védi, dereng, eltört, köszönj, érik, léteznek, lesznek, zuhant, mehet, üt-vág, recseg, nevetgélnek, fáj, öltözködtek

20. Csoportosítsa az igéket a cselekvő és a cselekvés viszonya alapján!

énekel, hívattat, lehetnének, szépítkezik, képződik, megszöktetem, használna, kevesellte, mosdottam, hívatik, csináltatott, ölelkezik, szétfoszlat, ebédelünk, átadatik, próbálhatnád, nagyobbítja, dulakodnak, darabol, csattogtat, neveztessék el, öntözhet, ír, méltóztatik, ölelkezik, mosat, dobálgat, teletehet, fürödhet, mosakodik, futkos, adatik, barátkozik, vet, hizlal, gúnyolódik, lő, ültet, tegeződik, szúratik, teleltet, elgázosít, kezdődik, főz, csavarog, értet, sakkozik, megérti, felolvastatik, szalad, rejtőzik, nevet, kibékül, ásat, verettetik, borotválkozik, írhat, mérődik, magázódhat, adatik, ír, nyaraltat, méltóztatik, ölelkezik, mosat, dobálgat, teletehet, fürödhet, mosakodik, futkos, barátkozik, vet, hizlal, gúnyolódik, lő, ültet, tegeződik, elgázosít, nevet, írhat, kezdődik, kibékül, főz, csavarog, értet, sakkozik, megérti, felolvastatik, szalad, rejtőzik, ásat, verettetik, borotválkozik, vevődik, magázódhat, szépül, gondolkodhat

21. Csoportosítsa a megadott igéket a cselekvés irányulása (a tárgy) szerint!

ébred, virágzik, megtaláltam, elintézi, kapaszkodj, írok, szépítkezem, főzött, loccsan, dörgött, vár, sző, kondul, hall, nézi, fúj, ballagott, mondjuk, indul, győz, leugrott, tervez, kisütött, jajveszékel, lelekiabál, csattan megír, vásárol, felnő, él, szalad, lő, lefékez, fújt, lefejez, szurkol, kirohan, hizlal, üldögél, tördel, villan, kerget, mendegél, át-átcsap, szab, dörren, szalad, tanít, olvas, mosolyog, gyönyörködik, kedvel, kedveskedik, keresgél, álmodik, szórakozik, szórakoztat, táncol, old, nyafog, ábrándozik, süt, szemlél, dagaszt, dagad, olvastat

22. Képezzen a megadott igékből műveltető, visszaható, szenvedő igéket!

kötöz, mos, tegez, csodál, ad, lép, ugat, dob, mér, ugat, számol, szúr, kínál, keres

23. A tárgyas igék egyik részét tárgyatlan értelemben is használjuk. Alkosson az alábbi igékkel szószerkezeteket úgy, hogy először tárgyas, azután tárgyatlan értelemben szerepeljenek!

nyit, elnéz, becsuk, felcsap, átvág, tart, kifog

24. Helyezze el a táblázatba a következő igéket!

kérkedik, lopakodik, vágtat, vigasztal

Tárgyas	Tárgyatlan

25. Csoportosítsa az alábbi igéket a cselekvés lefolyásának módja (történéstartam) szerint! (tartós-huzamos-mozzanatos)

él, ébred, villan, röpköd, tördel, koppan, megfutamodik, csatázik, piroslik, jellemzi, éled, gyullad, csattog, kapdos, felelget, csavarint, csörren, üldögél, kondít, föllebbenti, vív, farag, csattan, elkezd, hajlong

26. A tartós-huzamos történésű igéknek két csoportjuk van: folyamatos és gyakorító igék. A folyamatos azt fejezi ki, hogy a cselekvés, történés megszakítás nélkül megy végbe, a gyakorító ige pedig azt, hogy megszakításokkal, elaprózva, többször ismétlődve. Csoportosítsa eszerint a *25.* feladat tartós-huzamos igéit!

27. Határozza meg a cselekvés-történés módját, idejét, a cselekvő számát, személyét és az igealak ragozását!

megmondtad	olvastatnánk	mondanák
fussatok	kérni fogják	(majd) elolvasom
kértelek	mehet	kérhettük volna

28. Alkosson mondatokat, melyekben az igéhez a következő mondatrészek kapcsolódnak!

a) csak alany:

b) alany és tárgy:

c) alany és határozó:

d) alany, tárgy és határozó:

e) alany, tárgy és két különféle határozó:

29. Milyen igenembe sorolható az ige a következő mondatokban?

a) Nelli megint megbetegedett.

b) Elég alaposan megmosakodtál?

c) Kivel vitetted le a szemetet?

d) A szerződés két tanú jelentétében íratik alá.

e) Hová üljek?

f) Kibicsaklott a bokám.

g) Mikor látogatsz meg minket?

30. Írja le, milyen szóelemekből épül fel az *ad* ige két megadott szóalakja! A jelöletlenségről, azaz a zéró morfémáról se feledkezzék meg!

adjad: .....

add: .....

31. Alkossa meg az *iszik* ige következő felépítésű alakjait!

a) jelen idő, kijelentő mód, egyes szám, első személy, ikes ragozás

b) jelen idő, feltételes mód, egyes szám, harmadik személy, határozott (tárgyas) ragozás

c) múlt idő, feltételes mód, egyes szám, első személy, általános (alanyi) ragozás

d) jövő idő, kijelentő mód, egyes szám, első személy, határozott (tárgyas) ragozás

32. Írja a táblázatba a felsorolt igéknek a példa szerinti igealakját!

	Járjátok	**Járta**	**Járd**
Hisz			
Küld			
Edz			
Lát			
Javít			

33. Gyűjtsön és kapcsoljon igekötőket az *olvas* igéhez (legalább ötöt)!

34. Hány vonzata (kötött bővítménye) van az *elvégeztet* igének, ha az alanyt is a vonzatok közé számoljuk?

a) 2, az alany és a tárgy

b) 3, az alany, a tárgy és az eszközhatározó

c) 4, az alany, a tárgy, az eszközhatározó és a módhatározó

d) 4, az alany, a tárgy és két eszközhatározó: valakivel és valamilyen eszközzel

35. Igekereső. Olyan hatbetűs igékkel játszunk, amelyek soronként csupán a kezdőbetűjükben térnek el egymástól

1. cs . . . . . | d . . . . . | l . . . . . | r . . . . . |
2. cs . . . . . | g . . . . . | p . . . . . | z . . . . . |
3. b . . . . . | l . . . . . | p . . . . . | sz . . . . . |
4. f . . . . . | ny . . . . . | r . . . . . | sz . . . . . |
5. l . . . . . | r . . . . . | s . . . . . | t . . . . . |

36. Írja ki a szövegrészletből az igéket! Határozza meg a fajtájukat, alakjukat!

Mint a sistergő istennyila, úgy rontottak a királyi hírvivők Bankó udvarába. A kapitányuk le sem szállt a lóról, nyeregben mondta el a királyi üzenetet. – Vitéz Bankó, Béla királyunk harci próbát rendez, elvár oda téged is, hogy összemérd erődet a többiekkel. Azzal már fordította is a lovát, porzott utánuk az út. Bankó görnyedten állt a tornácon, bizony olyan elkeseredetten, mintha valóban istennyila csapott volna a házba) Odasereglett köré a háza népe, felesége, kilenc lánya. Sajnálkozva nézték, hiszen régen elmúlt már az idő, amikor Bankó lovagi tornákon vitézkedhetett. (Lázár Ervin: Bankó lánya)

37. Olvassa el a verset! Mi a mondanivalója az ön számára? Mit tud meg a magyar nyelvről? Írja ki a benne található igéket, s elemezze a tanult szempontok alapján!

Egyik olaszóra során,
Ím a kérdés felmerült:
Hogy milyen nyelv ez a magyar,
Európába hogy került?
Elmeséltem, ahogy tudtam,
Mire képes a magyar.
Elmondtam, hogy sok, sok rag van,
S hogy némelyik mit takar,
És a szókincsben mi rejlik,
A rengeteg árnyalat,
Példaként vegyük csak itt:
Ember, állat hogy halad?
Elmondtam, hogy mikor járunk,
Mikor mondom, hogy megyek.
Részeg, hogy dülöngél nálunk,
S milyen, ha csak lépdelek.
Miért mondom, hogy botorkál
Gyalogol, vagy kódorog,
S a sétáló szerelmes pár,
Miért éppen andalog?
A vaddisznó, hogy ha rohan,
Nem üget, de csörtet – és
Bár alakra majdnem olyan,
Miért más a törtetés?
Mondtam volna még azt is hát,
Aki fut, miért nem lohol?
Miért nem vág, ki mezőn átvág,
De tán vágtat valahol.
Aki tipeg, miért nem libeg,
S ez épp úgy nem lebegés,
Minthogy nem csak sánta biceg,
S hebegés nem rebegés!
Mit tesz a ló, ha poroszkál,
Vagy pedig, ha vágtázik?
És a kuvasz, ha somfordál,
Avagy akár bóklászik.
Lábát szedi, aki kitér,
A riadt őz elszökell.
Nem ront be az, aki betér…
Más nyelven, hogy mondjam el?
Jó lett volna szemléltetni,
Botladozó mint halad,
Avagy milyen őgyelegni?
Egy szó – egy kép – egy zamat!
Aki „slattyog”, miért nem „lófrál”?
Száguldó hová szalad?
Ki vánszorog, miért nem kószál?
S aki kullog, hol marad?
Bandukoló miért nem baktat?
És ha motyog, mit kotyog,
Aki koslat, avagy kaptat,
Avagy császkál és totyog?
Nem csak árnyék, aki suhan,
S nem csak a jármű robog,
Nem csak az áradat rohan,
S nem csak a kocsi kocog.
Aki cselleng, nem csatangol,
Ki „beslisszol” elinal,
Nem „battyog” az, ki bitangol,
Ha mégis: a mese csal!

Hogy a kutya lopakodik,
Sompolyog, majd meglapul,
S ha ráförmedsz, elkotródik.
Hogy mondjam ezt olaszul?
Másik, erre settenkedik,
Sündörög, majd elterül.
Ráripakodsz, elódalog,
Hogy mondjam ezt németül?
Egy csavargó itt kóborol,
Lézeng, ődöng, csavarog,
Lődörög, majd elvándorol,
S többé már nem zavarog.
Ám egy másik itt tekereg,
– Elárulja kósza nesz
– Itt kóvályog, itt ténfereg...
Franciául, hogy van ez?
S hogy a tömeg miért özönlik,
Mikor tódul, vagy vonul,
Vagy hömpölyög, s még sem ömlik,
Hogy mondjam ezt angolul?
Aki surran, miért nem oson,
Vagy miért nem lépeget?
Mindezt csak magyarul tudom,
S tán csak magyarul lehet...!

(Gyimóthy Gábor: Nyelvlecke)

38. Gyűjtsön olyan szókapcsolatokat, amelyekben tárgyatlan ige tárgyasként fordul elő! Figyelje meg, mi okozza az irányultság megváltozását!

Pl.: tótágast áll, átússza a Dunát stb.

39. Helyezze mondatba az alábbi igéket úgy, hogy az egyik mondatban tárgyasak, a másikban pedig tárgyatlanok legyenek!

átjár, behajt, elnéz, kifog, felcsap, ellejt, elsiet

40. Írjon példákat a táblázat celláiba!

Aktív ige					
Igefajta felépítése	**Cselekvő**		**Műveltető**	**Ható**	**Visszaható**
	Intranzitív (tárgyatlan)	**Tranzitív (tárgyas)**			
Tőszó					
Képzett szó					
Igekötős szó					

41. Magyarázza meg az alábbi példák segítségével, hogy a tárgyas igék mely esetekben használhatók tárgyatlanul!

Pista mindkét szemével jól lát.

Kati jól keres.

A bolt este nyolckor zár.

42. Jellemezze az alábbi Radnóti Miklós idézet igéit az igenemek, a tranzitivitás és az akcióminőség szempontjából!

Alszik a tábor, látod-e drága, suhognak az álmok,
horkan a felriadó, megfordul a szűk helyen és már /
újra elalszik s fénylik az arca.

(Radnóti Miklós: Erőltetett menet)

43. Milyen különbség van a szószerkezetek és a képzős igealakok jelentése között?

Kínozza magát – kínlódik

Rázza magát – rázkódik

Izgatja magát – izgul

Vigasztalja magát – vigasztalódik.

44. Tegye az alábbi igéket a megadott alakba!

akar – feltételes mód, jelen idő, egyes szám 1. személy, határozott ragozás

fut – kijelentő mód, múlt idő, többes szám 2. személy, általános ragozás

szeret – felszólító mód, jelen idő, többes szám 1. személy, határozott ragozás

van – kijelentő mód, jövő idő, egyes szám 2. személy, általános ragozás

olvas – feltételes mód, jelen idő, egyes szám 1. személy, határozott ragozás

mos – kijelentő mód, múlt idő, többes szám 2. személy, általános ragozás

lát – felszólító mód, jelen idő, többes szám 3. személy, határozott ragozás

ver – kijelentő mód, múlt idő, egyes szám 2. személy, általános ragozás

áll – feltételes mód, múlt idő, egyes szám 3. személy, határozott ragozás

csap – felszólító mód, jelen idő, többes szám 2. személy, általános ragozás

dob – kijelentő mód, múlt idő, többes szám 2. személy, általános ragozás

dől – feltételes mód, jelen idő, egyes szám 1. személy, általános ragozás

45. Határozza meg az alábbi igék alakját!

szabhatta volna, lőttétek, égni fognak, rúgtunk, álltuk, cserélhettük

46. Milyen tőtípusba tartozik a *tesz, lesz, vesz, hisz, visz, eszik, iszik; lő, nő, sző, fő, ró* ige? Milyen tőváltozatai ismertek ezeknek a töveknek?

47. Sorolja be az alábbi – alakilag – visszaható képzős igéket igefajták szerint!

bánkódik, tegeződik, borotválkozik, becsukódik, gondolkozik, sakkozik, szépítkezik, ébredezik, elkezdődik

48. Párosítsa az igealakokat képzőik jellemzésével!

pirosodik	cselekvő, valamilyenné tesz
pirosul	cselekvő, valamilyennek tart
piroslik	mediális ~ szenvedő, valamilyenné válik jelentésű
pirosít	cselekvő, valamilyennek nevez, szólít
pirosall	mediális ~ cselekvő, valamilyennek látszik

49. Határozza meg az igék tulajdonságait! (mód, idő, szám, személy, ragozás)

állj, menj el, sétál, tanulj, csenget, bátorkodik, esik, ment volna, alszik, aludna, okoskodik, mehet, vár, csenget, csendülj, bízz, szólj, nézz, bánt, fénylett, ment, volt, van, tett, venni fog

50. Javítsa ki a nyelvhelyességi hibákat az alábbi mondatokban!

Ha rajtam múlna, adnák még egy esélyt neki.

Ha belássátok, hogy hibáztatok, nem beszélünk róla tovább.

Az eset kivizsgálást nyert.

Háncsa le mindenki a fa kérgét!

A külalak be fogja folyásolni a dolgozat értékelését.

Új időpontot javasoltunk a vezetőség felé.

A félreértés elkerülése miatt mondom.

A baleset végett késett el.

Éván keresztül szeretnék üzenni

51. Alkosson a *hazudik* ige felhasználásával olyan alanyi-állítmányi szerkezetet, amely a kívánt grammatikai kategóriákat fejezi ki!

a) múlt idő, feltételes mód, E/3.: .....
b) jövő idő, kijelentő mód, E/3.: .....
c) jelen idő, kijelentő mód, T/3.: .....
d) jelen idő, kijelentő mód, határozatlan alany: .....
e) jelen idő, kijelentő mód, általános alany: .....

52. Húzza alá az igéket a szövegben! Írja az igék fölé, milyen ragozásúak!

Jól rendelték azt az istenek, hogy a szegény ember is tudjon kacagni.

Nemcsak sírás-rívás hallik a putriban, hanem szívből jövő kacagás is elég. Sőt az is igaz, hogy a szegény ember sokszor nevet, mikor inkább volna oka sírni.

Jól ismerem ezt a világot. A Soósoknak az a generációja, amelyből az apám való, megpróbálta az ínségnek legsúlyosabb állapotát is. Abban az időben napszámos volt az apám egy gépműhelyben. Ő sem dicsekedik ezzel az idővel, más sem. Pedig igaz.

És az is igaz, hogy soha már én a jövendő életemben nem kacagok annyit, mint gyermekségem e pár esztendejében.

Hogy is kacagnék, mikor nincsen már piros arcú, vidám anyám, aki olyan édesdeden tudott nevetni, hogy a könny csorgott a végén a szeméből s köhögés fogta el, hogy majdnem megfojtotta…

És még ő sem kacagott úgy soha, mint mikor egy délutánt azzal töltöttünk, hogy hét krajcárt kerestünk ketten. Kerestünk és találtunk is. Hármat a gépfiókban, egyet az almáriumban... a többi nehezebben került elő.

Az első három krajcárt még maga meglelte az anyám. Azt hitte, többet is talál a gépfiában, mert pénzért szokott varrni, s amit fizettek, mindig odarakta. Nekem a gépfia kifogyhatatlan kincses bánya volt, amelybe csak bele kell nyúlni, s mindjárt van terülj asztalkám.

El is bámultam nagyon, mikor az édesanyám kutat, kutat benne, tűt, gyűszűt, ollót, szalagdarabokat, zsinórt, gombot, mindent szétkotor, s egyszerre csak azt mondja nagy bámulva:

– Elbújtak.

– Micsodák?

– A pénzecskék – szólt felkacagva az anyám.

Kihúzta a fiókot:

– Gyere csak kis fiam, azér is keressük meg a gonoszakat. Huncut, huncut krajcárkák.

Leguggolt a földre s olyanformán tette le a fiókot, mintha attól félt volna, hogy kirepülnek, úgy is borította le egyszerre, mint mikor kalappal lepkét fog az ember.

Nem lehetett azon nem kacagni.

– Itt vannak, benne vannak – nevetgélt s nem sietett felemelni –, ha csak egy is van, itt kell neki lenni.

Leguggoltam a földre, úgy lestem, nem búvik-é ki valahol egy fényes pénzecske? Nem mozgott ott semmi. Tulajdonképp nem is nagyon hittük, hogy van benne valami.

Összenéztünk és nevettünk a gyerekes tréfán.

Hozzányúltam a fenekével felfordult fiókhoz. (Móricz Zsigmond: Hét krajcár)

53. Írja be a táblázatba, hogy a felsoroltak közül melyik igefajtára illik a meghatározás! szenvedő / műveltető / cselekvő / visszaható / középige. Merítse a példákat a következő szavakból!

teniszezik, kerestetik, hozat, megalázkodik, világosodik, énekeltet, borotválkozik, kimondatik, rajzol, meggyógyul

Meghatározás	Igefajta	Példák
Általában akaratlagos, többé-kevésbé tudatos cselekvést fejez ki. A hozzá tartozó alany a cselekvés végzőjét nevezi meg.		
Történést, állapotot vagy állapotváltozást fejez ki. Az igéhez tartozó alany olyan személyt vagy dolgot nevez meg, mellyel történik valami, mely átél, elvisel valamiféle állapotváltozást, mely valamilyen állapotban van.		
Cselekvést fejez ki, de a hozzá tartozó alany nem a cselekvés végzőjét nevezi meg, hanem azt, aki, vagy ami mással elvégezteti a cselekvést.		
Olyan cselekvést fejez ki, melynek alanya maga a cselekvést végző, ugyanakkor a cselekvés önmagára irányul.		
Az igéhez tartozó alany nem a cselekvést végzőt nevezi meg, hanem azt, aki vagy ami elszenvedi a cselekvést. Mindig ikes ragozású ige.		

54. Írja be az igék megfelelő alakjait a táblázatba! (rendhagyó igék)

	Kijelentő mód, jelen idő, E/2, általános r.	**Feltételes mód, jelen idő, T/3, általános r.**	**Felszólító mód, jelen idő, E/2, határozott r.**	**Kijelentő mód, jelen idő, T/1, határozott r.**	**Felszólító mód, jelen idő, T/2, általános r.**
Hisz					
Tesz					
Edz					
Játszik					
Fut					

55. Melyik igenemhez, igefajtához tartoznak az alábbi igék?

folyik – folytat hibázik – hibáztat

bízik – biztat gyönyörködik – gyönyörködtet

A NÉVSZÓK

A főnév

Vázlat

1. A névszók fogalma, típusai

2. A főnév fogalma, típusai

Irodalom

1. A magyar nyelv könyve. Szerk.: A. Jászó Anna. – Budapest: Trezor Kiadó, 2004.[7] – 197–212. o.

2. A mai magyar nyelv rendszere I–II. Szerk.: Tompa József. – Bp.: Akadémiai Kiadó, 1961.

3. A mai magyar nyelv. Szerk.: Rácz Endre. – Bp.: Tkk., 1989.

4. Adamikné Jászó Anna–Hangay Zoltán. Nyelvi elemzések kézikönyve. – Szeged: Mozaik Oktatási Stúdió, 1995.

5. Balázs János. A tulajdonnév a nyelvi jelek rendszerében // ÁNyT. I. 1963. – 41 – 52. o.

6. Balogh Judit. A főnév // MGr. – 127–142. o.

7. Barabás András–Kálmán György–Nádasdy Ádám. Van-e a magyarban tulajdonnév? // NyK. 1977. – 135–55. o.

8. Hajdú Mihály. A tulajdonnév mint szófaji kategória // Az V. magyar névtudományi konferencia előadásai. MNyTK. 209. sz. I – II. – Bp. – Miskolc: 1997. – 471–6. o.

9. J. Soltész Katalin. Tulajdonnév és köznév határterülete. // MNy. 1959/4. – 461–70. o.

10. Keszler Borbála–Lengyel Klára. Magyar grammatikai gyakorlókönyv. – Budapest: Nemzeti Tankönyvkiadó, 2009. – 566 o.

11. Keszler Borbála. A mai magyar nyelv szófaji rendszere. // Magyar grammatika. Szerk.: Keszler Borbála. – Budapest: Nemzeti Tankönyvkiadó, 2000. – 67–76. o.

12. Temesi Mihály. A névszók // MMNYR. I. – 212–250. o.

13. Tompa József. Főnév vagy melléknév? // Nyr. 89/3. (1965). – 356–7. o.

14. Velcsov Mártonné. A névszók // MMNY. – 25–55. o.

15. Vörös Ferenc. Nagy kezdőbetűs közneveinkről//Nyr. 1993/4. – 521–4. o.

Gyakorlatok – feladatok

1. Melyik állítás igaz a névszókra?

a) A világ dolgait, eseményeit stb. nevezik meg, illetve ezek tulajdonságait jelölik.
b) Van olyan felfogás, hogy a névmások is közéjük tartoznak, de olyan is, amely szerint a névmás nem névszó.
c) Általában nem toldalékolhatók, de lehetnek mondatrészek, és felvehetnek bővítményeket.
d) A névszók között nem találunk vonzatos szavakat.

2. Melyik állítás nem igaz a főnévre?

a) Mindenféle mondatrész lehet.
b) Ragozását mondatbeli szerepe (ritkábban az egyeztetés, például *Pétert, a barátomat*) határozza meg.
c) A főnévi szóalakban lehet birtokjel, birtokos személyjel, számjel, ritkábban fokjel, kiemelő jel és esetrag (vagy másként viszonyrag).
d) A melléknévvel, a számnévvel és a határozószóval együtt a névszók közé tartozik.

3. Mi nem lehet zéró, azaz jelöletlen a főnévi szóalakban?

a) a birtokjel egy birtok esetén
b) a számjel egyes szám esetén
c) a birtokos személyjel egy birtok esetén E/3. személyben
d) a birtokos személyjel több birtok esetén E/3. személyben
e) az alanyeset ragja
f) a számjel többes szám esetén

4. Írjon 5–5 példát

a) tulajdonnévvé vált köznévre
b) köznévvé vált tulajdonnévre

5. Határozza meg, mely típusba tartoznak az alábbi főnevek!

Magyar Tudományos Akadémia, csorda, boltozat, lőpor, növényzet, Magyarország, szarka

6. Csoportosítsa jelentésük szerint az alábbi közneveket!

asztal, szépség, katonaság, kő, réz, csillagzat, ékezet, kacaj, bőség, gyorsaság, diákság, csont, csontozat, kérvény, vélemény, látvány, állványzat

7. Csoportosítsa az alábbi főneveket a tanult szempontok szerint!

Kossuth Lajos, vas, virág, kender, erezet, kandalló, MTA, Jaguar, nádas, zene, liszt, Földközi-tenger, Boka, fa, gondolat, erdő, tudás, Mars, Kárpátalja, Kárpátok, ceruza, grafit, Kossuth-díj, Adidas, selyem, kő, bátorság, sárkány, tyúk, kenyér, Nokia, könyvtár, nyáj, katonaság, rettegés, Nemzeti Múzeum, vas, tömeg, kapu, tudás, virág, csontozat, kő, bűn, fa, gondolkodás, katonaság, nádas, víz, igazgató, nyáj, jóság, tej, ménes, ház, mérnök, béke, tinta, konda

8. Írja ki a főneveket a szövegből! Bontsa a szóalakokat szóelemekre!

A kutya

A kutyafélék a ragadozók rendjének egyik családja. Húsevő állatok, főképpen melegvérű prédát ejtenek. Testalkatuk izmos. Karmos ujjú, erős végtagjaik vannak. Szemfogaik nagyok és hegyesek, zápfogaik tarajosak. Zsákmányukat üldözik. Lábuk hosszabb a macskaféléknél, de karmaikat nem tudják behúzni. A kutyák fajtái rendkívül változatosak. Sok fajtájuk igen jó házőrző, mások inkább vadászó, illetve terelő kutyák. Mindegyik fajtának nagyon jó a szaglása, és hűséges gazdájához.

9. Alkosson az igékből főneveket! A kapott szavakat foglalja mondatba!

ír, húz, tanul, áll, keres, eszik, lát, néz, vág, olvas, fest, kér, ordít, mér, díszít, ment

10. Sorolja be az alábbi tulajdonneveket a megfelelő kategóriába!

Hold, Biopon, Bogáncs, Kiss Márton, Hazám, MALÉV, Kossuth-díj, Ausztrália, Cirmos, Édes Anyanyelvünk, Magyar Tudományos Akadémia, Skoda, Jupiter, Fiastyúk, Boka, Kisalföld, Iparművészeti Főiskola, Népszava, Viki, Eötvös Loránd-emlékérem

11. Alkosson mondatokat a *kutya* és a *gyümölcs* főnevekkel, és bizonyítsa, hogy a főnév minden mondatrész szerepét betöltheti!

12. Melyik állítás igaz a *kézzel* szóalakra?

a) Felépítése: tő + zéró számjel + *-val/-vel* rag.
b) A rag kezdő mássalhangzója zöngésség és a képzés helye és módja szerint hasonul a tő utolsó hangjához, ezt írásban is jelöljük.
c) Töve a tőbelseji időtartamot váltakoztató névszótő-típusba tartozik.
d) Töve finnugor alapnyelvi örökség.

13. Melyik mondatban szerepel az *idő* főnév valamely szóalakja (tehát a ragozási sorba illő, főnévi, jeles-ragos alakja)?

a) Jó ideje annak, hogy utoljára láttalak.
b) Szerencsére még idejében érkezett.
c) Idénre már megvásároltuk a télálló burgonyát.
d) Eljött az őszi vadászati idény.
e) Ez időn túli szabaddobás volt.

14. Sorolja be az alábbi főneveket a konkrét és az elvont főnevek csoportjába!

becsület, kormány, tündér, metafora, király, forradalom, gyümölcs, tőz, fizika, tavasz, boszorkány

15. Sorolja fel az alábbi szófajtani kategóriákra jellemző képzőket!

– gyűjtőnevek
– elvont főnevek
– gyakorító igék
– mozzanatos igék

16. Helyezze mondatba az alábbi köz- és tulajdonnévpárokat!

parlament – Parlament
paradicsom – Paradicsom
biblia – Biblia
föld – Föld

17. Köznevek vagy tulajdonnevek az alábbi összetételek?

Hadrovics–Gáldi-szótár, Boyle–Mariotte-törvény, Pitagorász-tétel, Duna-hidak, Oscar-díj-átadás

18. Konkrét vagy elvont főnév az írás az alábbi mondatokban? Miért? Gyűjtsön hasonló példákat!

Az írás fárasztotta. Átvette az írást.

19. Alkossa meg a megadott elemekből felépülő földrajzi nevet, majd írja a mellette lévő oszlopba a név *-i* képzős származékát!

Összetevők	Földrajzi név	A név *-i* képzős származéka
Maros + folyó		
Szomáli + félsziget		
észak + Amerika		
namíb + sivatag		
Velencei + tó		
csendes + óceán		
új + Zéland		
Fülöp + szigetek		
mexikói + öböl		
fekete + tenger		
gibraltári + szoros		
közép + szibériai + fennsík		
indiai + óceáni + hátság		
Maros + part		

20. Hányféleképpen lehet írni a *Hűvös-völgy* tulajdonnevet? Válassza ki a helyes írásmódot és helyes magyarázatot tartalmazó feleletet!

a) például hűvös völgy, szemben a kellemes hőmérsékletű völggyel
b) csak kötőjellel lehet írni, másként nem szabályos
c) földrajzi névként kötőjellel kell írni, ekkor a völgy neve, de közigazgatási névként egybeírjuk, ekkor egy városrész neve Budapesten
d) földrajzi névként kötőjellel kell írni, ekkor a völgy neve, közigazgatási névként különírjuk, mivel a közigazgatási egységek írásmódjában a különírás a szabályos

21. Írja be folyóírással a táblázat megfelelő rovatába az alábbi tulajdonneveket! Ügyeljen a helyesírásukra!

EURÓPA, OPEL ASTRA, MILKA, ERDÉLY, OLASZORSZÁG, MIKSZÁTH KÁLMÁN, BŰN ÉS BŰNHŐDÉS, BODRI, PHILLIPS TELEVÍZIÓ, MORZSA, MARCSI, SZABÓ ÁGNES, SEBES, RISKA, BÖZSI, HAJDÚ MOSÓGÉP, NEMZETI SPORT, ÉLET ÉS TUDOMÁNY, MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA, SZELES MÓNIKA, PEST MEGYE, BALATON, KŐSZEG, EGRI CSILLAGOK, PETŐFI SÁNDOR ÁLTALÁNOS ISKOLA, NEMZETI MÚZEUM, ISTENHEGYI ÚT, MAGYAR ÉRTELMEZŐ KÉZISZÓTÁR, DINÁRI-HEGYSÉG, GÖNCÖLSZEKÉR, ARANY JÁNOS SZÍNHÁZ, COLGATE FOGKRÉM

Állatnevek	
Földrajzi nevek	
Intézménynevek	
Címek	
Márkanevek	

22. Írja le hibátlanul a következő helytelenül írt neveket!

országos széchenyi könyvtár _____

kelet-ázsia _____

vörös sándor (a költő) _____

élet és irodalom _____

maros megye _____

duna tisza köze _____

kalotaszeg _____

nyárád mente _____

dunán túl _____

szabadság tér _____

közép európa _____

csendes óceán _____

közép európai _____

bükk hegység _____

zete laki _____

kriterion könyvkiadó _____

állami magyar színház _____

23. Pótolja a hiányzó kezdőbetűket!

A) A ...ilmlexikon szerint …atona drámáját, a ...ánk ...ánt 1914-ben vitték először filmre. A …ugat részletesen méltatta is. A mostani változattal a ...ők ...apja és a ...ilm-...ínház ...uzsika foglalkozott.

B) Európa határai nem mindenütt egyformán élesek. Északon a ...eges-...enger, ...ugaton az ...tlanti-...cean, …élen a ...öldközi-...enger, ...eleten az ...rál és a ...aszpi-tenger határolja.

A melléknév

Vázlat

1. A melléknév (nomen adiectivum) fogalma, alak- és mondattani sajátosságai

2. A melléknév fajai

Irodalom

1. A magyar nyelv könyve. Szerk.: A. Jászó Anna. – Budapest: Trezor Kiadó, 2004.[7] – 197–212. o.

2. A mai magyar nyelv rendszere I–II. Szerk.: Tompa József) – Bp.: Akadémiai Kiadó, 1961.

3. A mai magyar nyelv. Szerk.: Rácz Endre. – Bp.: Tkk., 1989.

4. Adamikné Jászó Anna–Hangay Zoltán. Nyelvi elemzések kézikönyve. – Szeged: Mozaik Oktatási Stúdió, 1995.

5. Keszler Borbála–Lengyel Klára. Magyar grammatikai gyakorlókönyv. – Budapest: Nemzeti Tankönyvkiadó, 2009. – 566 o.

6. Keszler Borbála. A mai magyar nyelv szófaji rendszere. // Magyar grammatika. Szerk.: Keszler Borbála – Budapest: Nemzeti Tankönyvkiadó, 2000. – 67–76. o.

7. Tanulmányok a mai magyar nyelv szófajtana és alaktana köréből. Szerk.: Szathmári István. – Bp.: Nemzeti Tankönyvkiadó, 1994. – 59−74. o.

8. Thimar Márta. A melléknévi csoport // Fejezetek a magyar leíró nyelvtan köréből. Szerk.: Rácz Endre. – Bp.: Tankönyvkiadó, 1989. – 139–80. o.

9. Tompa József. Főnév vagy melléknév? // Nyr. 89/3. (1965). – 356–7. o.

10. Tompa József. Mellékneveink *-ul/-ül* toldalékos alakjai a mai szinkróniában. // MNy. LXXI/1. (1975). – 132–42. o.

Gyakorlatok – feladatok

1. Melyik állítás igaz a melléknévre?

a) Lehet vonzatos (pl. *azonos*, *hajlamos*).

b) Minden fokozható melléknév vonzatossá válik a fokozás következtében.

c) Eredeti szófaji értékében lehet állítmány, alany, ragosan tárgy, határozó a mondatban, de legjellemzőbb szerepe a jelzői.

d) Eredeti szófaji értékében a jelek közül csak fokjelet, kiemelő jelet kaphat, más jelet (pl. állítmányként vagy értelmezőként számjelet) csak egyeztetéssel kaphat meg.

2. Melyik névszóra jellemző?

a) Tipikus bővítménye a határozó, azon belül is a fokhatározó.

b) Tipikus bővítménye a jelző.

c) Kiemelő jelet kaphat.

d) Felveheti eredeti szófaji értékében a birtokos személyjelet.

3. Válogassa ki a mellékneveket az alábbi szövegből!

Az apa bőbeszédű, makacs, széles vállú ember. Az anya csöndes, félénk, törékeny, szőke asszony. A fiú izmos, karcsú gyerek. Arca fehér, haja sötétbarna, szeme égszínkék. Fürge, gyors a mozgása. Indulatos, de tud uralkodni magán. Éles eszű, okos, kitartó. Írása szép, tiszta. Matematikából a legjobb. A játékban ügyes és merész.

4. Gyűjtsön két-két melléknevet, melyek jelentése:

a) valahová tartozás: ....

b) valamivel való ellátottság: ....

c) valaminek hiánya: ....

d) valamilyen helyzet: ....

e) mérték, kisebb fok: ....

f) valakinek, valaminek természete, szokása: .....

5. Alkosson 3-3 mondatot a megadott melléknevekkel, és bizonyítsa, hogy a melléknév a mondatban állítmány, jelző és határozó lehet!

veszélyes, lelkiismeretes, bátor, ügyes, pontos

Pl. szép – 1. A rózsa szép volt. (névszói-igei állítmány)

A rózsa szép virág. (jelző)

A rózsa szépen virágzik. (határozó)

6. Fokozza az alábbi mellékneveket!

lila, hófehér, ügyes, nagyarányú, sokrétű, ritka, koromsötét, különféle, kisszámú, alávaló

7. Alkosson három mondatot melléknevekkel úgy, hogy bizonyítsa, a melléknév a mondatban lehet állítmány, jelző és határozó is!

takarékos, veszélyes, szapora, bátor, szemfüles, okos, ügyes, pontos

8. Melyik állítás igaz a *szélső, oldalú, szálnyi* szavakra?

a) fokozhatók

b) képzettek

c) melléknevek

d) tövük főnévi tő

9. Fejezze ki az alábbi szólásokat egy-egy melléknévvel!

Madarat lehetne vele fogatni. (Szólás)

Úgy igyekszik, majd lefekszik. (Szólás)

Kivan, mint a liba. (Szóláshasonlat)

Egyik lába itt, a másik ott. (Szólás)

Olyan a színe, mint a fagyos ing. (Szóláshasonlat)

Úgy bámul, mint a sült hal. (Szóláshasonlat)

Minden lében kanál. (Szólás)

Az egerek nem sok fészket raknak az ő csűrében. (Szólás)

10. Mi a különbség az *utolsó* és a *kedves* szavak között? Válassza ki a helyes magyarázatot tartalmazó feleletet!

a) Az *utolsó* mély, a *kedves* magas hangrendű.

b) Az *utolsó* nem képzett, a *kedves* képzett melléknév.

c) Az *utolsó* nem fokozható, mivel abszolút jelentésű, szélső helyzetet jelöl, a *kedves* azonban fokozható.

d) Az *utolsó*nak csak a felsőfoka alkotható meg, a *kedves* szónak közép- és felsőfoka is van.

11. Írjon egy-egy olyan képzett melléknevet, amelynek a jelentése:

a) mérték: _____

b) kicsiny fok: _____

c) helyzet: _____

d) valahová tartozás: _____

e) szokásszerű tulajdonság: _____

f) valamivel való ellátottság: _____

g) valaminek a hiánya: _____

12. Miért különlegesek az alábbi felsőfokú szóalakok?

legfelső, legteteje, legalul, leginkább, legkevésbé, legszemrevalóbb

13. Írja le a következő kifejezések középfokú alakjait!

kis fizetésű: _____

nagy szájú: _____

nagyszájú: _____

bőkezű: _____

kitartó: _____

14. Milyen szabály szerint járt el a *13.* feladat megoldásakor?

15. Képezzen mellékneveket az alábbi tulajdonnevekből!

Magyar Nemzet _____

Mikszáth _____

Arany János _____

Racine _____

Cervantes _____

Balatonalmádi _____

Velencei-tó _____

San Marino _____

Sebes-Körös-dűlő _____

Egyesült Királyság _____

16. Határozza meg az alábbi mennyiséget jelentő szavak szófaját!

tengernyi, kosár (barack), valamennyi, öt-hat, csomó (könyv), néhány, rengeteg, méter, millió, számos, számtalan, tucat (zokni), pár (könyv), halom (ruha)

17. Az alábbi mellékneveket két csoportba soroltuk: minősítő és viszonyító melléknevekbe. Indokolja az eljárás helyességét! (Vö.: Lengyel MGr. 2000: 142.)

MINŐSÍTŐ	**VISZONYÍTÓ**
véges	végső
szép	üveg (mn.)
igazi	budapesti
kettes	kétszeres
fekete	(fekete) hajú

18. Csoportosítsa az alábbi lexémákat aszerint, hogy minősítő vagy viszonyító melléknevekről van-e szó!

tiszta, spanyol, erdei, jó, éles, műanyag, arany, vadonatúj

A számnév

Vázlat

1. **A számnév (nomen numerale) fogalma, alaktani jellemzői, mondatbeli szerepe**
2. **A számnév fajai: határozott (tőszámnév, sorszámnév, törtszámnév) és határozatlan számnevek**
3. **A számnevek helyesírása**

Irodalom

1. A magyar nyelv könyve. Szerk.: A. Jászó Anna. – Budapest: Trezor Kiadó, 2004.[7] – 197–212. o.

2. A mai magyar nyelv rendszere I–II. Szerk.: Tompa József. – Bp.: Akadémiai Kiadó, 1961.

3. A mai magyar nyelv. Szerk.: Rácz Endre. – Bp.: Tkk., 1989.

4. Adamikné Jászó Anna–Hangay Zoltán. Nyelvi elemzések kézikönyve. – Szeged: Mozaik Oktatási Stúdió, 1995.

5. Ágoston Mihály. A magyar halmaznevek. – Bp.: Forum Könyvkiadó, 1993.

6. J. Soltész Katalin. Számneveink // Nyr. 110/4. (1986) – 401–415. o.

7. Keszler Borbála–Lengyel Klára. Magyar grammatikai gyakorlókönyv. – Budapest: Nemzeti Tankönyvkiadó, 2009. – 566 o.

8. Keszler Borbála. A mai magyar nyelv szófaji rendszere) // Magyar grammatika. Szerk.: Keszler Borbála – Budapest: Nemzeti Tankönyvkiadó, 2000. – 67–76. o.

9. Tompa József. Öten típusú számnévi alakulataink mai használata // Nyr. 100/1. (1976) – 129–136. o.

Gyakorlatok – feladatok

1. A számnévvel kapcsolatosan teszünk kijelentéseket. Melyik állítás igaz?

a) A tő- és a törtszámnév főnévként viselkedik akkor, ha a számot (vagy tört részt) nevezi meg, és a melléknevekhez hasonlít akkor, ha a mennyiséget tulajdonságként jelöli.

b) A tőszámnév csak határozott lehet.

c) Határozatlan mennyiséget csak melléknévvel (pl. *tucatnyi*) vagy névmással (pl. határozatlan névmással) tudunk kifejezni, számnévvel nem.

d) A sorszámnév nem megnevező, hanem tulajdonságot jelölő szó.

2. Csoportosítsa a számneveket a tanult szempontok szerint!

ezer, tizenöt, csomó, egymillió, kétharmad, kilencszer, ötmillió-húsz, egy egész három tized, tucat, több, első, öt-öt, négyharmada, harmincadik, ezerkilencszázötven.

3. Válogassa ki a számneveket az alábbi szövegből, majd minősítse őket a tanult szempontok szerint!

Rengeteg ember gyűlt össze. A teremben kétszáz szék volt, ezért csak minden második vendég ülhetett le. Még így is kint álldogálhatott két-háromszáz érdeklődő. A mi számunk a tizedik volt a műsorban. Több osztálytársam egyedül is szerepelt. A díjak kétharmad részét megnyertük.

4. Milyen szófajú az első szó? Állítását támassza alá érvekkel!

5. Mi a különbség a két és a kettő használatában?

a) Semmi.

b) Ha azt akarjuk, hogy a *két* ne értődjék *hét*nek, akkor inkább *kettő*t mondunk helyette.

c) Főnévként használjuk a *kettő*t a szám megnevezésére, tulajdonság jelölésére (a melléknévhez hasonlóan) a *két* számnév szerepel a mondatban.

d) Állítmányként csak a *kettő* használatos, a *két* nem.

6. Melyik állítás igaz a három számnévre? Csak a minden részletében helyes állítást tekintse igaznak!

a) Határozott tőszámnév.

b) A toldalékolás (képzés, jelezés, ragozás) során tövében előfordulhat hangzóhiány és tőbelseji időtartam-váltakozás is.

c) A finnugor időkből származó ősi örökség a nyelvünkben.

d) A harmadéves hallgató szószerkezet összetett szavában a belőle képzett törtszámnév szerepel előtagként.

e) A hármas továbbképzéssel keletkezett számnévben a három hangzóhiányos tőváltozata szerepel.

7. A fokozással kapcsolatban teszünk kijelentéseket. Válassza ki az igaz állításokat!

a) A számnevek között nincs fokozható.

b) Minden melléknév fokozható.

c) A felsőfok és a középfok jele együtt egy szóelem, mert csak így együttesen fejezi ki a l*eg- -bb* a felsőfokot.

d) A középfok jelének van *-b* alakváltozata is, bár ezt ma már kissé archaikusnak érezzük.

8. Mi a közös a *pohár, csomó, csipet* szavakban?

a) főnevek

b) képzetlenek

c) mértéket is jelölnek, ekkor vonzatosak, kötött bővítményük a mennyiségjelző

d) jelölhetnek mértéket, mennyiséget, de a csomó ezen belül sebesség-mértékegységet is jelöl

9. Mi a közös a következő szavakban: *számos, kilences, többes*?

a) mindegyiknek számnév a töve

b) mindegyikben előhangzós *-s* képző szerepel

c) mindegyik számnév

d) mindegyik melléknév

10. Írja le betűkkel!

10000, 2, 1967, 15, 1, 7, 110516, 2001, 1956, 628, 325, 1 000 320, 1 110, 440, 2000, 15, 965

11. Javítsa ki a helyesírási hibákat!

1948 március 9, 1956. augusztusa, 1918 október végén, 3-ba járok, 1985. dec. 31.-én, az ország két harmad része, egy harmad meg két harmad egyenlő eggyel

13. Írja le az alábbi dátumokat a magyar helyesírásnak megfelelően!

a) 2003 tavasza 1956. október 23-án 2005 februárjában 2005.12.26.

b) 2004. december 20 és 30. között 1848 előtti 2004 fordulópont az életemben.

c) 2004-ben 2003. év volt a legjobb. 2003 volt a legjobb év.

14. Melyik hibás?

a) április 1-ei

b) április 1-jei

c) április 1-ji

d) április 1-ejei

e) április 1-i

15. Melyik írásmód hibás?

a) a 6.-8. oldalon.

b) idén már 9.-es lesz.

c) 2002. után.

d) pf. 102.

15. Javítsa ki a számnevek helyesírási hibáit!

a) a tanulók három negyed része

b) 2011 október 19.-én

c) 1848. tavaszán

d) 6-ba járok

e) 1940 április 23

f) Egy harmad meg két harmad egyenlő eggyel

16. Írjon keltezést kétféle módon!

_____,

_____

17. Keresse meg a regényrészletben található számneveket! Határozza meg a fajtájukat!

A 2057. év egyik szép májusi reggelén izgatott fiatalember szólt bele a Közép-európai Időjárás-szabályozó Állomás televoifonjába:

– Legyenek szívesek a vasárnap délelőtti időt…

– Melyik kerület, kérem?

– Kilencedik. Központi Egyetem.

– Huszonkét Celsius-fok meleg. Délelőtt tíz óra tájban eső, öt-hat milliméter.

– De kérem, ez tűrhetetlen! Már megint nem vették figyelembe az egyetem kívánságát.

– Önök nem vették figyelembe, hogy a Központi Kertészet salátagyára naponta kétszer esőt rendelt.

– Fütyülök a salátára! Nekünk vasárnap lesz az évzáró ünnepélyünk. Díszszemle…

– Halasszák el az ünnepséget egy fél nappal.

– Panaszt teszek az időjárásügyi miniszternél.

– Azt megteheti.

(Fehér Klárának a Földrengések szigete című könyve alapján)

Névmások

Vázlat

1. **A névmások fogalma**
2. **A névmások fajai, osztályozásuk szempontjai**
3. **Csak főnévi névmások (személyes, visszaható, birtokos, kölcsönös névmás)**
4. **Főnévi, melléknévi, számnévi és határozószói névmások (mutató, kérdő, vonatkozó, határozatlan és általános névmás)**

Irodalom

1. A magyar nyelv könyve. Szerk.: A. Jászó Anna. – Budapest: Trezor Kiadó, 2004.[7] – 197–212. o.

2. A mai magyar nyelv rendszere I–II. Szerk.: Tompa József. – Bp.: Akadémiai Kiadó, 1961.

3. A mai magyar nyelv. Szerk.: Rácz Endre. – Bp.: Tkk., 1989.

4. Adamikné Jászó Anna–Hangay Zoltán. Nyelvi elemzések kézikönyve. – Szeged: Mozaik Oktatási Stúdió, 1995.

5. D. Mátai Mária. A névmási határozószók // Nyr. 111/1. (1987). – 109–14. o.

6. É. Kiss Katalin. Az anaforikus névmások értelmezéséről // ÁNyT. XVI., 1985. – 155–87. o.

7. Keszler Borbála–Lengyel Klára. Magyar grammatikai gyakorlókönyv. – Budapest: Nemzeti Tankönyvkiadó, 2009. – 566 o.

8. Keszler Borbála. A mai magyar nyelv szófaji rendszere. // Magyar grammatika) Szerk.: Keszler Borbála – Budapest: Nemzeti Tankönyvkiadó, 2000. – 67–76. o.

9. Laczkó Krisztina. A névmási referenciáról // MNyj. XXXVIII. (2000). – 277–282. o.

10. Laczkó Krisztina. Gondolatok a névmások szófajiságáról // Emlékkönyv Rácz Endre hetvenedik születésnapjára. Szerk.: Kozocsa–Laczkó. – Bp.: ELTE, 1992. – 150–6. o.

11. Laczkó Krisztina. Gondolatok a személyjeles számneveinkről és névmásainkról // Emlékkönyv Benkő Loránd hetvenedik születésnapjára. Szerk.: Hajdú Mihály–Kiss Jenő. – Bp.: ELTE, 1991. – 399–403. o.

12. Laczkó Krisztina. Névmás és helyettesítés // Nyr. 126/4. – 470–81. o.

13. Lengyel Klára. Töprengés a birtokos névmásokról // Nyr. 121/4. (1997). – 487–9. o.

14. Temesi Mihály. A személyes névmás kiegészült alakjairól // NytudÉrt. 58. sz. – 319–23. o.

Gyakorlatok – feladatok

1. Válassza ki az igaz állításokat!

a) A névmások nem toldalékolhatók.
b) A névmások ugyanolyan mondatrészek lehetnek, mint azok a szófajok, amelyeket helyettesítenek.
c) Kölcsönös névmásból csak egy van.
d) Visszaható névmásból csak egy van.
e) Az általános névmás rendszerint összetett névmás, tipikus előtagjai a *né-* és a *vala-*.
f) Az általános névmás lehet összefoglaló (v. gyűjtő), tagadóan összefoglaló (v. tagadó) és megengedő.
g) A vonatkozó névmás egyszerre névmás és kötőszó, mert kapcsoló szerepű, és a kötőszókhoz hasonlóan nem toldalékolható, nem tölt be mondatrészszerepet.
h) A kérdő névmás sosem hiányozhat a kiegészítendő kérdő mondatfajtából.

2. Állapítsa meg, hogy a felsorolt szövegek kiemelt szavai milyen névmások, majd definiálja a névmást!

Én én vagyok magamnak,
s neked te én vagyok,
s te én vagy magadnak,
két külön hatalom.
S ketten mi vagyunk.
De csak ha vállalom.

A névmás fajtája:

Definíció:

Miklós messze tette magát azon az éjjel,
Szembeszállt az esővel, villámmal és széllel.
És midőn a hajnalt a homályt elverte,
Magát egy sivatag pusztaságban lelte.

A névmás fajtája:

Definíció:

Elváltak egymástól, mint ágtól a levél;
Mindkettőjök szíve lett puszta, hideg tél.

A névmás fajtája:

Definíció:

Az enyim, a tied mennyi lármát szüle,
Miolta a mienk nevezet elüle.
Hajdan termőföld, míg birtokká nem vált,
Per és lárma nélkül annyi embert táplált...

A névmás fajtája:

Definíció:

Bort ez csobolyóban, az kecsketömlőben,
Kenyeret hoz amaz bükkfa teknőben

A névmás fajtája:

Definíció:

Melyik korban játszódik a regény? Mi a pontos címe? Ki a főszereplője? Hány éves a főszereplő a történet kezdetén? Milyen hangulatú a regény befejezése?

A névmás fajtája:

Definíció:

Szánom-bánom, amit cselekedtem.
Amennyi fűszál van a mezőbe,
annyi áldás szálljon e háznak népére!

A névmás fajtája:

Definíció:

Sors, nyiss nekem tért, hadd tehessek
Az emberiségért valamit!
Föl, hazámnak valamennyi lakója!

A névmás fajtája:

Definíció:

Hadd legyen, mit bánjuk, akárki, akárhány,
Karunk készen várja.
Csak add elém, anyám,
Bármilyen barna is az a kenyér!

A névmás fajtája:

Definíció:

3. Melyik nem illik a sorba: személyes névmás, kölcsönös névmás, vonatkozó névmás? Válassza ki a helyes megoldásokat!

a) A személyes névmás, mert jelentése független a mondat/szöveg más részeitől és a beszédhelyzettől, míg a többi névmás jelentése csak a mondat valamely másik részének jelentéséből tehető teljessé.
b) A kölcsönös névmás, mert abból csak egy van, míg személyes és vonatkozó névmásból több is van.
c) A vonatkozó névmás, mert az melléknevet és számnevet helyettesít, míg a másik kettő főnevet helyettesít.
d) A vonatkozó névmás, mert az nem csak főnevet helyettesít, mint a másik két névmás.

4. Mire utalhat az *az* névmás? Válassza ki a hamis állításokat!

a) rámutathat a beszédhelyzet valamely elemére
b) a szövegben lehet visszautalás
c) a szövegben lehet előreutalás
d) lehet nyelvtani szerepű, amikor alárendelő összetett mondat főmondatának utalószava, és arra utal, hogy a helyettesített mondatrészt a mellékmondat fejti ki

5. Melyik állítás nem igaz a kölcsönös névmásra?

a) arra utal, hogy több cselekvő (szándékos vagy szándékolatlan) azonos cselekvése egymásra irányul
b) főnévi névmás
c) ha nincs rajta birtokjel, nem lehet alany és állítmány
d) nem lehet jelző és határozó

6. A *magam* melyik mondatban visszaható névmás?

a) önmagam mentem el a bizonylatért

b) mindenért önmagam(at) okolom

c) magam sütöttem

d) jómagam még nem láttam ilyet

7. Milyen névmás lehet a *mi*? Válassza ki a helyes megoldásokat!

a) vonatkozó ’ami’

b) kérdő

c) személyes

d) határozatlan

e) általános

8. Minden betűjelnél van egy a felsorolt, birtoklást kifejező szavak között, amelyik nem illik a sorba. Válassza ki, hogy melyik!

a) enyéim, enyémek, tieid, övéi

b) magáé, öné, tiéd

c) enyém, sajátom, tulajdon ... *-m*

9. Jelölje a szövegben a névmásokat! Nevezze meg fajtájukat!

Azt mondják, hogy valamikor katonai viselet volt ez a fehér és feszes harisnyanadrág, s úgy lett belőle közviselet nálunk a székelyeknél, akik annak előtte mindig katonanép voltunk. A juhok gyapjából készítik azt a posztót, amiből aztán varrják a harisnyát. De amíg a juh hátáról a férfiú lábára kerül, addig sok mindenen keresztülmegy az a gyapjú, s el lehet gondolni, hogy az asszonyok milyen nagy tudományt és ügyességet fejtenek ki, amíg végtére olyan posztót varázsolnak elő, amilyet akarnak.

10. Írjon példát!

főnévi mutató névmás: _____

egyes szám 2. személyű visszaható névmás: _____

melléknévi határozatlan névmás: _____

számnévi kérdő névmás: _____

többes szám 2. személyű birtokos névmás: _____

egyes szám 1. személyű határozóragos személyes névmás: _____

számnévi mutató névmást: _____

főnévi vonatkozó névmást: _____

melléknévi határozatlan névmást: _____

főnévi általános névmást: _____

11. Húzza alá a szövegben a névmásokat, és határozza meg a fajtájukat!

– Mondott valamit?

Gyuri ajkaiba harapott, megrestellte magát, hogy ismét hangosan gondolkozott.

– Semmit, semmit. Folytassa, kérem.

– Nos, Szent Péter tehát eltűnt, de az esernyő megmaradt.

– És megvan? – kérdé mohón.

– De meg ám. Úgy őrzik a glogovai templomban, mint egy kincset.

– Hála Istennek!

Nagy lélegzetet vett, mint akinek a szívéről mázsás teher esik le, gyöngyöző homlokát megtörülte a zsebkendőjével. Megvan! – motyogta. Mindent tudott, s a nagy szerencse egyszerre összemorzsolta…

– És kié most az esernyő? A templomé? – tudakolta gépiesen.

– Lehet még a magáé is – csintalankodék a menyecske. – Veronka magával viszi a férjéhez. Így mondta nekem egyszer a glogovai tisztelendő úr.

(Mikszáth Kálmán: Szent Péter esernyője)

12. Válogassa szét az alábbi névmásokat aszerint, hogy melyik típusba tartoznak!

ami, mieink, ahány, valaki, nekünk, amennyi, sehol, annyi, ahol, valahány, semennyi, enyém, bárhol, akármennyi, én, senki, egymást, ki, ami, mieink, ahány, valaki, nekünk, magam, bármilyen, tieitek, maguk, emide, ti, veletek, sehol, senki, én, amennyi, egymás, magatok, valaki, ki, enyém, nálunk, aki, bárki, ők, valahány, övéik, ilyen, önmaga, ami, ahány, akárki, bármennyi, hány, valamilyen, ugyanolyan, hozzám

13. Húzza alá a névmásokat, és nevezze meg a fajtájukat!

Légy kegyes mindenkihez, aki hozzád járul.

Bolond, ki fának gyümölcsére néz, magasságát pedig nem tekinti.

Ki mint veti ágyát, úgy alussza álmát.

Újra megnéztem azt a filmet, amelyet a nyáron láttam.

Megtaláltam azt, amit kerestem.

Sok mindenre emlékszem, ami gyerekkoromban történt.

Van valami ebben a dologban, ami nem világos.

14. Húzza alá azokat a részeket a szövegben, amelyekre visszautalnak a szövegben kiemelt névmások!

Éjfélre készen volt a lyuk. A kőművesek eljöttek, és megkopogtatták az ablakot. Gregorics beeresztette *őket*. Már *akkor* a szoba közepén állt a katlan. Nem látszott a tetején semmi, csak fűrészpor, de azért szörnyű nehéz volt, alig bírta vinni két erős kőműves. Belül volt, ami volt…

– Ha holnap bemeszelteti az úr, az ördög se találna *rá* holnapután.

– Meg vagyok elégedve – mondá Gregorics Pál, és kifizette *nekik* az ígért összegeket.

– Most már elmehetnek.

Az öregebb kőműves csodálkozni látszott, hogy *ilyen* könnyen eleresztik.

– Azelőtt másképpen ment az *efféle* – mondá némi fitymálással.

(Mikszáth Kálmán: Szent Péter esernyője)

15. Arany János Toldijából idézünk verssorokat. Húzza alá az idézetekben a névmásokat, majd írjon ki közülük egy-egy megfelelő példát a névmás neve mellé!

„Ő pedig Bencéhez ily szavakkal fordult: Mondd meg ezt, jó Bence, az édesanyámnak…”

„Azt mondád: igen nagy erő lakik benne.”

„Hé! Ki az? hová mész? te vagy öreg Bence?”

„Senki sem állhatott ellent haragjának.”

a) melléknévi mutató névmás: _____

b) főnévi általános névmás: _____

c) személyes névmás: _____

d) személyes névmás határozós alakja: (E/3.) _____

e) főnévi kérdő névmás: _____

16. „Magam vagyok.” Mi ennek a mondatnak a különlegessége névmási szempontból?

17. Gyűjtsön szólásokat, közmondásokat, melyekben kettőnél több névmás szerepel!

18. Nézzen utána, melyik XX. századi magyar költő írt játékos nyelvtant versformában!

19. Sorolja fel a kérdő névmásokat!

20. Elemezze a névmásokat a Toldi-idézetekben!

„Egy cseléd vizet tesz félakós bögrében,
Mely ha forr a tűzön s nem fér a bőrében,
Akkor a baromfit gyorsan belemártja,
Tollait letörli, bocskorát lerántja.
Van, ki a kis bárányt félti izzadástul;
S bundáját lerántja, még pedig irhástul;
Más a vékonypénzű nyulat szalonnázza,
Hogy csöpögjön zsírtól ösztövér csontváza)”

***

„Mit jelent e hű-hó gyászos özvegy-házban,
Hol a dinom-dánom régen volt szokásban?”

***

„Toldi György nagy úr volt. Sok becses marhája,
Kincse volt temérdek, s arra büszke mája…”

***

„Itt a juss, kölök; ne mondd, hogy ki nem adtam!”
György kiált és arcul csapja, szintúgy csattan.”

21. Gyűjtsön minél több irodalmi szövegből idézetet, melyben a kölcsönös névmás szerepel!

22. Honnan ered a visszaható névmások abszolút töve?

23. Minden betűjelnél egy-egy névmásfajtára teszünk megállapítást. Nevezze meg a névmásfajtákat!

a) palatális-veláris párjai vannak

b) egy halmazon végzett műveletet jelöl: vagy a halmaz minden elemére érvényes, vagy egyik elemére sem érvényes, vagy azt jelöli, hogy a halmaz tetszőleges elemére is igaz valamilyen tartalom

c) a személyes névmás többnyire rendhagyóan felépülő, birtokjeles alakját nevezzük így

d) van két névmás, amelynek hangalakjában csak egy a fonéma a különbség

24. Melyik állítás igaz a határozatlan névmásra?

a) A *Valahányszor rád nézek, eszembe jut Laura.* mondatban ugyanolyan kapcsoló szerepet tölt be, mint a vonatkozó névmások.

b) Az általános névmáshoz hasonlóan halmazon végez műveletet: meghatározatlan, hogy valamilyen tartalom a halmaz melyik elemére érvényes.

c) Mindig összetett névmás.

d) Egy-egy példa van arra, hogy nem összetett névmás.

e) Kaphat bővítményt.

25. Hogyan magyarázza az *arra, abba* mutató névmások felépítését?

a) Mindegyikben az az mutató névmáshoz kapcsolódik határozórag, és a névmási tő mássalhangzója a raghoz teljesen hasonul, ezt írásban is jelöljük.

b) Mindegyikben az az mutató névmáshoz kapcsolódik határozórag, és rendhagyó jelölt teljes hasonulás következik be, egyrészt mivel a *z* más körülmények között sosem viselkedik így a *r*, *b* hatására; másrészt azért is rendhagyó, mert a jelölt hasonulás előreható szokott lenni, ez viszont hátraható.

c) Összeolvadás történik, melynek magyarázata nem hangtani, hanem nyelvtörténeti, és a helyesírás egyszerűen ezt az alakot rögzítette.

d) Ezek nem mutató névmások, hanem határozószók, ezek felépítésével nem foglalkozunk szinkrón szempontból; csak az azzal, azzá mutató névmás, amelynek felépítését jól meg is tudjuk magyarázni.

26. Sorolja be a következő névmásokat a tanult alosztályokba!

tiédet, egymással, emezt, annyi, magunkról, kicsoda, amennyi, engem, valamilyen, semmiféle, bárki, önök, hányadik, amely, milyen, ugyanolyan, övéké

Pl. így: ahány = számnévi vonatkozó névmás

27. Milyen névmások a mondatok aláhúzott szavai?

Ha <u>önmagamba</u> nézek, be kell ismernem: én sem vagyok hibátlan. .....

Már megint <u>ugyanazokat</u> hoztad? .....

Ez az ember <u>mindenkivel</u> így beszél? .....

<u>Mennyire</u> volt nehéz a dolgozat? .....

Semmit sem tettek <u>egymásért.</u> .....

<u>Maga</u> az új kolléga? .....

Büszke lehetsz <u>magadra</u>! .....

<u>Maga</u> készítette eszközökkel dolgozott. .....

<u>Mindnyájukat</u> megkérdezték. .....

28. Egészítse ki a táblázatot a hiányzó kategóriákkal és példákkal! Ha valamelyik rovatba nem írható példa, mert nincs olyan névmás, akkor tegy oda a – jelet!

	Főnévi (főnevet helyettesítő)		
Személyes névmás			
Birtokos névmás			
	egymás	–	–
			ennyi, annyi
		amilyen	
Kérdő névmás			
	valaki, valami		
			bármennyi

29. Mi a szerepe a vonatkozó névmásnak?

30. Mi a különbség az *övéi* és az *övék* alak között? Milyen névmások ezek?

31. Nevezze meg a következő névmások fajtáját!

bárki: _____

ennyiért: _____

kitől?: _____

nekem: _____

egymással: _____

miénket: _____

magatokról: _____

valamennyi: _____

akihez: _____

semmilyen: _____

ki-ki: _____

mindaz: _____

efféle: _____

mindegyikőtök: _____

32. Bizonyítsa be, hogy a névmások tanult rendszere alapján az *ott* határozószói névmás, vagyis a névmások nemcsak főnevet, melléknevet és számnevet, hanem határozószót is helyettesíthetnek!

33. Írja ki a szövegből a névmásokat, és csoportosítsa őket a névmás fajtája alapján (a helyettesített szófaj szerint nem kell csoportosítania)!

Mi a közös a vaníliafagylaltban, a gyömbéres kekszben és a pizzában? Igen, azt tudom, hogy legszívesebben mindet felfalnád. A helyes válasz: mindegyikben olyan fűszerek vannak, amelyek növényi eredetűek. A gyógynövények nemcsak gyógyhatásúak, hanem ízük, illatuk miatt főzéshez, parfümkészítéshez is használják őket. A fűszernövények azonban semmi másra nem jók, csak főzésre. A sáfrányt alkalmazzák arra, hogy ételt sárgára színezzék, vele ízesítik például a rizst is. Miért egyike a sáfrány a legdrágább fűszereknek? Azért, mert ahhoz, hogy egy kilogrammot nyerjünk, 400 000 virág bibéjére van szükség. Ebből készül a fűszer.

(Nick Arnold Gyilkos gyomok című könyve alapján)

34. A más szót melyik tulajdonsága teszi kivételessé a névmások között? Válassza ki a létező tulajdonságot és a névmásokra valóban nem jellemző viselkedést bemutató feleleteket!

a) Kaphat képzőt, vannak belőle képzett származékok (pl. másít, másság, másol), míg a névmások általában nem vesznek fel képzőt.

b) Jelet és ragot nem kaphat, míg a melléknévi és főnévi névmások általában felvehetik ezeket a toldalékokat.

c) Vonzata van, alapalakban is bővíti hasonlító határozó, míg a névmásokra általában nem jellemző a vonzatosság.

d) Egyszerű szó, míg a határozatlan névmások többségükben összetettek.

35. Mikor alkalmazzuk az irodalmi nyelv szabályai szerint a mellékmondat élén az *amely* névmást?

a) Ugyanakkor, amikor az ami névmást.

b) Ha a mellékmondat az egész főmondatra vonatkozik, nem csak egy mondatrészére.

c) Ha a főmondatban már említett elemre vonatkozik.

d) Ha a főmondatban csak utalószóval szereplő elemre vonatkozik.

36. Miért nem használhatunk tagadószós (egyszeres) tagadást a magyarban, amikor a *Mindenki bejöhet a terembe.* mondat jelentését úgy változtatjuk meg, hogy az a halmaz egészére tagadó legyen?

37. Írjon példát a következő névmási határozószókra vagy határozószói névmásokra!

a) helyviszonyt jelölő, azonosító, távolra mutató

b) módot jelölő, kérdő

c) időviszonyt jelölő (*mikor* kérdésre felelő), általános, megengedő jelentéstartalmú

d) módot jelölő, közelre mutató

38. Húzza alá az idézetekben az összes névmást, majd írjon egy-egy megfelelő példát a meghatározások mellé!

„Ő pedig Bencéhez ily szavakkal fordult: _____

Mondd meg ezt, jó Bence, az édesanyámnak…” _____

„Azt mondád: igen nagy erő lakik benne)” _____

„Hé! Ki az? hová mész? te vagy öreg Bence?” _____

„Senki sem állhatott ellent haragjának.”

– melléknévi mutató névmás: _____

– főnévi általános névmás: _____

– személyes névmás: _____

– személyes névmás határozós alakja: (E/3.): _____

– főnévi kérdő névmás: _____

38. Foglalja össze a nyelvhelyességi tudnivalókat a névmásokról!

39. Egészítse ki a szöveget az alábbi szavakkal, majd minősítse azokat szófaji szempontból!

akinek, mindent, valamit, magával, magáé, magát, nekem, semmit, semmit; valamikor, kié, úgy

– Mondott ……..?

Gyuri ajkaiba harapott, megrestellte ……, hogy ismét hangosan gondolkozott.

– …….. Folytassa, kérem.

– Nos, Szent Péter tehát eltőnt, de az esernyő megmaradt.

– És megvan? – kérdé mohón.

– De meg ám. …… őrzik a glogovai templomban, mint egy kincset.

– Hála istennek!

Nagy lélegzetet vett, mint ……. a szívéről mázsás teher esik le, gyöngyöző homlokát megtörülte a zsebkendőjével. Megvan! – motyogta. …… tudott, s a nagy szerencse egyszerre összemorzsolta…

– És …… most az esernyő? A templomé? – tudakolta gépiesen.

– Lehet még a ……. is – csintalankodék a menyecske.

40. Válassza ki az igaz állításokat!

a) A főnév lehet elvont vagy konkrét, a konkrét főnév pedig köznév vagy tulajdonnév.
b) Csak a melléknév fokozható.
c) A néhány határozatlan számnév.
d) A főnévi szóalakban mindig van számjel és viszonyrag (vagy esetrag), legfeljebb zéró (egyes számban a jel, alanyesetben a rag).
e) A birtokjel a birtokot jelölő szón van.
f) A birtok számát a birtokos személyjel jelöli.
g) A melléknév fokjelet, kiemelő jelet és egyeztetéssel számjelet vehet fel saját szófaji értékében.
h) A *-nyi* képző számnevet hoz létre.
i) A számneveknek saját, csak erre a szófajra jellemző képzői vannak.

41. Gyűjtse ki a szövegből és írja a táblázat megfelelő helyére a főnevek, a melléknevek és a számnevek szóalakjait.

A) A fajok száma ismeretlen. Általánosan elfogadott feltételezések szerint kilencven százalékukat nem ismerjük. Néhány millió baktérium valószínűleg rajtad is mászkál. A baktériumok olyan apró anyagcseppek, melyekből milliónyi is elfér egy rajzszög hegyén. Egy csipet talajban, amely csak négy köbcentimétert tesz ki, ötmilliárd baktérium található. Körülbelül ennyi ember él a földön!

B) A tűz felett egy kondérban víz főtt. A víz mellett ott állt Anna (most már csak a keresztneve volt biztos), és az egyik kezében hatalmas pléhdoboz, a gróf különlegesen finom zöld teájával telve. A hideg ellen magára vette Sir Yolland teveszőr raglánját, ami rendkívül bájossá tette. Döntő eseményeknél egy váratlan és vidám epizód sokszor meglepetésszerűen levezeti a felforrt szenvedélyeket. A nyugodt, vidám hang, a tűzfényben mosolygó nő és a tea gondolata megnyugtatólag hatottak. Özönlött a sok száraz, zöld levél a kondérba, és utána ömlött egy üveg rum.

Nagyszerű szag terjengett rövidesen a dermesztő sivatagi éjszakában. A katonák először barátságtalanul, tolongva állták körül a kondért, ahogy odacsődültek dideregve, de a leány harsány tréfáin, amelyek közül a legelmésebb az volt, hogy Toutaint, mivel nagyon tolongott, mellbe lökte, hogy az egy mögötte heverő ponyván keresztül hanyatt esett, mindenki jót röhögött, és lassanként testük, lelkük felmelegedett a teázástól.

Főnév	Melléknév	Számnév

42. Ha a táblázatban szereplő szófajok eredeti szófaji értékükben betölthetik a sorban szereplő mondatrészszerepet, akkor írjon mondatba foglalt példát! Ha nem lehetnek ilyen mondatrészek, akkor tegyen a megfelelő helyre a – jelet!

	Főnév	**Melléknév**	**Számnév**
Alany			
Tárgy			
Jelző			
Határozó			

43. Nevezze meg, milyen névszók vannak alább felsorolva! Térjen ki az altípusokra is!

tanár, kenyér, kellemetlen, századik, KMTF, bőr, negyvennyolcszor, csillagzat, kilogramm, Magyar Nemzet, boltozat, liba, erdő, tükör, bátorság, legszebb, Bodri, Jupiter, erdő, egy hatod, szépség, szolga, fű, hat-hat, Föld, Erzsébet, katonaság, bicikli, homok, liter, Lacika, növényzet, látvány, Kecskemét, tollazat, kellemetlen, száz, Leningrád, szalonna, szervezet, szép, egy harmad, antenna, Magyar Hírlap, ostobaság, ügyesebb, Volga, szappan, érzékenység, párt, első

44. Válogassa ki az alábbi szövegből a névszókat, majd elemezze őket!

a) A kutya nem tudta megcsinálni azt, amit a furfangos macska feladott számára.
b) Addig nézheted a televíziót, amíg csak megengedik neked.
c) Olyan a katonaság, amilyen a parancsnokság.
d) A legszebb az erdő ősszel, amikor a fák pompás színkavalkádban úsznak.
e) Ami az enyém, az nem a tiéd, és ezt jól jegyezd meg.
f) A homokos tengerparton sokkal jobb fürödni, mint a kavicsos tengerparton.
g) Az olajban nagyon szépen megpirul a pogácsa.

45. Állapítsa meg, hogy az alábbi névszók és igék milyen tőtípusba tartoznak!

fest, sonka, esküszik, árkában, nyugszik, evő, vizes, tedd, kettőt, morgás, lámpa, emlékeztél, hét, karjától, vagyunk, kerék, lövés, füves, vitatja, tető, torkából

46. Melyik toldalék járulhat mind a főnévhez, mind a saját szófajiságában szereplő melléknévhez és számnévhez?

a) *-an/-en* a számállapot-határozó ragja

b) *-szor/-szer/-ször* a számhatározó ragja

c) *-hoz/-hez/-höz* helyhatározórag

d) *-s* melléknévképző (és előhangzós alakváltozatai)

47. Írja ki a szövegből a névszókat! Nevezze meg fajtájukat!

A nádas halkan sóhajtozni kezd, titokzatos jelszó indul meg valahonnan, egyik nádszál továbbadja a másiknak, lassan mindenhova eljut, és mintha valami elvarázsolt élet indulna meg odabent: ezer kis furcsa zaj támad, ezer kis láthatatlan moccanásban élni kezd egy titokzatos másik világ, a szürkület világa.

AZ IGENEVEK

Vázlat

1. **Az igenevek (nomen verbale) fogalma, általános jellemzése**
2. **A főnévi igenév (infinitivus) fogalma, morfológiai tulajdonságai, mondatbeli szerepe**
3. **A melléknévi igenév (participium) fogalma, morfológiai tulajdonságai, mondatbeli szerepe és fajai**
4. **A határozói igenév (adverbium verbale) fogalma, időviszonyító jelentése, morfológiai tulajdonságai, mondatbeli szerepe**

Irodalom

1. Horváth László. Három vázlatos szinkrón metszet határozói igeneveink történetéből // NytudÉrt. 133. sz. (1991).

2. Jakab István. A jelzővé süllyedt igealak – és ami mögötte van //Nyr. 112/3. (1988). – 300–312. o.

3. Lengyel Klára. A „nem tiszta” szófaji jelentés // Az igenevek helye a szófaji rendszerben. – NytudÉrt. 146. sz. – 7–15. o.

4. Lengyel Klára. A komplex szófaji jelentés // Az igenevek helye a szófaji rendszerben. NytudÉrt. 146. sz. – 15–29. o.

5. Lengyel Klára. Az igenevek szófajváltásai // Az igenevek helye a szófaji rendszerben. NytudÉrt. 146. sz. – 38–57. o.

6. Lengyel Klára. Az igenevek szófajvesztése // NytudÉrt. 146. sz. – 57–70. o.

7. Lengyel Klára. Határozói igeneveink szófajváltásáról // Fejezetek a magyar leíró nyelvtan köréből Szerk.: Rácz Endre. – Bp.: Tankönyvkiadó, 1989. – 181–217. o.

8. Lengyel Klára. Néhány vitás szófajú szó vizsgálata // Az igenevek helye a szófaji rendszerben. – NytudÉrt. 146. sz. – 72–84. o.

Gyakorlatok – feladatok

1. Melyik feltétel esetén igaz a mondat?

A főnévi igenév felvehet személyragot,

– ha alany a mondatban

– ha célhatározó a mondatban

– ha tárgy a mondatban

– ha birtokos jelző vagy birtoklást kifejező részeshatározó a mondatban (pl. Ideje indulni; Nincs értelme maradni).

2. Válassza ki az igaz állításokat!

a) A bővítmény nélkül álló főnévi igenév határozott tárgyként viselkedik.
b) A bővítmény nélkül álló főnévi igenév igei alaptagja általános/alanyi ragozású lesz.
c) A főnévi igenév mindig határozatlan tárgyként viselkedik.
d) Ha a főnévi igenévnek határozott tárgya van, akkor a főnévi igenév igei alaptagja határozott/tárgyas ragozású lesz.

3. Írjon az alábbi főnévi igenevekkel egy-egy mondatot úgy, hogy a főnévi igenév az egyik mondatban alany, a másikban tárgy, aztán pedig határozó legyen.

állni, tanulni, inni, okulni

4. Írja le az alábbi főnévi igenevek személyragos alakját! ***(-om/-em, -od/-ed, -a/-e, -unk/-ünk, -otok/-etek, -uk/-ük)***

nézni, inni, meglepődni, ugrani, szerepelni, félni

5. Állapítsa meg, milyen mondatrész a főnévi igenév!

a) Szeretek verseket olvasni.
b) Beszélni ezüst, hallgatni arany.
c) Holnapra meg fogom tanulni a szavakat.
d) Jó volt elmondanom valakinek.
e) Vásárolni ment a boltba)
f) El kellett menned Párizsból?

6. Írjon példamondatokat, melyekben főnévi igenév

– alanyként

– összetett állítmány részeként

– tárgyként szerepel!

7. Bizonyítsa be, hogy a főnévi igenév személyragozása nem azonos a főnév birtokos személyjelezésével (az egy birtokra utaló, vagyis zéró birtoktöbbesítő-jeles alaksorban/paradigmában)!

8. A főnévi igenév képzőjének milyen alakváltozatai szerepelnek az alábbi szóalakokban? Az előhangzót tekintse a toldalék részének!

a) szántani, bántani, sérteni
b) rontanom, mentenem
c) vinni, venni
d) innom, ennem

9. Milyen mondatrész a főnévi igenév az alábbi mondatokban?

a) Fél a magasból lenézni.
b) Igyekszik befejezni a feladatot.
c) Hallom a verebeket csiripelni.
d) Nincs ideje nálunk maradni.
e) Nem kell félnetek!
f) Tilos dohányoznunk.

9. Illusztrálja példákkal a főnévi igenév megadott mondatbeli szerepét!

Alany:

Állítmány:

Tárgy:

Határozó:

11. Melyek a főnévi igenevek *a)* főnévre, *b)* igére jellemző tulajdonságai?

12. Figyelje meg a főnévi igenevek mondatrészi szerepét! Melyek azok a mondatok, amelyekben a mondatrészi szerep a főnévi igenév igei természetére utal? Milyen mondatrészi szerepek bizonyítják a főnévi jelleget?

a) Felállni!

b) Segíteni fogok.

c) Dohányozni tilos!

d) Vanni van, de nem adok.

e) Eljöttem beszélgetni.

f) Aludni akarok.

13. Melyik állítás igaz?

a) Beálló melléknévi igenév mindenfajta igéből képezhető.

b) Befejezett melléknévi igenév csak tárgyas igéből képezhető.

c) Befejezett melléknévi igenév általában/tipikusan passzív jelentésű.

d) A melléknévi igenév a mondatban leggyakrabban jelző.

14. Keresse ki a melléknévi igeneveket, és helyezze el őket a megfelelő kategóriába!

a) Peti sápadtan érkezett az iskolába.

b) Ez a rész törlendő!

c) Egyre sürgetőbben szólongatta.

d) Leendő házának a helyét nézte.

e) Fáradtabb vagyok, mint tegnap.

f) Hozd ide a kannát, azt a csepegőt!

15. A melléknévi igenév melyik fajtájára igazak (külön-külön) az alábbi állítások?

a) Felvehet határozóragot.

b) Az állítmány idejéhez képest előidejűséget fejez ki.

c) Az állítmány idejéhez képest utóidejűséget fejez ki.

d) Igenévi személyragozása van.

16. Írjon egy-egy példát a folyamatos melléknévi igenév képzőjével homonim (azonos alakú) képzővel alkotott származékra! A homonim képző legyen

– foglalkozásnév képzője:

– a cselekvés tárgyát jelölő főnév képzője:

– a cselekvés eszközét jelölő főnév képzője:

17. Írjon egy-egy mondatot úgy, hogy a melléknévi igenév az egyik mondatban állítmányként, a másikban jelzőként, aztán pedig határozóként szerepeljen.

18. Írjon három igei igenevet, amelyet lásson el személyjelekkel minden szám, minden személyben!

19. Alkosson szószerkezeteket az alábbi melléknévi igenevekkel úgy, hogy első esetben főnévi, másodikban melléknévi funkcióban szerepeljen!

csengő, olvasó, sült, meghívott, jövendő, halandó

20. Alkosson az olvas-tőből igeneveket, és helyezze el ezeket az alábbi táblázatban! Egészítse ki a táblázatot a hiányzó kategóriákkal, és írjon mindegyik igenévvel egy-egy szószerkezetet is!

Az igenév fajtája	A megalkotott igenév	Szószerkezet az igenévvel

21. Írjon egy-egy példát a szóban aláhúzással kiemelve a befejezett melléknévi igenév képzőjével homonim (azonos alakú) szóelemre! Elég, ha a homonim szóelemnek akár csak egyetlen változata is azonos alakú az igenévképzővel, illetve az igenévképző egyik alakváltozatával.

képzőre:

jelre:

ragra:

22. Válassza ki a határozói igenévvel kapcsolatban tett hamis állítást!

a) A *-va/-ve* képzőset ma gyakrabban használjuk, mint a *-ván/-vén* képzőset.

b) A két képző között a középmagyar korban még megoszlottak a szerepek: a *-va /-ve* képzőset használták, ha az igenév mód- vagy állapothatározó volt a mondatban, a *-ván/-vén* képzőset pedig az ok- és időhatározói szerepben alkalmazták.

c) A két képző funkciója mindig azonos volt, mint ma, ez vezet ahhoz, hogy az egyik egyre ritkább, használata eltűnőben van.

d) Ugyanolyan bővítményei lehetnek, mint annak az igének, amelyből képeztük.

23. Alkosson szószerkezeteket az alábbi szavakkal úgy, hogy az elsőben igető, a másodikban névutó, a harmadikban pedig határozószó funkciójában szerepeljenek!

mellé, félre, fenn, hátra, hozzá, ide, haza, alá

24. Válassza ki azokat a mondatokat, amelyekben határozói igenév szerepel!

a) Betéve tudom a leckét.

b) Csak elvétve találkozhatunk parlagi viperával.

c) Ma sehol sem esett a hó az országban, kivéve a Kisalföldet.

d) Az elemet a tartóba betéve máris működni fog.

e) Ezt én játszva megoldom, minek kell rá neked 3 óra?

f) A ceruzával játszva nehéz figyelni.

g) Négy nap múlva vége a farsangnak.

h) Nagyon meg vagyok lepődve.

25. Írjon példát mondatba foglalva az alábbi szerepű határozói igenévre!

a) Állapothatározó:

b) Időhatározó:

c) Okhatározó:

26. Válassza ki a nyelvhelyességi szempontból kifogástalan mondatokat!

a) A versenyzők teljesen ki voltak merülve.

b) Egészen a sarokig el voltak már szaladva, amikor utolérték őket.

c) A probléma már megoldott.

d) Nagyon le vannak fogyva ezek a diáklányok.

27. Írjon három példát olyan figura etimologicára, amelynek első tagja határozói igenév!

28. Keresse ki az alábbi szövegből az igeneveket, és nevezze meg őket!

Láthatatlan kicsi székre ülve rázogatta apám a csörgőmet; az elképzelt járóka rácsaiba kapaszkodva topogta körül Békasót ...Mint a szárazon fuldokló pontyhal, kerek szájjal tátogni kezdtem, majd előfohászként egy darabig brekegve – s állítólag kék párákat fújva -, magasan az átkok és csitító szavak zsivaja fölött rázendítettem... Estében annyit mondott még: áldott legyen a Gonosz, ki a gyermekeinket sírni megtanítja. (Sütő András)

29. Írja ki a szövegből az igeneveket, és csoportosítsa őket!

Eddig azt hihetted, hogy a növényeknek más dolguk sincs, mint várni, míg kisüt a nap, vagy esni kezd az eső. Mindenki azt, hiszi, hogy a növényeknek nincs miért aggódniuk. Kapsz egy lehetőséget, hogy egy növény bőrébe bújva kiderüljön, te életben tudnál-e maradni. Megúsznád-e élve a haláli dzsungelben? Mit csinálsz, ha leveleidet rágcsáló csigával kell megküzdened; ha habzsoló hernyók kúsznak a leveleiden; ha rovarokkal vagy körülvéve; zavarnak a rád rakott peték, a kis „időzített bombák”, amelyek kiirtandók lennének, mert a kikelő, apró rovarok belőled szeretnének majd táplálkozni; ha egy sereg levéltetű, nedveidet kiszívandó légitámadásba lendül, hogy rád szálljon, és neked percek alatt kell megszervezned az ellencsapást?

(Nick Arnold Gyilkos gyomok című könyve alapján)

30. Gyűjtse ki az alábbi mondatokból az igeneveket (főnévi, melléknévi, határozói, igei)!

a) Látni, hogy a pék sütötte kenyér sokkal szemrevalóbb, mint a házi.

b) Látván látta, hogy nem érheti el az éppen induló buszt.

c) Az induló szépen hangzott, s ezt hallván mindenki elérzékenyült.

d) Ugrani akart, amikor kergetve sokak által már nem bírta a futást, de az állandó próbát folytatva futott tovább.

e) Az állandó zaklatás közepette senki sem tudta, mitévő legyen, de tudták, tenni kell valamit.

31. Határozza meg és definiálja a következő kiemelt szavak szófaját!

a) **Szeretni** kell a rossz gyereket is.

b) Meggondolva kell cselekedni.

c) Mint **befagyott** tenger, olyan sík a határ.

d) Az ablakon **kihajolva** kiabált.

32. Mutassa be az alábbi táblázatba beírt példákkal, hogy milyen toldalékok kapcsolódhatnak az egyes igenevekhez!

	Viszonyrag	**Személyrag**	**Jel**	**Képző**
Főnévi igenév				
Mn. foly. igenév				
Mn. beálló igenév				
Mn. bef. igenév				
Határozói igenév				

33. Javítsa ki a helyesírási hibákat!

a) Betársulok, ha még lehet.

b) Jól elvan magában.

c) Megvagytok elégedve vele?

d) Nem tudott szabadulni attól, ami el kezdte foglalkoztatni.

34. Alkosson az *olvas-* tőből igeneveket, és helyezze el ezeket az alábbi táblázatban! Egészítse ki a táblázatot a hiányzó kategóriákkal, és írjon mindegyik igenévvel egy-egy szószerkezetet is!

	Melléknévi igenév			
			beálló	

35. Hasonlítsa össze az igét és az igeneveket! Miben hasonlítanak és miben különböznek? Vizsgálja meg e szófajok viselkedését toldalékolásuk, bővíthetőségük, mondatbeli szerepük és jelentésük alapján!

36. Alkossa meg a következő származékokat, majd bontsa őket szóelemekre a szokásos módon jelölve a szóelemek fajtáját: 1 = tő, 2 = képző, 3 = jel, 4 = rag!

a) a *hisz* ige megfelelő tövéből képzett folyamatos melléknévi igenév:

b) a *hisz* ige megfelelő tövéből képzett főnévi igenév, egyes szám 1. személyben:

c) a *megy* ige megfelelő tövéből képzett főnévi igenév, egyes szám 3. személyben:

d) a *fő* ige megfelelő tövéből képzett folyamatos melléknévi igenév többes számban:

e) az *alszik* ige megfelelő tövéből képzett határozói igenév 2 változata:

37. A megállapítások közül válassza ki azokat, amelyek érvényesek a felsorolt igenevekre!

A határozói igenévre érvényes állítás betűjele: .....

A főnévi igenévre érvényes állítás betűjele: .....

A melléknévi igenévre érvényes állítás betűjele: .....

a) az egyetlen alapszófajú szó, amely nem toldalékolható

b) ugyanolyan mondatrészi szerepet tölt be, mint a határozószó

c) egyik fajtája a múlt idő *-t/-tt* jelét viseli

d) betöltheti a főnévre jellemző mondatrészi szerepeket

e) állítmányként felveheti a többes szám jelét

f) igetőből hozzuk létre szóképzéssel

g) a cselekvést, történést mint tulajdonságot fejezi ki

h) a létige mellett valamilyen állapotban levést fejez ki

i) a magyar nyelv külön életében, az ősmagyar korban fejlődhetett ki, ugyanis nincsenek rokon nyelvi kapcsolatai

38. Mi a magyarázata a következő mondat igéjén megjelenő ragnak, mi teszi lehetővé, illetve kívánja meg a megjelenését?

Nem szeretnélek ezzel zavarba hozni.

39. Az *elküld-* tőből képzett igenevekkel és a zéró ragos vagy tárgyragos *levél* főnévvel alkosson annyiféle szószerkezetet, amennyi csak lehetséges!

40. Mi az igenév képzője az alábbi származékokban? Mi a különbség a b) pontbeli és a többi igenév között?

a) Az enzim indította folyamat.

b) Rosszul vezetett mérkőzés.

c) Az elnök vezette értekezlet.

d) Esővíz vájta csatorna.

41. Válogassa ki a szóhalmazból az igeneveket és csoportosítsa őket!

nni, üzeni, mosni, mosolyogni, bendő, kendő, betöltendő, keringő, ernyő, hozott (valamit), hozott (anyag), befőtt, felvágott, emelő, söprögető, múlt, jövő, jövendő, zárva, várva, eleve, kedve, árva, zokni, apró

Főnévi igenév	**Melléknévi igenév**			**Határozói igenév**
	folyamatos	**befejezett**	**beálló**	

42. Jelölje a szövegben az igeneveket! Nevezze meg a fajtájukat!

Gántról indulva éppen csak keresztezni kell az Oroszlányt Csákvárral összekötő utat, s néhány kilométernyi autózás után máris megérkeztünk a mindössze harmincegy lakosú Vérteskozmára…

Vérteskozma azonban mégsem kelti halott falu képét, mert az utóbbi néhány esztendőben mind több régi és elhagyott ház talál ott új gazdára) Elsősorban fővárosi érdeklődők jelentkeznek egy-egy ilyen azonos mintára épült, előtornácos házért, s aztán az eredeti és igen szép népies formákat megőrizve a lakóépületeket sorra felújítják, és a szigorú téli hónapoktól eltekintve rendszeresen lakják is.

43. Keresse meg a szövegben az igeneveket! Határozza meg az igenevek fajtáját!

Egyszer volt, hetedhét országon túl, még az Óperencián is túl, de még azon is túl, egy király. Az a király sokszor olyan törvényeket adott ki, amilyeneknek még csak híre sem volt más országban. Egyszer azt a törvényt találta kiadni nagy büntetés alatt, hogy egy asszony se merjen fonni szombat este. Őröket is rendelt ki a király, hogy azok vigyázzanak mindenfele, s ha meglátják, hogy egy asszony szombat este fon, azt mindjárt jelentsék a királynak.

Éppen abban az időben, mikor kihirdették ezt a parancsolatot, három öregecske leány lakott egy faluban, akik fonásukkal keresték a kenyerüket. Minden este összegyűltek vagy egyiknek, vagy másiknak a házánál, s úgy fonogattak együtt, s azt mondogatták, hogy ha ők szombat este nem fonhatnak, akkor egy héten legalább egy nap nem lesz nekik mit enni. Azért hát a három leány összeült fonni szombaton este is, s nem is gondolták, hogy most valaki leskelődik utánuk. Amint ott fonogatnak hárman, beszélgetés közben azt mondja a legkisebb leány:

– Meg van tiltva, hogy szombat este fonjunk, pedig, ha az a király engem az udvarába vinne, én annyit fonnék egy hét alatt, hogy egész táborának kitelne esztendei ruházata belőle.

A másik azt mondja:

– Ha engem a király az udvarába vinne, én annyi kenyeret sütnék három nap alatt, hogy az egész tábora megérné három hónapig vele.

A legnagyobb leány pedig azt mondja:

– Ha engem a király elvenne feleséginek, én olyan aranyhajú fiút szülnék, akinek párja nem lenne hetedhét országon. (Kriza János: Aranyhajú Kálmán)

44. Másolja le a mondatpárokból azokat a mondatokat, amelyek igeneveket tartalmaznak! Nevezze meg a másik mondatban levő, az igenévvel azonos alakú szó szófaját!

- A buszon egy olvasó nő mellé ültem.

Gabi elvesztette az olvasóját.

- A leszedett borsót a kosárba rakta)

Mindent leszedett, amit csak talált.

- János egész este a jövendő terveiről beszélt.

Senki nem tudja megjósolni a jövendőt.

- Elvétve találkoztak csak a barátok.

A számolást elvétve rontotta el a dolgozatát.

- Peti a szobában játszva elaludt.

Orsi játszva oldotta meg a nehéz feladatot.

- Viki már régen betéve tudja a verset.

Betéve maga után az ajtót, elsietett.

45. Képezzen a szövegbe illő igeneveket a vers zárójelbe tett igéiből! Melyik verssort emelné ki a mű címének? Indokolja meg a véleményét!

Kellemes lenne-e még ez az (elhull) nyári szellő,
ez a (leszakad) felhő kellemes lenne-e még?
Ez a (lehajlik) deres fő, hajtincset (ereszt) boltív,
kellemes lenne-e még a könnyeresztő holtig?
Kellemes lenne-e még édes esőben a só,
mindenkit (kimos) édes esőben a só?
Tiszta vásznakra (gondol) engem beléjük (álmodik),
kellemes lenne-e még ez az (elhull) nyári szellő?

46. Állapítsa meg a kiemelt szavak szófaját és mondatrészi szerepét!

a) Az **okozott** kár igen jelentős volt.

b) Az árvíz **okozta** kár igen jelentős volt.

c) A ház **mögötti** fa árnyékot tart.

d) Kellemetlenek a felelés **előtti** percek.

47. Egészítse ki a meghatározásokat!

A főnévi igenév képlete:

_____ + _____ képző

A melléknévi igenév három fajtája:

_____

A határozói igenevet _____ képezzük a _____ képző segítségével.

A határozói igenevek a mondatban a _____ szerepét töltik be.

48. Tömörítse a mondatokat határozói igenév felhasználásával!

Miután fölkelt az asztaltól, a könyvespolchoz lépett.

_____

Meglátta a vendégeket, és eléjük sietett.

_____

Miután a tennivalókat megbeszélte, munkához látott.

_____

49. Melyik szó a kakukktojás az egyes sorokban?

íva, lárva, kérve, élve

Kakukktojás:

élő, olvasó, olló, álló

Kakukktojás:

esendő, kelendő, írandó, bendő

Kakukktojás:

enni, inni, venni, élni

Kakukktojás:

pcsi, bécsi, szöuli, kocsi

Kakukktojás:

aátlan, katlan, szótlan, pontatlan

A HATÁROZÓSZÓ

Vázlat

1. A határozószó fogalma, alaktani, mondatrészi szerepe

2. A határozószók osztályozása jelentésük (a viszonyított fogalom határozottsága) szerint

3. A határozószók osztályozása a határozói körülmény típusa szerint

4. A határozószók osztályozása morfológiai tagoltságuk szerint

Irodalom

1. A magyar nyelv könyve. Szerk.: A. Jászó Anna. – Budapest: Trezor Kiadó, 2004[7]. – 197–212. o.

2. A mai magyar nyelv rendszere I–II. Szerk.: Tompa József. – Budapest: Akadémiai Kiadó, 1961.

3. A mai magyar nyelv. Szerk.: Rácz Endre. – Budapest: Tkk., 1989.

4. Adamikné Jászó Anna–Hangay Zoltán. Nyelvi elemzések kézikönyve. – Szeged: Mozaik Oktatási Stúdió, 1995.

5. D. Mátai Mária. A határozószók helye a szófaji rendszerben // MNy. 84/1.(1988) – 31–44. o.

6. Keszler Borbála–Lengyel Klára. Magyar grammatikai gyakorlókönyv. – Budapest: Nemzeti Tankönyvkiadó, 2009. – 566 o.

7. Keszler Borbála. A határozószó // MGr.: 209–223. o.

8. Keszler Borbála. A mai magyar nyelv szófaji rendszere) // Magyar grammatika. Szerk.: Keszler Borbála – Budapest: Nemzeti Tankönyvkiadó, 2000. – 67–76. o.

9. Pásztor Emil. Határozószóink szótári világa // MNy. 124/4. (2000). 459–65. o.

10. Temesi Mihály. A határozószók // MMNyR. I. – 251–67. o.

11. Velcsov Mártonné. A határozószók // MMNy. I. – 57–69. o.

Gyakorlatok – feladatok

1. Válassza ki az igaz állításokat!

a) A határozószó a mondatban lehet tárgy és határozó.
b) A határozószók külön viszonyító eszköz (pl. rag, névutó) nélkül is határozók lehetnek a mondatban.
c) A határozószók nagy része ragszilárdulással keletkezett.
d) A határozószót igéből képezzük.
e) A határozószó valamilyen határozói viszonyt (körülményt: helyet, időt, módot stb.) jelöl.

2. Írjon egy példát

a) olyan határozószóra, amely ugyanazt a kikövetkeztethető tövet tartalmazza, mint a rögvest!
b) olyan határozószóra, amely ugyanolyan vagy részben egyező toldaléktömböt tartalmaz, mint a rögvest!
c) a *futtában*nal azonos felépítésű határozószóra!
d) figura etimologicával keletkezett határozószóra!

3. Írjon példát

a) *-t/-tt* határozóragos főnévre!
b) *-t/-tt* határozóragot tartalmazó határozószóra!
c) *-val/-vel* ragot tartalmazó határozószóra!
d) *-ban/-ben* ragot tartalmazó határozószóra!

4. Mi jellemző a következő szavakra: *este, reggel, idén, holnap*?

a) ezek több szófajú szavak
b) mindegyik lehet határozószó
c) az idén csak határozószó lehet, a többi több szófajú
d) a több szófajúak főnevek és határozószók lehetnek, de határozószóként mindig megkapják a határozott névelőt

5. Húzza alá a határozószókat a szövegben! Csoportosítsa őket a jelentésük alapján!

Karcsi szeret futni. Reggel mindig várja barátját, Jóskát, aki futtában bekiált neki. A fiú azonnal felveszi a tempót, és ő is futni kezd. Ilyenkor jól elbeszélget a két barát. Egyszer Karcsi egyedül ment futni, és betévedt egy üres házba. Belül minden romos volt. Fent a padláson egy nagy ládára bukkant. Éjjel állandóan a rejtélyes épületre gondolt. Tudta, hogy sok dolga lesz az elkövetkező napokban, de elhatározta, hogy holnapután ismét el fog menni a romos házhoz. Elérkezett a nap. A fiú suttyomban felöltözött, és hátul ment ki a házukból. Az utcán lefelé futott. Sebbel-lobbal szétnézett, mikor odaért. Kívül minden csendes és nyugodt volt. Bement az ajtón, és elindult jobbra egy kicsi szoba felé. A szobában egy hordó állt, amelyik színültig tele volt vízzel. Lent, a hordó fenekén megpillantott egy kulcsot. Rögvest kiemelte a csillogó kis tárgyat a vízből. Örömest szaladt a kulccsal a padlásra.

Helyféle körülmény	Időféle körülmény	Egyéb körülmény

6. Válogassa ki a határozószókat az alábbi szövegből!

Korán reggel indultunk. Nemsokára már jól bent jártunk az erdőben, és fölfelé kapaszkodtunk az ösvényen. Amint elértük a tisztást, rögtön leültünk, és szaporán falatozni kezdtünk. Innen is, onnan is madárdal zengett. Valahol egy patak csörgedezett. Oda is mentünk, ittunk. Nálam volt kulacs, azt is megtöltöttem. Amikor a csúcsra felértünk, beborult az ég. Alattunk, mellettünk, felettünk – mindenütt felhők gyülekeztek. Úgy megijedtünk, hogy nem gyalog, hanem busszal mentünk tovább.

7. Minősítse az alábbi határozószókat jelentéstartalmuk és a velük kifejezett határozói körülmény szerint!

egykor, kétfelől, hanyatt, sehol, amióta, ekképp, közöttünk, benned, nyugton, immár, bárhogyan, ahol

8. Egyes határozószók igekötők is lehetnek. Alkosson szószerkezeteket az alábbi szavakkal úgy, hogy először határozószóként, másodszor igekötőként használja! Pl. *mellé-mellé állt* (nem mögé), *melléállt* (segített neki). Ügyeljen a helyesírásra! Az igekötős igét egybeírjuk, a határozószót külön írjuk a másik szótól.

félre, fenn, hátra, hozzá, ide, haza, alá

9. Vannak határozószók, amelyeket névutóként is használunk. Alkosson szószerkezeteket az alábbi szavakkal úgy, hogy először határozószóként, majd névutóként használja őket! Figyelem: a határozószó legtöbbször igével, a névutó valamilyen névszóval áll együtt!

együtt, innen, kívül, szemben, túl, mellé

10. Határozza meg a szókapcsolatok dőlt betűs szavának szófaját!

a) ebéd *körül*

b) *körülállták* a nőt

c) *körülötte* gyülekeztek

d) a könyv *körüli* viták.

11. Írja le az ellentétes párjukat!

alatt, közel, belül, hátul, mögül, elé

12. Javítsa ki a nyelvhelyességi hibákat!

a) Javasoltuk a vezetőség felé.

b) A félreértés elkerülése miatt mondom.

c) A baleset végett késett el.

d) Éván keresztül szeretnék üzenni.

13. Állapítsa meg a dőlt betűs szó szófaját!

a) A kályhához *közel* tényleg meleg van.

b) Húzódj *közel* a kályhához!

c) Végre újra *együtt* a család!

d) Mindenhova csak a nővérével *együtt* mehet, szegény.

e) Nem érdemes megtagadni az *együttműködést*.

f) Az egész *reggelt* lustálkodással töltötte.

g) Már *reggel* elindult, de csak estére ért ide.

14. Írjon egy-egy példát a következő jelentésű határozószóra!

a) helyhatározószó:

b) időhatározó-szó:

c) fok- vagy mértékhatározó-szó:

d) állapothatározó-szó:

e) módhatározószó:

15. Írjon két mondatot: az elsőben a *lopva* szó határozói igenévként, a másodikban határozószóként szerepeljen!

16. Írjon mondatpárokat a következő szavakkal és kifejezésekkel!

a) mindenesetre

b) minden esetre

c) csakhamar

d) csak hamar

e) rendszerint

f) rend szerint

17. Mit jelentenek a következő idegen eredetű határozószók?

dettó: .....

ab ovo: .....

ad absurdum: .....

18. Alkossa meg a következő szavakat, szóalakokat!

a) A messze határozószóhoz kapcsoljon jelet!

b) A fent határozószóhoz kacsoljon jelet és ragot!

c) Alkossa meg a lent határozószó középfokú alakját!

d) Alkossa meg a belül vagy bent határozószó középfokú alakját!

19. Melyik határozószó keletkezett a *sül* és a *fő* igetöveket is tartalmazó mellérendelő összetett szóból?

20. Képezzen igét a *hátra* határozószóból!

21. Alkosson szószerkezeteket az alábbi szavakkal úgy, hogy először határozószói, majd névutói szerepben áll!

a) együtt
b) innen
c) kívül
d) szemben
e) félre
f) fenn
g) hátra
h) hozzá
i) mellé

22. Igazolja az alábbi példák segítségével azt a tételt, hogy minden lexikai szófajú határozószó határozó a mondatban, de nem minden határozó határozószó!

a) Benn a szobában meleg van.
b) Régóta nem láttam ilyen boldognak a barátjával.
c) Üresen hagyta a tányért az asztalon.
d) Ingyen, de kedvvel dolgozik.
e) Jártas a nyelvészetben.

23. Állapítsa meg, melyik mondatban határozószó, melyikben ragos névszó a kiemelt alak!

a) Egyszerre csak egy vizsgára készülj!
b) Egyszerre esni kezdett az eső.
c) Egyszer már voltam nálatok, másodszorra nem megyek.
d) Egyszer volt, hol nem volt…
e) Újra megpróbálok beszélni vele.
f) Vágyom egy cipőre, egy újra.
g) Nagyon töröm a fejem egy ötleten, de egy nagyon.
h) Senki nem volt jelen.
i) A jelenben tud csak gondolkodni.

24. Alkosson mondatpárokat a *reggel, este, délelőtt, tegnap, ma* szavakkal! Az egyikben határozószó, a másikban főnév legyen a szófajuk!

25. Írjon egy-egy példát a következő szófaji kategóriákra!

a) határozói igenév: _____

b) folyamatos melléknévi igenév: _____

c) igekötős igenév: _____

d) személyragos határozószó: _____

e) névmási határozószó: _____

f) személyragos főnévi igenév: _____

A VISZONYSZÓK

Vázlat

1. A viszonyszók fogalma

2. A mondatrészteremtő viszonyszók

3. A szóalakteremtő viszonyszók

4. Aspektuális, modális, pragmatikai segédigék

5. Segédigeszerű szavak

Irodalom

1. A magyar nyelv könyve. Szerk.: A. Jászó Anna. – Budapest: Trezor Kiadó, 2004.[7] – 197–212. o.

2. A mai magyar nyelv rendszere I–II. Szerk.: Tompa József. – Budapest: Akadémiai Kiadó, 1961.

3. A mai magyar nyelv. Szerk.: Rácz Endre. – Budapest: Tkk., 1989.

4. Adamikné Jászó Anna–Hangay Zoltán. Nyelvi elemzések kézikönyve. – Szeged: Mozaik Oktatási Stúdió, 1995.

5. Fülei-Szántó Endre. Segédigék és módosító igék a magyarban // NyIrK. XXXI. (1987) – 145–150. o.

6. Kálmán C. György–Kálmán László–Nádasdy Ádám–Prószéky Gábor. A magyar segédigék rendszere // ÁNYT. XVII. (1989) – 49–103. o.

7. Keszler Borbála–Lengyel Klára. Magyar grammatikai gyakorlókönyv. – Budapest: Nemzeti Tankönyvkiadó, 2009. – 566 o.

8. Keszler Borbála. A mai magyar nyelv szófaji rendszere. // Magyar grammatika) Szerk.: Keszler Borbála – Budapest: Nemzeti Tankönyvkiadó, 2000. – 67–76. o.

9. Kiefer Ferenc. A tud segédige jelentéstanáról // MNy. 80/1. (1984) – 144–60. o.

10. Lengyel Klára. A segédigék kérdéséhez // Nyr. 123/1. – 116–128.o.

11. M. Korchmáros Valéria. Ige vagy segédige? // Nyíri Antal kilencvenéves. Szerk.: Büky László. –1997. – 109–23. o.

12. Molnár Katalin. A magyar segédige terminus történetéhez // Nyr. 121/4 (1997). – 497–500. o.

Gyakorlatok – feladatok

1. Melyik szófaj tartozik a viszonyszók közé az alábbiak közül?

tagadószó, névmás, igekötő, indulatszó, névelő, névutó, segédige, kötőszó, határozószó, igenevek

2. Jellemezze a viszonyszókat az alábbi szempontok szerint!

a) Lehet-e mondatrész?
b) Bővíthető-e?
c) Toldalékolható-e?
d) Milyen a jelentése az alapszófajok jelentéséhez viszonyítva?

3. Írja ki a szövegből a viszonyszókat, és helyezze el őket a táblázatban! Ha egy viszonyszó többször is előfordul a szövegben, akkor az összes előfordulást másolja ki! Az igekötőt csak akkor írja be a táblázatba, ha elválik az igétől! A szófajokat írja be a táblázat első sorába!

A nagypettyes boglárka - bámulatos módon - nem virág, hanem egy nagy, kék lepke. A nagypettyes boglárka Európában Közép-Európában, Franciaországban és Angliában fordul elő. A többi lepkéhez hasonlóan a nagypettyes boglárka is peteként kezdi az életét. A petéből kikel egy hernyó, ami bebábozódás után lepkévé lesz. Képzeld el, hogy egy nagypettyes boglárka vagy, és nem akarsz kinyúlni. Sikerülni fog? – A telet a hangyabolyban alszod át. Ébredés után fellógatod magad a mennyezetre, és bebábozódsz. Körülbelül három hét múlva leesel, és kikecmeregsz a gubódból. Gratulálok - most már felnőtt lepke vagy! De hogy jutsz ki a hangyabolyból?

a. Ásol egy alagutat.

b. Valahogy kikecmeregsz.

c. Halottnak tetteted magad, és a hangyák visznek ki.

(Nick Arnold Bogaras rovarok című könyve alapján)

4. Melyik mondatban szerepel viszonyszó?

a) névutó

Ne bánkódj miatta!

A dolgozat miatt fáj a fejem.

b) segédige

Jól fogom az adást.

Meg fogom enni.

Béla tegnap kedvesebb volt.

Nem volt elég pénzem.

Mikor volt utoljára jókedved?

Megehetted volna a szendvicset.

Ha volna hozzá kedvem, meg is enném.

c) névelő

Egy dologból kettőt ne tégy!

Egy példa nem példa.

Egy fecskefészekben is el lehet lakni vele.

Munka és hobbi egy nála.

5. Írjon mondatokat a *maradni* és a *múlni* segédigenevekkel úgy, hogy azok a mondatban…. szerepeljenek!

a) összetett alanyként

b) összetett tárgyként

c) összetett határozóként

6. Szerkesszen olyan mondatpárokat, amelyekben egyszer ige, egyszer segédige a megadott szó!

fog, volt, volna, lett, legyen

7. Melyik állítás igaz a *fog* segédigére?

a) Főnévi igenévi alakkal együtt áll, beékelődik az igekötő és az igenév közé, ha az igenevet igekötős igéből képeztük.
b) Csak alanyi/általános ragozása van.
c) Van tartalmas igei párja, megfelelője, amely szintén főnévi igenévvel áll, de az igének a főnévi igenév tárgyi bővítménye.
d) A jövő idő kifejezésére gyakrabban használjuk, mint a jelen idejű alakot.

8. Melyik állítás igaz a *fog* és a *volna* viszonyszókra (segédszókra)?

a) Analitikus (összetett) igelakokban fordulnak elő.
b) Ragozhatók, amikor analitikus (összetett) igelakban szerepelnek.
c) A *fog* lehet tárgyas ige (pl. *fogott egy lepkét*) és segédige is (pl. *menni fog*), tehát több szófajú szó, a *volna* csak analitikus (összetett) igelakban szerepelhet (pl. *mentem volna*), egy szófajú szó.
d) A fog az ige jövő idejű alaksorának megalkotásában vesz részt, a volna a múlt idejű paradigmában a feltételes mód kifejezésére szolgál.

9. Húzza alá a segédigéket a szövegben! Figyelje meg, hogy mi a feladatuk a mondatokban!

A nagymamám tanítónő volt. Mára már ősz lett a haja. A régi tanítványai nagyon kedvesek voltak. Meglátogatták őt a születésnapján. Én is tanítónő leszek. A nővérem festő lesz. A helyi tévéadó hamarosan be fogja mutatni a képeit. Mindannyian nézni fogjuk az előadást. Jobb lett volna, ha nem délelőtt lett volna a műsor.

10. Állapítsa meg, hogy mely mondatokban van ige, és melyekben segédige!

Most nem vagyok otthon.	Foglalt vagyok egész nap.
Két kisbíró volt a piactéren.	A nagypapám bíró volt.
Péter jövőre már az egyetemen lesz.	Péter ügyvéd lesz.
Gyorsan elmúlt a jókedve)	Erzsi elmúlt húszéves.
A tóban halat fogunk.	Holnap el fogunk menni a tanyára)
Andris a legszívesebben a tónál volna)	Játszhattál volna a húgoddal.
Nem lehet itt csónakázni.	Pedig a csónakázás érdekes lehet.
Csaba otthon maradt egyedül.	Csaba éhes maradt az uzsonna után is.
Kék ruha lenne rajtunk.	Bárcsak ez a ruha kék lenne)

A névutó és az igekötő

Vázlat

1. A névutó (posztpozíció) fogalma, fajai, jelentése

2. A névutómelléknév

3. Az igekötő (praeverbium; praefixum verbale) fogalma, alakja, funkciója

4. Az igekötő átmeneti jellege, kapcsolata más szófajokkal

5. Az igekötő szórendje és helyesírása

Irodalom

1. A magyar nyelv könyve. Szerk.: A. Jászó Anna. – Budapest: Trezor Kiadó, 2004.[7] – 197–212. o.

2. A mai magyar nyelv rendszere I–II. Szerk.: Tompa József. – Budapest: Akadémiai Kiadó, 1961.

3. A mai magyar nyelv. Szerk.: Rácz Endre. – Budapest: Tkk., 1989.

4. Adamikné Jászó Anna–Hangay Zoltán. Nyelvi elemzések kézikönyve. – Szeged: Mozaik Oktatási Stúdió, 1995.

5. Jakab István. A magyar igekötő szófajtani útja // NytudÉrt. 112. sz. (1982)

6. Jakab István. A magyar igekötők állományi vizsgálata //NytudÉrt. 91. sz.

7. Keszler Borbála–Lengyel Klára. Magyar grammatikai gyakorlókönyv. – Budapest: Nemzeti Tankönyvkiadó, 2009. – 566 o.

8. Keszler Borbála. A mai magyar nyelv szófaji rendszere. // Magyar grammatika) Szerk.: Keszler Borbála – Budapest: Nemzeti Tankönyvkiadó, 2000. – 67–76. o.

9. Ladányi Mária. Az igekötők kapcsolhatóságának feltételeiről // Nyelvtudományi Közlemények, 1994–1995. – 45–85. o.

10. Sebestyén Árpád. A magyar nyelv névutórendszere. – Bp.: Akadémiai Kiadó, 1965.

Gyakorlatok – feladatok

1. Húzza alá a mondatokban a névutókat! Írja le őket jelentésük alapján a táblázat megfelelő helyére!

A fa alá terítették a pokrócot. A lábuk alatt perzselt a homok. Az összes iskola az irányítása alá került. Három nap múlva érkezik a barátja. Az ajtó fölött volt a kulcs felakasztva. Egész éjjel a ház előtt várta a barátját. A tolvajnak nem sikerült a ház elől elmenekülnie. A gyerekeket az óvó néni szem elől tévesztette. Idő előtt nyugdíjba ment az igazgató. Sára minden feladat alól kihúzza magát. Az asztal alól húzta elő a bizonyítékot. Öt óra után érkezett haza. A bolt után van az uszoda.

Helyviszonyt kifejező	Időviszonyt kifejező	Elvontabb viszony

2. Bizonyítsa példamondatokkal, hogy az alábbi névutók egyaránt kifejezhetnek hely- és időviszonyt!

alatt, között, keresztül, előtt, túl, felé

3. Mi a különbség az a) *alatt, mellett, helyett* és a b) *keresztül, túl, együtt* névutók között?

4. Írjon példát a névutók irányhármasságára!

5. Határozza meg, hogy a következő mondatpárokban a kiemelt szavak közül melyik igenév, és melyik névutó!

Kezdve a gyakorlatokat, megfájdult a feje.

Mától *kezdve* mindennap fogok tornázni.

Anya Tomi bizonyítványát *nézve* nagyon elszomorodott.

Születésére *nézve* polgári családból származott.

Az utazás régtől *fogva* dédelgetett vágya volt.

A fiú a lány kezét *fogva* sétált a parton.

6. A kihagyott helyekre írja be a *jár* ige megfelelő igekötős alakját!

a) Ennek a széknek _____ a lába.

b) Kati gyakran _____ édesanyja munkahelyére.

c) Most aztán jól _____ az a gyerek!

d) Ágit erősen ___ _____ a hideg.

e) Sári olykor _____ a nagymama lekvárjára.

f) Kölcsönkenyér _____.

g) Már megint _____ az előszobát!

h) A konzervnek _____ a szavatossága.

7. Alakítsa át tárgyassá igekötő segítségével az alábbi igéket! Foglald őket mondatba!

a) mászik: _____

b) pihen: _____

c) áll: _____

d) úszik: _____

Például: ül – Megüli a lovat.

8. Pótolja az alábbi mondatok hiányzó igekötőit! (Vigyázzon, mert van olyan mondat is, amelyikből nem hiányzik az igekötő!)

a) A tanács _____ tárgyalta a következő év termelési tervét.

b) Ma ne kézbesítsd _____ a levelet!

c) A titkárnő fogja ezt az ügyet _____ bonyolítani.

d) A dolgozat előtt még _____ fogjuk beszélni a példákat!

e) Az udvaron a nagy hidegben minden növény _____ fagyott.

f) A télen sok hajléktalan _____ fagyott.

9. Írjon példát arra, hogy az igekötő

a) elhibázást fejez ki!

b) a tárgyatlan igét tárgyassá alakítja!

c) tartósságot fejez ki!

d) befejezetté teszi az igét!

10. Írj 3 olyan igekötős igét, amelyben az igekötő jelentésfunkciója

a) irányjelölés

b) befejezettség, eredményesség

c) kezdés, mozzanatosság

d) tartósság, ismétlődés

e) hibázás, sikertelenség

11. Mi a közös hiba ezekben az igékben?

kikézbesít, kiolvas (könyvet), lecsökkent, bepótol, leközöl, leamortizálódik

12. Milyen jelentésmódosító szerepük lehet az igekötőknek?

13. Szemléltesse két – két mondattal a különböző jelentésfunkciókat!

elnéz, kinéz, lenéz, átnéz, felnéz

14. Mely igekötőkkel használjuk az alábbi igéket? Írjon minél több olyan igekötőt az igékhez, amelyek előfordulhatnak a nyelvhasználatban!

vizsgál, értékel, beszél, csíp, sóz, tör(ik)

15. Írjon 3-3 olyan igekötős igét, amelyben az igekötő jelentésfunkciója:

a) irányjelölés

b) befejezettség, eredményesség

c) kezdés, mozzanatosság

d) tartósság, ismétlődés

e) hibázás, sikertelenség

16. Írjon legalább 5 szót, amely az igekötős igéknél, igeneveknél megszakíthatja az igekötő-ige(név) szórendet!

17. Bizonyítsa be, hogy az igekötő nem prefixum (a tő elé kapcsolódó toldalék, mint a magyarban a *leg*- felsőfokjel)!

18. Miért helytelen?

kikézbesít, kiértesít, kiolvas (könyvet), lecsökkent, bepótol, leközöl

19. Javítsa ki a helyesírási hibákat!

A labda ide – odapattog, többen is elakarják kapni. Peti hátra ugrik, meg szerzi a labdát. Átszeretné dobni a másik oldalra, de egy játékos el kapja. Néhányan fel – fel sóhajtanak, amikor az ellenfél keresztül tör a védők gyűrűjén. Azután az izgalom alább hagy. Most az egyik gyerek el csúszott. A másik már ugrik át rajta, hogy vissza dobja a labdát. Az el esett játékos fölis állt már, és benem vallaná, hogy meg ütötte magát.

20. Válogassa ki az alábbi szövegből a névutókat és az igekötőket!

Akár megcsinálod, akár nem, de akkor is be kell menned a munkahelyedre) Tudom, hogy percek alatt meg tudnád csinálni, ha akarnád, de te napról-napra halasztod) Pedig már egy hete is van annak, hogy rád bízták ezt a feladatot. Más megörülne egy ilyen lehetőségnek, azonban te le sem bagózod az ilyen munkát. De majd egy hét múlva már hiába is csinálod meg, mert akkor már nem kell. Ugyanis ekkor jár le a határidő, amit te sohasem szerettél betartani. De úgy látszik, nincs semmi új a nap alatt. Nap-nap után telik el, s maradsz lustának lenni. Hát legyen, ahogy akarod!

21. Az alábbi példák a névutók és az igekötők határozószóktól való megkülönböztetését segíthetik. Elemezze a mondatokat, jellemezze a kérdéses szófajokat!

a) Kívül volt már mindenen.
b) A házon kívül találkoztak.
c) A barátjával szemben döntött.
d) Szemben állt a barátjával.
e) Együtt volt vele tegnap este)
f) Együttműködött mindenkivel.

A névelő és a kötőszó

Vázlat

1. A névelő (articulus) fogalma, fajai

2. A névelőtlenség

3. A kötőszó fogalma, alakja, jelentése

4. A kötőszók osztályozása

5. A kötőszó helyesírása

Irodalom

1. A magyar nyelv könyve. Szerk.: A. Jászó Anna. – Budapest: Trezor Kiadó, 1991.

2. A mai magyar nyelv rendszere I–II. Szerk.:Tompa József. – Budapest: Akadémiai Kiadó, 1961.

3. Adamikné Jászó Anna–Hangay Zoltán. Nyelvi elemzések kézikönyve. – Szeged: Mozaik Oktatási Stúdió, 1995.

4. Balogh Judit. A kötőszók néhány problémája // MNyTK. 212. sz. – 305–11. o.

5. Berrár Jolán. A szófajok // NytudDolg. 33. sz. (1982). – 7–32. o.

6. Fábricz Károly. Az *is* mint kötőszó és mint partikula // MNy. 81/1. (1985) – 79–82. o.

7. Keszler Borbála–Lengyel Klára. Magyar grammatikai gyakorlókönyv. – Budapest: Nemzeti Tankönyvkiadó, 2009. – 566 o.

8. Strukturális magyar nyelvtan. Szerk.: Kiefer Ferenc. – Budapest: Akadémiai Kiadó, 1992.

Gyakorlatok – feladatok

1. Válassza ki azokat az állításokat, amelyek igazak a névelőre!

a) Főnévre vonatkozik, a főnevet vagy a főnévi alaptagú szószerkezetet mindig közvetlenül megelőzi.

b) A főnév az mutató névmási kijelölő jelzője mindig határozott névelővel együtt fordul elő.

c) A határozott névelő alakját az a szó határozza meg, amely a névelőt közvetlenül követi.

d) Tulajdonnevek elé sosem teszünk határozott névelőt, mert a tulajdonnév önmagában is határozott.

2. Javítsa ki az alábbi szöveg névelőhasználati hibáit!

A napokban egy érdekes meghívót kaptam. Összejövetelre szólt, amelyen a Kertész Ákosnak a könyvét fogják megvitatni. Elnök a vitát megnyitotta. Jelenlévők közül többen hozzászóltak. Végül író válaszolt a megjegyzésekre. Ez egy izgalmas dolog lesz – gondoltam. Ez nem egy könnyű kérdés.

3. Pótolja az alábbi mondatokban a hiányzó névelőket! Milyen szabályszerűséget vesz észre az igeragozás és a névelő használata között?

a) Már egy hete olvasom _____ könyvet.
b) Esténként szívesen olvasok _____ könyvet a hintaszékben.
c) Kati régóta nézi _____ fát az udvaron.
d) Egész nap semmit sem csinál, csak _____ fát néz.
e) Senki sem látta _____ gyereket, aki elvitte a kosarat.
f) Juliska néni egész nap nem látott _____ gyereket sem az udvaron.
g) Ma végre megvették _____ jegyeket a színházba.
h) Sándorék vettek _____ jegyet a barátjuknak is.

4. Döntse el, hogy a kiemelt szavak közül melyik névelő és melyik számnév!

a) *Egy* kenyérért nem fűtik be a kemencét.
b) *Egy* kis hangyától is lehet példát venni.
c) *Egy* tűznél több fazék is felforr.
d) Feje, mint *egy* hordó, esze, mint *egy* dió.
e) Két eb nehezen alkuszik meg *egy* csonton.
f) Néha *egy* szó *egy* egész háború.

5. **Állapítsa meg, hogy a kiemelt szavak közül melyik névelő, és melyik mutató névmás!** (Forrás: Arany János: Toldi)

„Bort ez csobolyóban, *az* kecsketömlőben,
Kenyeret hoz amaz bükkfa tekenőben…”

„De ki *az* a bajnok? Nem ösmered, Toldi?”

„…Toldi megfogá a csehet,
És *az* ijedtében legott térdre esett…”

„Halvány is, piros is volt *az* ábrázatja…”

„Mert nem tréfaság *az*, amit most hallotok…”

„Jó *az* Isten, jót ad: megszerzi a kardom…”

„Védte *az* erőtlent, a királyt, *az* országot…”

6. Melyik nem illik a sorba: *ugyanis, mert, mivel*? Válassza ki a helyes magyarázattal alátámasztott válaszokat!

a) Az *ugyanis*, mert az szervetlen szóösszetétellel keletkezett, a másik kettő pedig egyszerű szó.
b) Az *ugyanis*, mert az mellérendelő kötőszó.
c) Az *ugyanis*, mert az mellérendelő szószerkezet és összetett mondat kötőszava is lehet, a mert és a mivel pedig csak alárendelő összetett mondatban fordul elő.
d) Az *ugyanis*, mert mindhárom kötőszó előfordulhat mellérendelő szószerkezetben, de az összetett mondatban csak az ugyanis mellérendelő, a másik kettő alárendelő tagmondat-kapcsolatot jelöl.

7. Mi a szerepe a *mint* szónak az alábbi példákban?

a) Mint szülő nem helyeslem a döntésedet, de mint barát egyetértek veled.
b) Úgy hiányzott, mint víz a szomjazónak.
c) Jobb az ásványvíz, mint a kóla.

8. Húzza alá a kötőszókat a szövegben! Jelölje kezdőbetűvel, hogy mit kötnek össze a kötőszók! (Sz = szavakat; T = tagmondatokat; M = mondatokat) Nevezze meg, hogy melyek az alárendelő, és melyek a mellérendelő kötőszók! Állapítsa meg, milyen logikai viszonyt jeleznek a mellérendelő kötőszók a szövegben!

Most már vége volt a terveinek: adoptálni a fiút, megadni neki a nevet és a vagyont.

– Nem, nem. Az életébe kerülhetne, megölnék, ha az útjukba állítanám. Tehát nem állítom az útjukba.

Reszketett a gyerekért, de nem merte szeretni többé. Megállapított egy új rendszert, a védelem taktikáját. És ez kegyetlen és bolond taktika volt. Ráparancsolt a fölébredt fiúra, hogy szólítsa ezentúl tekintetes úrnak, és ne szeresse többé. (Mikszáth Kálmán: Szent Péter esernyője)

9. Próbálja ki, hogy hányféle kötőszót használhatna az alábbi tagmondatok összekötésére!

A szomszédaink sokat dolgoznak, _____ nem pihennek.

10. Nevezze meg az idézet minden szavának szófaját!

Ó, az ember gyarló teremtés, mikor imádkozik vagy vétkezik. Minden csak máz rajtunk, mely gyöngeségeket von be. Bűneink nagy része túlhajtott erény, erényeink nagy része magát ki nem nőtt bűn. Játékszerei vagyunk ellenszenveinknek és közönyünknek, mely érzéseink lángját oltja ki, hogy a sötétségben szellemünk elaludjék, és szívtelenség által butákká váljunk. (Kemény Zsigmond)

A tagadószó és a partikula

Vázlat

1. A tagadószó fogalma

2. A tagadószó kapcsolata más morfémákkal és szófajokkal

3. A partikula fogalma, alakja

4. A partikulák fajai jelentésük szerint

Irodalom

1. A mai magyar nyelv rendszere I rész. Szerk.: Tompa József. – Budapest: Akadémiai Kiadó, 1961.

2. A mai magyar nyelv. Szerk.: Rácz Endre. – Budapest: Tkk., 1968.

3. Adamikné Jászó Anna–Hangay Zoltán. Nyelvi elemzések kézikönyve. – Szeged: Mozaik Oktatási Stúdió, 1995.

4. Berrár Jolán. A szófajok // NytudDolg. 33. sz. (1982). – 7–32. o.

5. Bokor József. Szófajtan // A magyar nyelv könyve) Szerk.: A. Jászó Anna. – Budapest: Trezor Kiadó, 2004. – 187–233. o.

6. Keszler Borbála–Lengyel Klára. Magyar grammatikai gyakorlókönyv. – Budapest: Nemzeti Tankönyvkiadó, 2009. – 566 o.

7. Magyar grammatika. Szerk.: Keszler Borbála. – Budapest: Nemzeti Tkk., 2000.

8. Rácz Endre. A mai magyar nyelv változásai // MNy. 83/1. – 1–7. o.

Gyakorlatok – feladatok

1. Nevezze meg az alábbi tagadást kifejező szavak pontos szófaját!

nincs, nem, sem, senki, sehol

2. Igazolja, hogy a kiemelt szó a megjelölt szófaji kategóriába sorolható!

<u>Nem</u> Kati jött el. – viszonyszó, tagadószó

3. Pontosítsa az aláhúzott szavak szófaját!

– Hol jártál mostanában?

– Hol Londonban, hol Párizsban.

– A testvéredet is magaddal vitted?

– Nemcsak őt, hanem a barátaimat is.

– Úgy augusztus tájban új utat tervezünk.

– Ismét többen?

– Úgy a legjobb, így már most nézegetjük a kínálatot.

– Nem készültök Kanadába?

– Nem.

– Ha nincs kedvetek, hát ne is menjetek!

– Hát nem is tudom…

4. Jelölje 1-gyel azokat a mondatokat, amelyekben a *még* és a *már határozószó*, és 2-vel azokat, amelyekben *partikula*! Magyarázza meg a különbségeket, és foglalja össze a partikula jellemzőit!

a) Ez már valami!

b) Már várta az érkezésüket.

c) Nem voltam már fiatal.

d) Ez már csínytevésnek számított.

e) Már hozta is a leveleket.

f) Még szép, hogy nem mondtad ezt senkinek.

g) Még nem érkezett meg.

h) Még nyílnak a völgyben a kerti virágok…

i) Még most sem nyíltak ki a virágok.

j) Még alig virradt, már talpon volt.

k) Gyakran még a boldogság is teher.

5. Párosítsa a minősítéseket a kiemelt szavakkal!

1. Már vénülő kezemmel…	A/ rémakiemelő partikula
2. Siess már!	B/ időhatározó-szó
3. Ennyi már sok nekem!	C/ érzelemárnyaló partikula

6. Milyen emocionális, modális, pragmatikai-kommunikatív funkciójúak az alábbi mondatok kiemelt partikulái?

De jó!

Tényleg szép.

Esetleg én is megyek.

Ő is jön, **ugye**?

Nyilván nem jön.

Hogyne menne!

Gyere **már**!

7. Válassza ki a minden részletében igaz állításokat!

a) A múlt idejű ige mellett szereplő *volna* segédige nem ragozható.

b) Az összetett (névszói-igei) állítmányban szereplő *volna* segédige nem ragozható.

c) A *ne* tagadószó rendszerint tiltó mondatokban fordul elő, ekkor az ige kijelentő módban van.

d) Az igekötő leggyakrabban irányt vagy befejezettséget jelöl.

e) A vonatkozó névmás egyben alárendelő kötőszó is.

f) Az *és* kötőszó szószerkezeteket és tagmondatokat is összekapcsolhat.

g) A *nincs* tagadószó, viszonyszó.

h) A megismételt, páros kötőszók csak tagmondatok kapcsolatában, többnyire mellérendelésben fordulnak elő.

i) A határozatlan névelő számnévből, a határozott névelő mutató névmásból keletkezett.

Igaz állítások: .....

MONDATSZÓK

Vázlat

1. A mondatszók (interjectio) fogalma, típusai

2. Az indulatszó

3. Az interakciós mondatszó

4. A módosítószó

5. A hangutánzó mondatszó

Irodalom

1. A magyar nyelv könyve. Szerk.: A. Jászó Anna. – Budapest: Trezor Kiadó, 2004.[7] – 197–212. o.

2. A mai magyar nyelv rendszere I–II. Szerk.: Tompa József. – Budapest: Akadémiai Kiadó, 1961.

3. A mai magyar nyelv. Szerk.: Rácz Endre. – Budapest: Tkk., 1989.

4. Adamikné Jászó Anna–Hangay Zoltán. Nyelvi elemzések kézikönyve. – Szeged: Mozaik Oktatási Stúdió, 1995.

5. Kelemen József. A mondatszók a magyar nyelvben. – Budapest: Akadémiai Kiadó, 1970.

6. Keszler Borbála – Lengyel Klára. Magyar grammatikai gyakorlókönyv. – Budapest: Nemzeti Tankönyvkiadó, 2009. – 566 o.

7. Keszler Borbála. A mai magyar nyelv szófaji rendszere. // Magyar grammatika. Szerk.: Keszler Borbála – Budapest: Nemzeti Tankönyvkiadó, 2000. – 67–76. o.

8. Kugler Nóra. A mondatszók // Nyr. 122/3. (1998). 337–347.

Gyakorlatok – feladatok

1. Milyen jelentésárnyalatot fejeznek ki az indulatszók az alábbi mondatokban?

a) Jaj, de szép!

b) Nana, elesel!

c) Jaj, ez fáj!

d) Na, ezt sem láttam még!

e) „Peti, Kati, hű, de nézi, fusson, aki utoléri!” (Magyar népköltés)

f) „Kipp – kopp, kipp – kopp, ki van az ajtóban?” (Donászi Magda)

g) „Hej, ha én is, én is köztetek lehetnék...” (Arany János)

h) „Tányértalpas lompos farkas, fuss el innen, huss, huss, huss!” (Magyar népköltés)

2. Melyik nem illik a sorba: *jaj, fuj, ó*?

a) Az *ó*, mert az pozitív, míg a másik kettő csak negatív érzelmet, indulatot fejez ki.

b) Az *ó*, mert az egyetlen magánhangzóból áll, míg a másik kettő hangteste 2-2 mássalhangzót is tartalmaz.

c) A *fuj*, mert az undort fejez ki, míg a másik kettő elragadtatottságot.

d) A *fuj*, mert egyetlen viszonyulás, érzet kifejezésére szolgál (undor), míg a másik kettő sokféle érzelem, indulat kifejezésére alkalmas.

3. Hogyan vélekedik a beszélő a „Megrendezzük a klubdélutánt” mondat tartalmáról, ha az alábbi módosítószókat is belefoglalja?

talán

vajon

úgyis

bezzeg

nem

4. Írjon példát hangutánzó

mondatszóra!

igére!

összetett szóra!

5. Írjon három mondatot úgy, hogy mindegyik mondatban legyen legalább egy interakciós és hangutánzó mondatszó, illetve módosítószó!

4. Írja ki az alábbi szövegből a mondatszókat (indulatszókat, módosítószókat, hangutánzó mondatszókat és a kommunikációs kapcsolatot jelölő mondatszókat)!

– Hé, Malacka! – kiáltott rá.

– Szervusz, Micimackó!

– Mit ugrálsz itt, mint a bakkecske?

– El akarom érni a csengőt – mondta Malacka)

[... Ejnye, senki se felel a csöngetésre?]

– De Mackó – mondta Malacka –, már hogy felelnének? Hisz ez a te lakásod)

– Persze, persze ... No, akkor kerüljünk beljebb)

Mondatszók: .....

5. Csoportosítva írja be a mondatszókat a táblázatba!

bim-bam, halló, talán, szia, durr, brekeke, pszt, jaj, esetleg, ó, hű, biztosan, puff, állítólag, csatt, jé, valószínűleg, fuj, nos

Indulatszó	Hangutánzó mondatszó	Módosítószó	Kapcsolatjelölő mondatszó

6. Melyik csoportban vannak kapcsolatjelölő mondatszók? Indokolja válaszát!

a) Szevasz! Halihó!

b) Köszöntöm! Csókollak!

7. Keresse meg a párokat!

1) módjel értékű segédige	a) *a/az*
2) névutómelléknévnek nevezhetjük	b) *fog*
3) determináns	c) *ugye*
4) tiltószó	d) *alatti*
5) utókérdés	e)*volna*
6) jövő idejű analitikus igealakban szerepel	f) *ne*

8. Igazolja, hogy az alábbi mondatok módosítószókat tartalmaznak.

a) Valószínűleg elolvad a hó.

b) Állítólag tudja a leckét.

c) Pontosan erről beszéltem.

d) Tényleg nem voltunk ott.

9. Foglalja mondatba módosítószóként a következő szavakat!

természetesen, kétségtelenül, biztosan

10. Gyűjtsön még példákat módosítószókra! Igazolja legjellemzőbb tulajdonságaikat! Pl.: törölhetők, kiemelhetők főmondattá, eldöntendő kérdésre felelnek: nem illeszkednek be a mondat szintaktikai szerkezetébe.

MINTAELEMZÉS

Szabad-e Dévénynél betörnöm / Új időknek új dalaival? (Ady Endre)

Szabad	alapszófaj, tulajdonképpeni alapszófaj, (névszó), melléknév
-e	viszonyszó, nem morfológiai természetű, partikula (a modális alapérték jelölője)
Dévénynél	alapszófaj, tulajdonképpeni alapszófaj, (névszó), főnév, tulajdonnév, földrajzi név
betörnöm	alapszófaj, átmeneti szófajú szó, főnévi igenév
Új	alapszófaj, tulajdonképpeni alapszófaj, (névszó), melléknév, minősítő melléknév
időknek	alapszófaj, tulajdonképpeni alapszófaj, (névszó), főnév, köznév, elvont főnév
új	alapszófaj, tulajdonképpeni alapszófaj, (névszó), melléknév, minősítő melléknév
dalaival	alapszófaj, tulajdonképpeni alapszófaj, (névszó), főnév, köznév, konkrét, egyedi név

Amikor a lámpák belét lecsavarják – jaj annak, amelyik égni mer! (Ancsel Éva)

Amikor	alapszófaj, névmás, határozószói vonatkozó névmás
a	viszonyszó, nem morfológiai természetű, névelő, határozott névelő
lámpák	alapszófaj, tulajdonképpeni alapszófaj, (névszó), főnév, köznév, konkrét, egyedi név
belét	alapszófaj, tulajdonképpeni alapszófaj, (névszó), főnév, köznév, konkrét, egyedi név

lecsavarják	alapszófaj, tulajdonképpeni alapszófaj, ige, cselekvést jelentő, cselekvő, tranzitív, mozzanatos (kezdő)
jaj	aktuális szófaja: főnév (aktuális szófajváltással) lexikai szófaja: mondatszó, indulatszó
annak	alapszófaj, névmás, főnévi mutató névmás
amelyik	alapszófaj, névmás, főnévi vonatkozó névmás
égni	alapszófaj, átmeneti szófajú, főnévi igenév
mer	alapszófaj, ige, állapotot jelentő, cselekvő, tranzitív, tartós-huzamos: folyamatos

A lélek akkor öregszik, ha már földön járnak a vágyai, szárnytalanul. (Ancsel Éva)

A	viszonyszó, nem morfológiai természetű, névelő, határozott névelő
lélek	alapszófaj, tulajdonképpeni alapszófaj, (névszó), főnév, köznév, elvont főnév
akkor	alapszófaj, névmás, határozószói mutató névmás
öregszik	alapszófaj, tulajdonképpeni alapszófaj, ige, állapotot jelentő, mediális ige, intranzitív, tartós-huzamos: folyamatos
ha	viszonyszó, nem morfológiai természetű, kötőszó, feltételes (csak mondatkapcsoló)
már	viszonyszó, nem morfológiai természetű, partikula
földön	alapszófaj, tulajdonképpeni alapszófaj, (névszó), főnév, köznév, konkrét, egyedi név
járnak	alapszófaj, tulajdonképpeni alapszófaj, ige, cselekvést jelentő, cselekvő, intranzitív, tartós-huzamos: folyamatos
vágyai	alapszófaj, tulajdonképpeni alapszófaj, (névszó), főnév, köznév, elvont főnév

szárnytalanul alapszófaj, tulajdonképpeni alapszófaj, (névszó), melléknév, viszonyító melléknév

Grammatikai gyakorlókönyv (mintaelemzésekkel és segédanyagokkal). Szerkesztette: P. Lakatos Ilona. – Budapest: 2006.

KOMPLEX FELADATOK

1. Nevezze meg az egyes szavak szófaját!

Mi az igazság?

Vajon szeret-e mindenki tanulni? Ugye, nehéz erre mindenki által elfogadott jó választ adni? S ha azt kérdezem, szerettek-e játszani? Bezzeg egyszerűbb a felelet. Gondolkoztatok-e azon, vajon miért, mi miatt van ez így? Aligha tévedek, amikor azt mondom, – alaposan átgondolva – talán azért, mert a tanulásban nincs annyi örömetek, mint a játékban. De mi jelenti az örömöt? A siker. A tanulmányi munkában pedig csakugyan nem könnyű sikert elérni. De ne adjátok fel a harcot! Annál nagyobb az öröm, minél jobban meg kell érte küzdeni.

2. Milyen szófaji szerepben vannak az alábbi mondatok kiemelt szavai?

Szem elől **téveszt**. _____

Összébb húzódunk. _____

Alighanem a fiúk betörték az ablakot. _____

Állítólag nem fog megvárni. _____

Csupán a városban **voltam**. _____

Joli **különösen** viselkedett. _____

Különösen Joli viselkedése lepett meg._____

Győzni **fog** a jó. _____

3. Írja az egyes szavakat a megfelelő szófaj mellé! Okoz-e valami nehézséget?

Főnév	
Melléknév	
Ige	
Határozószó	
Számnév	
Segédige	

szép, fog, alulértékelt, vár, egy, barátságtalanság, lassú, este, hat, kétségtelenül, kimondhatatlan, hetvenkedik, (nem enged a) negyvennyolcból

4. Mi segíthet eldönteni, melyik szófajba tartozik egy szó? Érveljen és hozzon példát (szót vagy mondatot) minden döntő aspektusra!

5. Keressen Szabó Lőrinc verséből példákat a nagyobb szófaji csoportokra! (alapszófajok, viszonyszók, mondatszók)

Nem nyúlok hozzád, csak nézem, hogy alszol

Nem nyúlok hozzád, csak nézem, hogy alszol
a szomszéd ágyban… Meg se simogatlak,
csak messziről szívom hajad szagát,
csak nézem élő csontjaid s húsod
önfeledt nyugalmát… Úgy kéne már, hogy
enyhüljön bennem ez a szomorú
és bizalmatlan, örök társtalanság,
de mindenkitől féltem magamat,
szabadságomat, nem tudok örülni
fenntartás nélkül, és így születik meg
az önzésből a lelkifurdalás.
Félek tőled, akkor is, ha kívánlak,
szeretlek, s mégis mindig titkolom,
vágyom rád, s most is úgy hajlok föléd,
mintha ellenség volnál: óvatos
lelkem tüskéit fordítom feléd,
mert törvény véd s mert zsarnokom lehetsz.
Nem nyúlok hozzád, csak nézem, hogy alszol.
Nem nyúlok hozzád… Óh, micsoda jóság,
milyen tökéletes odaadás
kellene ahhoz, hogy boldog legyek,
és aki vagyok, mégis az maradjak!
Az ellentétem kéne, az, aki
nem követel semmit cserébe, a
teljes biztonság, az önvád alól
felmentő, szent, jókedvű, igazi
önzetlenség…
Nem nyúlok hozzád, csak nézem, hogy alszol…

6. Határozza meg a kiemelt szavak szófaját!

Az *Új Bárány* riportere felkereste Ordast.

Interjút kér. *Én leközlöm*. Olvasd.

– Igaz *volna ama* vád,

hogy Ön *orvul* elfogyasztott *egy egész nyers* nagymamát?

– Egy nagymamát? *Egy grammot se*!

Ez az egész csak *Grimm-mese*!

– Hogy Piroskát Ön falta *fel*, talán *az is hamis* vád?

Nem hagyott meg belőle *mást*, csak egy fél pár harisnyát!

– Hogy én őt ruhástul? *Mit* ki nem eszeltek!

Én még az almát is *hámozva* eszem meg.

– Furcsa, hogy a *kunyhóban*, *hol megevődtek* mindketten,

mégis piros farkasnyálnyom díszeleg a parketten.

– Az *úgy* történt, hogy ők aznap meghívtak a viskóba.

Nagyon finom uzsonna volt, *szamóca* és piskóta,

s mivelhogy én evés *közben* állandóan vicsorgok,

a *vérveres* szamócalé a pofámból kicsorgott.

– Én úgy tudtam, Önnél szabály,

hogy csak *friss* húsárut zabál.

– Kacsa! Füvet rágok *lomhán legelészve*,

zsengét, hogy a gyenge gyomrom megeméssze.

– És meddig lesz Önnél a juhhús is tiltva?

– Eddig! De erről már nem írhatsz, te birka!

(Romhányi József: Interjú a farkassal, aki állítólag megette Piroskát)

7. Keressen a szövegből példát a megadott szóalakokra!

Nem telt bele egy hét se, mikor belátta tanító urunk, hogy nem kuckóba való diák a kis bice-bóca. Tűz volt az esze, gazdag a lelke, magakedveltető minden tette-vette. Ráparancsolt a tanító úr, hogy mondja meg, ki mellé szeretne ülni a legjobban.

– A ködmönös fiú mellé – ez volt Pálistók Peti válasza, s én még ma is büszke vagyok erre a válaszra.

Mikro aztán mellém került, úgy összebarátkoztunk, hogy még estig is alig akartunk szétválakozni. Rendesen elkísértem egész a papok kertjéig, onnan is csak azért fordultam vissza, mert alkonyattájt mindig ott ólálkodott a vén bűbájos, és én olyankor mindjárt fölvettem a szaladjvári nevet.

Egyszer azonban nem az öregapja várta a kis bice-bócát, hanem egy másik öregecske, akiről már messziről láttam, hogy bányász. Bőrkötője volt, lámpás a rézcsatos övében, a vállán meg csákány.

– Ez Péter apó – mondta a kis bice-bóca. – Egy bányában dolgoztak nagyapóval, mikor még az is bányász volt.

főnév + rag: _____

múlt idejű ige + E/1 sz. igei személyrag: _____

igekötős ige: _____

melléknév: _____

melléknév + rag: _____

főnévi igenév: _____

tulajdonnév: _____

Amikor a király megtudta, hogy szép menyasszonya, a hercegnő Székesfehérvárhoz közeledik, lóra pattant, és a főurak fényes kíséretével elébe vágtatott.

Téli idő járt, magas volt a hó, az olaszok erősen fáztak, maga a hercegnő is bámulva nézte a fehér világot, mert Olaszországban ritka a nagy hóesés.

A király a nyolcadik mérföldkőnél találkozott menyasszonyával, onnan díszmenetben jöttek egészen Székesfehérvárig.

Az út végig vörös posztóval volt borítva, és az út két oldalán mindenütt ujjongó, kiáltozó nép állott. Harsogtak a trombiták, szóltak a kürtök, énekeltek az emberek, olyan látvány és hangverseny volt ott, hogy aki látta és hallotta, soha el nem felejtheti.

Büszkén, boldogan ragyogott a hercegnő, aki az első szánban ült. Szép homloka, ívelt szemöldöke, telt halántéka, piros orcái, derűs szeme, szabályos orra és gyönyörű ajka úgy megnövelte ritka szépségét, hogy a nézőket magára Vénusra, a szerelem istennőjére emlékeztette)

Ezután megrendezték a koronázás szertartását, majd december közepén a király Budára vitte feleségét.

Budán fényes, gazdag lakodalmat rendeztek. A lakodalom több napon át folyt. Az egyik napon lovagi tornát rendeztek, a másikon érdekes látnivalókat mutattak be.

főnév + rag: _____

múlt idejű ige + T/3 sz. igei személyrag: _____

tulajdonnév: _____

melléknév: _____

melléknév + rag: _____

határozói igenév: _____

számnév: _____

8. Az alábbi szövegrészben keresse meg, és írja ki mindazokat a szavakat, amelyek a következő szófaji osztályokba tartoznak!

tagadószó:

helyhatározószó:

sorszámnév:

főnévi igenév:

befejezett melléknévi igenév:

főnévi kérdő névmás:

A földrajzórát nem az osztályban tartották, hanem fent a második emeleten, a természetrajzi teremben. Reggel hát nem kellett lemenni az osztályba, s így csengetés után még késhetett néhány percet, úgyis oly kétségbeesetten törődött és szerencsétlen volt; egész éjszaka álmatlanul fetrengett, ha elszunnyadt. Újra felébredt, a lelkiismeret nem hagyta aludni, s nem bírta elképzelni, hogy mi történt a reskontóval. Iszonyú volt ez, reggelre kábultan és kimerülten virradt, és csak a friss, jéghideg víz ébresztette fel egy kicsit.

9. Állapítsa meg az alábbi mondatok minden szavának szófaját! (Először a fő kategóriát határozza meg, majd ezen belül pontosan jelölje meg az alosztályt, ill. alosztályokat!)

Várható időjárás: Eleinte erősen felhős idő, sok helyen eső, zápor, később csökken a felhőzet.

Akár egy halom hasított fa, hever egymáson a világ.

10. Állapítsa meg, milyen szófajúak az alábbi mondat szavai! Húzza alá a megadott válaszok közül a helyeset!

Az volna a legjobb mindannyiunk számára, ha gyorsan befejezhetnénk a megkezdett munkát.

az:	névmás	kötőszó	névelő
volna:	módosítószó	ige	segédige
a:	névmás	névelő	kötőszó
legjobb:	főnév	melléknév	határozószó
mindannyiunk:	számnév	főnév	névmás
számára:	határozószó	számnév	névutó
ha:	kötőszó	igekötő	határozószó
gyorsan:	módosítószó	határozószó	melléknév
befejezhetnénk:	főnévi igenév	ige	melléknévi igenév

megkezdett:	ige	határozói igenév	melléknévi igenév
munkát:	főnév	névmás	ige

A magunk készítette szerszámokkal nyilván nem sikerül megjavítanunk ezt az elöregedett, özönvíz előtti masinát.

készítette:	ige	melléknévi	igenév
szerszámokkal:	egyedi főnév	gyűjtőnév	elvont főnév
nyilván:	módosítószó	határozói igenév	határozószó
megjavítanunk:	ige	főnévi igenév	
elöregedett:	ige	melléknévi igenév	
özönvíz:	egyedi főnév	gyűjtőnév	anyagnév
előtti:	névutó	melléknév	névutómelléknév

Mivel mindig szerette a jó könyveket, sohasem érezte magát egyedül.

mivel:	névmás	kötőszó	módosítószó
mindig:	határozószó	melléknév	névmás
szerette:	ige	melléknévi	igenév
a:	névmás	névelő	névutó
jó:	főnév	melléknév	határozószó
könyveket:	melléknév	névmás	főnév
sohasem:	névmás	kötőszó	határozószó
érezte:	főnévi igenév	ige	melléknévi igenév
magát:	visszaható névmás	személyes névmás	kölcsönös névmás
egyedül:	melléknév	névmás	határozószó

A tizenötös autóbusz kanyargós útvonalon szeli át a belvárost, s jóllehet két végállomása nincsen túlságosan távol egymástól, menetideje jóval hosszabb, mint a kettes villamosé.

tizenötös:	sorszámnév	melléknév	tőszámnév
kanyargós:	melléknévi igenév	határozói igenév	melléknév
belvárost:	tulajdonnév	egyedi főnév	gyűjtőnév
jóllehet:	kötőszó	ige	módosítószó
nincsen:	tagadószó	ige	tiltószó
távol:	igekötő	főnév	valóságos határozószó

villamosé: egyedi főnév melléknév birtokos névmás

11. Nevezze meg a szövegben levő szavak szófaját! Írja be őket a táblázatba a megfelelő helyre!

A *hallgatás* az addigi jelkibocsátás megszűnése. A hallgatás is *közöl valamit*. A jel *meg nem érkezése* éppoly tartalmas üzenet lehet, mint a megérkezése) A meg nem írt, el nem *küldött* levél *többet* mondhat a kézhez *kapottnál*.

A jelkibocsátás huzamos szünete *előrefelé*, hátrafelé *is nyomatékosítja* az elhangzottakat. A gyermek *első értelmes szavai*, az elhunytak *utolsó* szavai ezért olyan jelentősek.

Más a levegője társaságban a „*vihar előtti* csendnek", mint a *kezdő mesélő* elakadásának. Más a *bamba* elrévedésnek, *mint* a partnert szavához segítő, előzékeny kivárásnak. Hallgathatunk elővigyázatból, *ha* megszólalnunk kockázatos. Bűntudattól *eltelve* is hallgathatunk; az elnémulás *ebben* a helyzetben kapituláció, lábhoz *tett* fegyver.

Van, hogy *kötelező* a hallgatás, mert: áhítatunk, *tiszteletünk csak így* közölhető. Részleges hallgatást *ír elő néhány* társadalmi helyzet; kihallgatáson, iskolai felelet közben, bíróságon, feljebbvalónkkal *beszélve* többnyire csak válaszolnunk szabad, kérdéseinket magunkba kell *gyűrnünk*. A barkochba válaszolója csak eldöntendő kérdésekre *felelhet*.

Alapszófajok	
Viszonyszók	
Mondatszók	

12. Állapítsa meg, hogy mi a szófajuk a kiemelt szavaknak a mondatokban!

a) *Este* olvasni szoktam. – Szép ez az *este.*

b) *Kék* sapkát kaptam a születésnapomra. – Kedvenc színem a *kék*.

c) A ház *körül* szaladgálnak a kutyakölykök. – *Körül*kerítettük az udvart.

d) *Olasz* pizzát ettem vacsorára. – Egy vidám *olasz* ült mellém a repülőgépen.

e) *Öt* halat tettem az akváriumba. – A szerencseszámom az *öt*.

f) Hogy vagy édes szolgám, nem haltál meg éhen?/Nem evett meg *vad* ezen a *vad* vidéken?

g) Tündéri ábránd az *ifjú* világa. – *Ifjú* vér, *öreg* bor fickándott erőkben.

13. Csoportosítsa az alábbi szavakat szófajuk szerint! (van olyan, ami több szófajba is besorolható)

engem, mert, írás, szám, alatt, mindig, ír, gereblyézgetett, erdő, korán, hej, cseperedő, néznem, fekve, hanyatt

14. Hangalak és jelentés szempontjából hogyan nevezzük azokat a szavakat, amelyeket több csoportba is besorolt? _____

15. A szófajok megnevezése mellé írjon annyi példát a szövegből, amennyit a zárójelbe tett szám jelez!

A Sass Flóra saját születése napjául 1841. augusztus 6-át jelölte meg. 7 éves koráig Erdélyben élt székely családjában. 1848 őszén azonban a kislány szüleit és fiútestvérét lemészárolták a felkelő román parasztok. Flóra úgy menekülhetett meg, hogy a család román szolgálója nagy lélekjelenléttel magáénak mondta a gyermeket. Később egy örmény család vette magához, s tőlük kapta Finnián családi nevét is. Maga Finnián, a családfő, Bem seregében volt őrnagy, s szabadságharc bukása után Törökország felé menekül családjával. Vidin városában, a nagy fejetlenségben a kis Flórának nyoma vész, s egy évtizedig nem tudni róla semmit.

köznév, egyszerű szó, toldalék nélkül (1): _______

folyamatos melléknévi igenév (1): _____

tulajdonnév (1):__________

melléknév, alapfokban (2): _____

általános névmás (1): __________

sorszámnév (1): _____

főnévi igenév (1) : _____

T/3 toldalékos személyes névmás (1): __________

E/3. személyű jelen idejű ige: __________

16. Három-három szó szófaja szerint egy csoportba tartozik az alábbiak közül. Egy kimarad. Melyik? Az milyen szófaji csoportba tartozik?

apró fel futva Siemens mögött szét Kandó tárolandó között sietvén le kerítendő tudván kérendő után Mercedes

A kimaradó szó: _____ szófaja: _____

17. Melyik szófaji csoportra vonatkoznak az alábbi megállapítások? Írja a mondatok ellőtt álló betűt a megfelelő helyre! Olvassa össze az egyes csoportokhoz írt betűket! Akkor dolgozott jól, ha a betűket összeolvasva egy-egy szót kap. Határozza meg a kapott szavak szófaját!

Í) Önálló mondatrész szerepét betöltheti.

R) Jelentésük önálló, tartalmas jelentés.

E) Mondatrész szerepét nem tölthetik be)

L) Általában nem toldalékolhatók.

J) Az idetartozó szavak egy része a beszélő érzelmeit fejezi ki.

Ő) Jelentésük viszonyjelentés.

Á) Az átmeneti szófajok is ebbe a csoportba tartoznak.

H) Az állathívogató és –terelő szók is részei e csoportnak.

L) A névelőt és a névutót is ide soroljuk.

S) Az idetartozó szófajok toldalékolhatók, kivétel a határozói igenév.

A) Mindig mondatértékűek.

18. Írja ki a szövegből példákat az alábbi szófajokra!

Anyagnév, gyűjtőnév, egyedi név, elvont főnév, tulajdonnév, tőszámnév, határozatlan számnév, alárendelő kötőszó, mellérendelő kötőszó, határozószó.

Gántról indulva éppen csak keresztezni kell az Oroszlányt Csákvárral összekötő utat, s néhány kilométernyi autózás után máris megérkeztünk a mindössze harmincegy lakosú Vérteskozmára…

Vérteskozma azonban mégsem kelti halott falu képét, mert az utóbbi néhány esztendőben mind több régi és elhagyott ház talál ott új gazdára. Elsősorban fővárosi érdeklődők jelentkeznek egy-egy ilyen azonos mintára épült, előtornácos házért, s aztán az eredeti és igen szép népies formákat megőrizve a lakóépületeket sorra felújítják, és a szigorú téli hónapoktól eltekintve rendszeresen lakják is.

19. Minősítse az alábbi idézet szavait szófaji szempontból!

„Ez a föld, melyen annyiszor
Apáid vére folyt;
Ez, melyhez minden szent nevet
Egy ezredév csatolt.”

20. Állapítsa meg az alábbi mondatok kiemelt szavainak szófaji értékét!

Ezt a munkát **gyorsan kell elvégezned.**

Gyors léptekkel haladt el az ablak **előtt**.

Tegnap este a gyorson találkoztam **vele.**

Egész nyáron hűvösek voltak az **esték**.

21. Milyen szófajú a kiemelt szó?

„Messze jövendővel komolyan vess **öszve** jelenkort.” (Kölcsey)

a) valóságos határozószó

b) igekötő

c) határozói igenév

d) névutó

22. A szövegből írja ki az alábbi szófaji csoportokba tartozó szavakat!

a) cselekvő ige: _____

b) ragos melléknévi igenév: _____

c) képzett melléknév: _____

d) névmási kötőszó: _____

e) egyedi főnév: _____

Körös-körül, a nyugtalan táj fölött hóbortos felhők kalandoztak, lőporfüst kóválygott a levegőben, vörös tócsák csillogtak a földön, mint egy csataképen, melyről elvonultak a küzdők. Egy eltévedt trombitahang keringett a völgyben, aztán irányt vett, és elszállt a lucerna felé, lassulóan, lombhullóan, mint fészke körül a fácán. (Örkény István)

23. A következő mondat néhány szavát elhelyeztük egy táblázatban, mellettük feltüntettünk három-három szófaji kategóriát. Válassza ki a helyes minősítést!

Nem kevés haszon származna abból is, ha a hosszú időn át veszteséges és hatékonnyá nem tehető területekről kivonnák a tőkét, ha elérnénk, hogy a lakosság megtakarított pénzét vállalkozásokba fektesse.

haszon:	1. gyűjtőnév
	2. egyedi főnév
	3. elvont főnév
abból:	1. valóságos határozószó
	2. mutató névmás
	3. utalószó
hatékonnyá:	1. melléknév
	2. elvont főnév
	3. határozószó
lakosság:	1. elvont főnév
	2. gyűjtőnév
	3. egyedi főnév
megtakarított:	1. befejezett melléknévi igenév
	2. múlt idejű ige
	3. melléknév

24. Állapítsa meg az alábbi kifejezésekben kiemelt szavak szófaját!

barátai **révén**, **alig** bírta, ügyetlen **lévén**, otthon **volt**, **átlépve** a küszöböt, hirdetés **útján**, elment **volna**, **valahány** éves, kedves **volt**, otthon **lenni**, szép **lenni**

25. Állapítsa meg a mondatok kiemelt szavainak szófaji minőségét!

A házon **belül** mindenkit fölismert.

Belül minden ragyog a házban.

Keresztülgázolt a réten.

Aztán irány, **keresztül** a bozóton!

Először megállt **elől**, majd hirtelen hátrasietett.
Ne menj hátra, csak **előre!**

Már **mehetnék** szabadságra.
Petire rájött a **mehetnék**.

Ne **mulass** a mások pénzén!
Majd lesz **nemulass**, ha nem hagyod abba!

Legszebb szín a **fehér**.
Nem a **közel** érdekli, hanem a **távol**.

Legföljebb harminc forintom maradt.
Legföljebb rakd a polcon!

Úgy szeretlek, mint galamb a búzát.
Úgy ötpercnyire innen történt a baleset.

Az erdőt **irtó** napszámosok reggeliztek.
Irtó jól dolgoztak az erdőirtók.

Tök jó a szerkód.
A **tök** jó lesz főzeléknek.

Marha kellemetlen ez számunkra.
A **marha** húsa nem kellemetlen.

Kutya hideg van odakinn.
Kutyául érzem magam.
A **kutya** a farkas rokona.

26. A megadott szavak szófaját tekintve melyik a kakukktojás az egyes sorokban?

a) fog, kell, marad, vagy (nem kötőszó), lehet, múltam, volna

b) múlni, lenni, olvasni, maradni

c) amilyen, akinek, ahol, amolyan, amennyi, ahonnan, ahányról

– Veronika viszi a férjéhez. Így mondta …….a glogovai tisztelendő úr.

27. Pontosítsa az aláhúzott szavak szófaját!

– Hol jártál mostanában?

– Hol Londonban, hol Párizsban.

– A testvéredet is magaddal vitted?

– Nemcsak őt, hanem a barátaimat is.

– Úgy augusztus tájban új utat tervezünk.

– Ismét többen?

– Úgy a legjobb, így már most nézegetjük a kínálatot.

– Nem készültök Kanadába?

– Nem.

– Ha nincs kedvetek, hát ne is menjetek!

– Hát nem is tudom…

28. Állapítsa meg az aláhúzott szavak pontos szófaját!

Felkészült a vizsgára? – Persze.

A vizsgára persze már megint nem készült fel.

Péter egyszerűen oldotta meg a feladatot.

Péter egyszerűen megoldotta a feladatot.

Tudom, hiszen láttam.

Hiszen ezt te is tudod.

29. Elemezze a két József Attila-idézet minden szavát szófajtani szempontból!

Így éltem s voltam én hiába,
megállapíthatom magam.
Bolondot játszottak velem
s már halálom is hasztalan. (József Attila)

Egyedül voltam én sokáig.
Majd eljöttek hozzám sokan.
Magad vagy, mondták:
bár velük voltam volna én boldogan. (József Attila)

30. Határozza meg a következő szószerkezetekben a kiemelt szavak szófaját és szerepét a szószerkezetben! Milyen szófaj? Milyen mondatrész?

kicsi országom	jó tanács sportolóknak
Petőfi verse	három kívánság
õ hozta	sietve távozott
a huszadik század	az átadott levél
átadott egy levelet	akarsz-e focizni
Katival a múzeumban	jókedvű a barátom
engem hívtál	Ildi miatt késtem
a feladat megoldandó	az enyém hervadt el

31. Elemezze az idézeteket a tanult szempontok szerint!

Kinek szívében a haza nem él, az száműzöttnek tekinti magát mindenhol; s lelkében ürességvan, mit semmi tárgy, semmi érzet be nem tölt... (Kölcsey Ferenc)

...és ott a park, a régi szerelmek lábnyoma,
a csókok íze számban hol méz, hol áfonya... (Radnóti Miklós)

Itthon vagyok. S ha néha lábamhoz térdepel
Egy-egy bokor, nevét is, virágát is tudom... (Radnóti Miklós)

S akik még vagytok őrzőn, árván,
Őrzők: vigyázzatok a strázsán. (Ady Endre)

Gyepen mentem, gyepen jöttem,
aranygyűrűm elvesztettem. (Népköltés)

Könnyű neked beszélni türelemről,
Előtted egy öröklét van kitárva. (Madách Imre)
S mégis, magyarnak számkivetve,
lelkem sikoltva megriad –
édes Hazám, fogadj szívedbe,
hadd legyek hűséges fiad! (József Attila)

Csak ami nincs, annak van bokra,
csak ami lesz, az a virág,
ami van, széthull darabokra. (József Attila)

Egész úton hazafelé azon gondolkodám,
Miként fogom szólítani rég nem látott anyám (Petőfi Sándor)

Dalod, mint a puszták harangja, egyszerű,
De oly tiszta is, mint a puszták harangja (Petőfi Sándor)

Mert hogy szálljon,
Bár kalitja már kinyitva,
Rab madár is szegett szárnyon? (Arany János)

Hát a mente, hát a nadrág,
Úgy megritkult, olyan ó,
Hogy szunyoghálónak is már
Csak szükségből volna jó. (Petőfi Sándor)

…miért nő a fű, hogyha majd leszárad?
miért szárad le, hogyha újra nő? (Babits Mihály)

S hol vette gazdád ama kincseket,
Mik semmiből őt mindenné teszik (Petőfi Sándor)

Vagyok tékozló és eretnek,
De ott engem szánnak, szeretnek.
Engem az én falum vár. (Ady Endre)

S égtek lelkemben kis rőzse-dalok:
Füstösek, furcsák, búsak, bíborak,
Arról, hogy meghalok. (Ady Endre)

Ne fogjon senki könnyelműen
A húrok pengetésihez! (Petőfi Sándor)

De vajon ki zörget?
Nézz ki, fiam, Sára. (Arany János)

Csak nem járhatok gyalog,
Én magyar nemes vagyok (Petőfi Sándor)

S mégis magyarnak számkivetve,
lelkem sikoltva megriad. (József Attila)

TÁBLÁZATOK SZÓFAJTANBÓL

I. AZ ALAPSZÓFAJOK		
Valódi alapszófajok ▪ Jelentésük önálló, tartalmas fogalmi jelentés ▪ Toldalékolhatók. ▪ Önállóan mondatrészek, bővítményt vehetnek fel.	**Névmások** ▪ Jelentésüket a szövegben nyerik el. ▪ Ragozhatók, képzők azonban csak kivételesen járulhatnak hozzájuk ▪ Önállóan mondatrészek, de alig bővíthetők	**Igenevek** ▪ Jelentésük önálló, tartalmas fogalmi jelentés ▪ Toldalékolhatók ▪ Önállóan mondatrészek, bővítményt vehetnek fel.
Ige (*írok, írom, írj, írna, stb)* **Főnév** (köznevek: *fiú, könyv;* tulajdonnevek: *Kató, Bodri, Bakony, Vénusz, Egri csillagok*) **Melléknév** (*kedves*, *magas*) **Számnév** (*öt, sok; ötöd, sokad-; ötödik, sokadik*) **Határozószó** (*távol, holnap, hajadonfőtt, örömest*) ▪ Csak korlátozottan toldalékolhatók.	**Főnévi névmások** (*én, tied, egymást, ez, mi?, ami, valami, mindenki*) **Melléknévi névmások** (*ilyen*, *milyen?, amilyen, bármilyen*) **Számnévi névmások** (*ennyi*, *mennyi?, ahány, valahány, bármennyi*) **Határozói névmások** (*itt*, *ott*, *így, ekkor*) ▪ Csak korlátozottan toldalékolhatók	**Főnévi igenév** (*befejezni*, *énekelni*) **Melléknévi igenév** (*éneklő, befejezendő, elénekelt*) **Határozói igenév** (*énekelve, dalolva; befejezvén*) ▪ Nem toldalékolhatók.

II. A VISZONYSZÓK
▪ Jelentésük viszonyjelentés. ▪ Általában nem toldalékolhatók. ▪ Önállóan nem mondatrészek, nem bővíthetők.
Névelő (*egy, az, a*) **Névutó** (*alatt, után, szerint*) **Segédige** (*fog, volna, lesz, marad*) **Igekötő** (*ki, be, vissza*) **Kötőszó** (*és, is, vagy; is-is, vagy-vagy*) **Szóértékű módosítószó** (*nem, se*)

III. A MONDATSZÓK
▪ Nincs önálló jelentésük, de érzelmet, indulatot, akaratot, véleményt stb. kifejezhetnek. ▪ Nem toldalékolhatók ▪ Önállóan nem mondatrészek, nem bővíthetők, de önálló tagolatlan mondatok.
Indulatszó **Mondatértékű módosítószó**

A főnév osztályozása		
Konkrét főnevek		**Elvont főnevek**
Köznevek	**Tulajdonnevek**	
– egyedi nevek	– személynevek	
– gyűjtő nevek	– állatnevek –	
– anyagnevek	– intézménynevek	
	– címek	
	– márkanevek	
	– díjak nevei stb.	
	– földrajzi nevek	

A köznevek fajtái:	**Jelentésük:**	**Példák:**
Egyedi név	hasonló egyedek közös neve	kutya, király, fiú
Gyűjtőnév	több egyedből álló csoport neve	lakosság, nyáj, hegység
Anyagnév	a legkisebb rész is azonos az egésszel	arany, vas, juh

Névmások

	Főnévi	**Melléknévi**		**Határozószói**
Vala-	Valaki	Vmelyik	Vmennyi	Vhol
Né-	-	Némelyik	Néhány	Néhol
Bár-	Bárki	Bármelyik	Bármennyi	Bárhol
Akár-	Akárki	Akármelyik	Akármennyi	Akárhol
Mind(en)	Mindenki	Mindegyik	Minden	Mindenhol
Se(m)	Senki	Semelyik	Semennyi	sehol

A főnévi mutató névmások rendszere			
	Alapalak	**Nyomatékos**	**Azonosító**
Alanyeset	ez /az	emez / amaz	ugyanez / ugyanaz
Tárgyeset	ezt / azt	emezt / amazt	ugyanezt / ugyanazt
Részeseset	ennek / annak	emennek/amannak	ugyanennek/ugyanannak
Inessivus „belviszony eset”	ebben / abban	emebben/amabban	ugyanebben/ugyanabban
Illativus „belső közelítő eset”	ebbe / abba	emebbe / amabba	ugyanebbe / ugyanabba
Elativus „távolító eset”	ebből / abból	emebből/ amabból	ugyanebből /ugyanabból
… után	ez után / az után	–	–
… végett	evégett / avégett	–	–
… felé	efelé / afelé	–	–

A határozatlan névmás típusai		
	Vala-	**Né-**
Főnéviek	Valaki, valami, valamelyik	Némelyik
Melléknéviek	Valamilyen, valamelyes, valamekkora, valamiféle, valamennyi, valahány	Némely, némi, néminemű, néhány
Határozószóiak	Valahol, vhova, vmerre, vhonnan, vmikor, vhogyan, vmiképpen, vmiért	Néhol, néha, némelykor, némiképpen, némileg

Az általános névmások			
	Gyűjtő névmás mind(en)-	**Megengedő névmás akár-, bár-**	**Tagadó névmás se(m)-**
Főnéviek	mindenki	bárki, bármi, akárki, akármi	senki, semmi
Melléknéviek	mindegyik,mindenféle, mindennemű, minden	bármilyen, bármelyik, bármennyi,bármiféle, akármilyen,akármelyik, akármiféle, akárhány, akármennyi	semmilyen, semekkora, semelyik, semmiféle, sehány, semennyi
Határozószói	mindenhol, mindenütt, mindenhová, mindenkor, mindig, mindenképpen	bárhol, bárhonnan, bárhová, bármikor, bármeddig, akárhol, akárhonnan, akárhova, akármikor	sehol, sehonnan, sehova, semmikor, soha, semmiképp

Helyettesítő szófajok: névmások	**Központi alapszófajok**	**Átmeneti szófajok: igenevek ige (töröl, indul)**
főnévi névmás (ez, kit)	ige (töröl, indul)	főnévi igenév (ütni, rakni)
melléknévi névmás (milyen, annyi)	főnév (telefon, valóság)	melléknévi igenév (hajoló, megfigyelt jelenség)
határozószói névmás (valahonnan, amikor)	melléknév (váratlan, sok)	
	határozószó (négykézláb, először)	határozói igenév (járván, tudva)

http://www.adyendre-bukarest.ro/images/lexikon/magyar/aNyelviSzintek.pdf

Az igenevek mondatbeli szerepe						
		Állítmány	**Alany**	**Tárgy**	**Határozó**	**Jelző**
Főnévi igenév		(mondat főtagja: Felállni!)	**Sietnünk** kell.	Rá se tudok **nézni**!	Nem ér rá **tanulni**. (aszem. h.) **Vásárolni** megy. (célh.) Fél **elindulni**. (okh.) Látja az anyját **jőni**. (állapoth.) **Játszani** nem játszottam. (tekinteth.) Nincs értelme **foglalkozni** vele) (részesh.)	Itt van az ideje **szellőztetni**. (birt.) Felmerült a kérdés: **bontani** vagy nem **bontani**. (ért.)
Melléknévi igenév	-ó/-ő képzős	Az enzim könnyen **elkülöníthető** a vizes oldattól.			**Helyettesíthetőnek** érzi magát. (állapoth.) A napfény **szemhunyorgatóan** tükröz. (mód-eredményh.) **Bizsergetően** szúr a nap. (módh.)	A **futó** fiú elesett. (min.) Öregmiklós elkészítette a fát, mennyezetig **érőt**
	-t/-tt képzős	(A hír valódisága **bizonyított**.)			A hotelszobákban magára **hagyottnak** érezte magát. (állapoth.) **Gyógyultan** távozott. (állapoth.)	A **megírt** levelet elhajította) (min.) Talált kenyeret, frissen **sütöttet**. (ért.)
	-andó/ -endő képzős	Az öregség nem a **felhámon ábrázolandó**.			Ezeket a terítőket **kimosandónak** hittem. (állapoth.) A könyvet **elolvasandó**	A **felvásárolandó** termék 7 ezer vagonnyi lesz.

		Épp ezért értékelendő X. Y. beugrása			mentem a könyvtárba. (célh.)	(min.) A könyvet, az **elolvasandót**, az autóban felejtette
Határozói igenév					Az ól ajtaja **kitárva.** (állapoth.) **Akadozva** beszélt. (módh.) A dombra **érve**, megtorpant. (idh.) Ott laktak, máshol nem **kapva** szállást. (okh.) **Kérve** kérte) (fokh.) Vétettem ellened, **kételkedvén** benned. (eszköz-ok-módh.)	

A segédigék és a segédszók		
	Szóalakteremtők	**Mondatrészteremtők (kopulák)**
Segédigék	fog szokott, talál, tetszik	(van:) vagyok, lenne, volt marad, (el)múlik
Segédigenevek		lenni, lévén, való maradni (maradva)
Egyéb segédszók	volna	volta

file:///C:/Documents%20and%20Settings/1/Asztal/aNyelviSzintek.pdf

A kötőszók osztályozása		
Osztályozási típus	**Altípus**	**Példa**
Hatókör szerint	csak mondatrészkapcsolók	mind…mind
	mondatrész- és tagmondatkapcsolók	ezért, de, ám, és stb)
	csak tagmondatkapcsolók	hogy, ha
Funkció szerint	alárendelk	mert, mint, hogy, bár stb)
	mellérendelők	sőt, ám, illetve, ugyanis stb)
A nyelvi elemek száma szerint	egyes vagy egyhelyű kötszók	hogy, mert, pedig
	többszörös vagy többhelyű kötszók (lehetnek ismétlődésesek	és…és, sem…sem
	lehetnek összekapcsoltak	nemcsak…hanem…is; egyrészt… másrészt)

Az egyes szófajok sajátosságai				
	Határozószó	**Kötőszó**	**Partikula**	**Módosítószó**
Mondatbeli funkció	mondatrész	mondatokat, mondatrészeket kapcsol	nem szerves mondattag	önállóan mondat lehet
Bővíthetőség	bővíthető	nem bővíthető	nem bővíthető	nem bővíthető
Toldalékolhatóság	nincs	nincs	nincs	nincs
Jelentés	körülmény-jelentés	logikai jelentés	modális, értékelő stb)	modális jelentés
Kérdéspróba	kiegészítendő kérdésre felel	nem felel kérdésre	nem felel kérdésre	eldöntendő kérdésre felel
Tagadhatóság	tagadható	nincs	nincs	nincs

file:///C:/Documents%20and%20Settings/1/Asztal/aNyelviSzintek.pdf

A különféle szófajok jellemző mondatrészszerepei					
	Főnév	**Melléknév**	**Határozószó**	**Főnévi igenév**	**Határozói igenév**
Állítmány	Péter katona)	Kati szorgalmas			
Alany	A fiú szorgalmas			Tilos dohányozni	
Tárgy	Szeretem a jó könyveket.			Szeretek olvasni.	
Okhatározó	Betegsége miatt nem ment el.			Fél elindulni.	Megijedve elfutott.
Módhatározó	Oroszlánként küzdött.	Gyorsan fut.	Jól felelt.		Futva érkezett.
Célhatározó	Kenyérért ment a boltba)			Vásárolni megy a boltba)	Integetett a kendőjével, jelezve, hogy eltört a sín.
Helyhatározó	A piacon szeret vásárolni.		Kint áll.		
Állapothatározó	Tanárként dolgozik.	Betegen fekszik.	Hanyatt fekszik.	A repül közeledni látszik.	Állva várta.
Minőségjelző	János barátom megérkezett. (?) J	Jó dolgozatot írt.			
Birtokos jelző	Péter könyve elveszett.			– Mi haszna sietni?	

Értelmező jelző	Mátyás, a király igazságos volt.	Az egyik rózsa, a piros elhervadt.	A dombon, fent áll egy ház.	A szerkesztőségben kettő fontos: nyírni és ragasztani.	

ÖSSZEFOGLALÓ KÉRDÉSEK

1. A szófaj fogalma. A szófaji felosztás szempontjai: jelentés, mondatbeli szerep és toldalékolhatóság.

2. A szófaji felosztás problémái. Alapszófajok, viszonyszók, mondatszók.

3. Szófaji osztályozások a mai magyar nyelvben.

4. A lexikai szófajok.

5. A kettős és az átmeneti szófajúság.

6. Az aktuális szófajok. A szófajváltás.

7. A szófaji jelentés hatóköre.

8. Az ige: fogalma. Mondatbeli szerepe. Fajai a cselekvő és a cselekvés egymáshoz való viszonya szerint.

9. Az ige fogalma, fajai a cselekvés irányulása és a cselekvés, történés lefolyásának módja, a cselekvés, történés minősége (akcióminősége) szerint.

10. A névszók. A főnév fogalma, jelentése: konkrét (és fajtái), elvont (és fajtái). A főnév mondatbeli szerepe.

11. A melléknév: fogalma, fajai. A melléknév alak- és mondattani sajátosságai.

12. A számnév: fogalma, fajai: határozott (tőszámnév, sorszámnév, törtszámnév).

13. A számnév: fogalma határozatlan számnevek.

14. A számnév mondatbeli szerepe. A számnevek helyesírása.

15. A névmás fogalma, fajai. A névmások alak- és mondatbeli szerepe.

16. A főnevet helyettesítő névmás fogalma, fajai

17. A melléknévi, számnévi és határozószói névmások.

18. A határozószó fogalma. A határozószó helye a magyar nyelv szófaji rendszerében.

19. A határozószók osztályozásának szempontjai.

20. A határozószók osztályozása jelentésük (a viszonyított fogalom határozottsága) szerint.

21. A határozószók osztályozása a határozói körülmény típusa alapján.

22. A határozószók fogalma. A határozószók mondatrészi szerepe. A határozószó szófajváltása.

23. Az igenevek (nomen verbale) fogalma, általános jellemzése.

24. A főnévi igenév (infinitivus) fogalma. A főnévi igenév morfológiai tulajdonságai. A főnévi igenév mondatbeli szerepe.

25. Az igenevek (nomen verbale) fogalma, általános jellemzése. A melléknévi igenév (participium) fogalma és fajai. A melléknévi igenév morfológiai tulajdonságai. A melléknévi igenév mondatbeli szerepe)

26. Az igenevek (nomen verbale) fogalma, általános jellemzése. A határozói igenév (adverbium verbale) fogalma. A határozói igenév időviszonyító jelentése)

27. A határozói igenév mondatbeli szerepe. A határozói igenév és a „nyelvhelyesség". A határozói igenév mint figura etymologica. A határozói igenév szófajváltása.

28. A viszonyszók fogalma. A viszonyszók a morfológiai természetű, ill. a nem morfológiai természetű szerkezetekben.

29. A mondatrészteremtő viszonyszók (kopulák): az összetett állítmány segédigéi, az összetett mondatrészek segédigenevei, a *volta, való* segédszók.

30. A szóalakteremtő viszonyszók: az igei paradigma segédszavai (*volna, fog*). A *tetszik, talál, szokott* segédigék; a funkcióigék (*folytat, végez, hoz, ad, tesz* stb.)

31. A névutó fogalma, felépítése, fajai, jelentése, kapcsolata más szófajokkal.

32. A névutómelléknév fogalma, felépítése, fajai, jelentése, kapcsolata más szófajokkal.

33. Az igekötő fogalma, alakja, funkciója, kapcsolata más szófajokkal.

34. A kötőszó fogalma, általános jellemzése. A kötőszó alakja, osztályozása, jelentése.

35. A kötőszó nélküli szerkezetek. A kötőszó kapcsolata más szófajokkal.

36. A partikula fogalma, általános jellemzése. A partikul alakja, osztályozása jelentésük szerint.

37. A partikula a mondatban. A partikula kapcsolata más szófajokkal.

38. A névelő fogalma. A névelő fajai: a határozott névelő és a határozatlan névelő.

39. A névelőtlenség. A névelős szerkezetek szórendje.

40. A tagadószó fogalma. A tagadószó a mondatban. Kapcsolata más szófajokkal.

41. A mondatszók fogalma, helye a magyar nyelv szófaji rendszerében.

42. A mondatszók fajai: az indulatszó, az interakciós mondatszó, a módosítószó, a hangutánzó mondatszó.

A FELHASZNÁLT SZAKIRODALOM JEGYZÉKE

1. A magyar nyelv könyve. Szerk.: A. Jászó Anna. – Budapest: Trezor Kiadó, 1991.

2. A magyar nyelv rétegződése I–II. Szerk.: Kiss Jenő–Szűts László. – Budapest: Akadémiai Kiadó, 1988.

3. A mai magyar nyelv rendszere I–II. Szerk.:Tompa József. – Budapest: Akadémiai Kiadó, 1961.

4. A mai magyar nyelv. Szerk.: Rácz Endre. – Budapest: Tkk., 1968.

5. Abaffy Erzsébet. A mediális igék és a végtelenség nyelvi kifejezésmódjai // MNy. LXXV/3. (1979). – 329–31.

6. Abaffy Erzsébet. A mediális igékről // MNy. LXXIV/2. (1978). – 280–293.

7. Adamikné Jászó Anna–Hangay Zoltán. Nyelvi elemzések kézikönyve. – Szeged: Mozaik Oktatási Stúdió, 1995.

8. Ágoston Mihály. A magyar halmaznevek. – Bp.: Forum Könyvkiadó, 1993.

9. Az ige grammatikája és szemantikája. Szerk.: Károly Sándor. – Budapest, Akadémiai Kiadó, 1967.

10. Balázs Géza. Magyar nyelvhelyességi lexikon. – Bp.: Corvina Kiadó, 2001.

11. Balázs János. A tulajdonnév a nyelvi jelek rendszerében // ÁNyT. I. 1963. – 41 – 52.

12. Balogh Judit. A főnév // MGr. – 127–142.

13. Balogh Judit. A kereszteződő szófajúságról // Nyr. 125/4. – 457–43.

14. Balogh Judit. A kötőszók néhány problémája // MNyTK. 212. sz. –305–11.

15. Barabás András–Kálmán C. György–Nádasdy Ádám. Van-e a magyarban tulajdonnév? // NyK. 1977. – 135–55.

16. Berrár Jolán. A szófajok // NytudDolg. 33. sz. (1982). – 7–32.

17. Berrár Jolán. A viszonyító eszközök története // Benkő Loránd (szerk.): A magyar nyelv története) – Bp.: Tkk., 1967. – 389–429. o.

18. Berrár Jolán. Próbák és problémák. A mai magyar nyelv tankönyv új kiadásához – a szófajok // Dolgozatok a magyar leíró nyelvtan köréből. NytudDolg. 33. sz. (1982) – 7–32. o.

19. Bevezetés az egyetemi magyar nyelvészeti tanulmányokba. Szerk.: H. Bottyánfy Éva. – Bp.: Tkk., 1970.

20. Bokor József. Szófajtan // A magyar nyelv könyve. Szerk.: A. Jászó Anna. – Bp.: Trezor Kiadó, 2004. – 187–233. o.

21. D. Mátai Mária. A határozószók helye a szófaji rendszerben // MNy. 84/1.(1988) – 31–44. o.

22. D. Mátai Mária. A névmási határozószók. //Nyr. 111. (1987). 103– 114. o.

23. Deme László. A beszéd és a nyelv. – Budapest: Gondolat Kiadó, 1976.

24. Demény Piroska Szilágyi Mária. Szófajok. Játékos nyelvi feladatok. – Kolozsvár: Erdélyi Tankönyvtanács, 2011.

25. Dobsonyi Sándor–Hangay Zoltán–Nagy Katalin. Szófajtani elemzések. – Budapest: Tinta Könyvkiadó, 2003.

26. É. Kiss Katalin. Az anaforikus névmások értelmezéséről // ÁNyT. XVI., 1985. – 155–87. o.

27. Elekfi László. Magyar ragozási szótár. – Bp.: az MTA Nyelvtudományi Intézete, 1994.

28. Fabó Kinga. A gyakorító és a mozzanatos igék szemantikája // ÁNyT. XVII., 1989. – 31–48. o.

29. Fabó Kinga. A szófajváltásról // Nyr. 108/4. (1984) – 360–369. o.

30. Fábricz Károly. Az is mint kötőszó és mint partikula // MNy. 81/1. (1985) – 79–82. o.

31. Faluvégi Katalin: Adalékok a mediális igék rendszerezéséhez. //Nyr. 119 (1995). 308–310. o.

32. Fejezetek a magyar leíró nyelvtan köréből. Szerk.: Rácz Endre. – Bp.: Tkk., 1989.

33. Forgács Tamás. Néhány megjegyzés a magyar igenemek kérdéséhez. // MNy. XCIV (1998) 301–12. o.

34. Fülei–Szántó Endre. Segédigék és módosító igék a magyarban // NyIrK. XXXI. (1987) – 145–150. o.

35. Grammatikai gyakorlókönyv (mintaelemzésekkel és segédanyagokkal). Szerkesztette: P. Lakatos Ilona) – Budapest: 2006.

36. H. Molnár Ilona. Módosító szók és módosító mondatrészek a mai magyar nyelvben. //NytudÉrt. 60. 1968.

37. Hajdú Mihály. A tulajdonnév mint szófaji kategória // Az V. magyar névtudományi konferencia előadásai. MNyTK. 209. sz. I – II. – Bp. – Miskolc: 1997. – 471–6. o.

38. Horváth László. Három vázlatos szinkrón metszet határozói igeneveink történetéből // NytudÉrt. 133. sz. (1991).

39. Jakab István. A jelzővé süllyedt igealak – és ami mögötte van //Nyr. 112/3. (1988). – 300–2. o.

40. Lengyel Klára. A komplex szófaji jelentés // Az igenevek helye a szófaji rendszerben. NytudÉrt. 146. sz. – 15–29. o.

41. Jakab István. A magyar igekötő szófajtani útja // NytudÉrt. 112. sz. (1982).

42. Jakab István. A magyar igekötők állományi vizsgálata //NytudÉrt. 91. sz.

43. Jakab István. Gondolatok az összetett mondatrészekről // Nyr. 105/2. (1981). – 286–292. o.

44. Kálmán C. György–Kálmán László–Nádasdy Ádám–Prószéky Gábor. A magyar segédigék rendszere // ÁNYT. XVII. (1989) – 49–103. o.

45. Kelemen József. A mondatszók a magyar nyelvben. – Bp.: Akadémiai Kiadó, 1970.

46. Kelemen József. A mondatszókról. //Nyelvtani Tanulmányok. 1985. – 103–117. o.

47. Keszler Borbála) A határozószó // MGr.: 209–223. o.

48. Keszler Borbála. A mai magyar nyelv szófaji rendszere // Emlékkönyv Rácz Endre hetvenedik születésnapjára. Szerk.: Kozocsa Sándor Géza–Lackó Krisztina. – Bp.: ELTE, 1992. – 131–139. o.

49. Keszler Borbála. A mai magyar nyelv szófaji rendszerezésének problémái // Nyr. 119/2. (1995) – 293–308. o.

50. Kiefer Ferenc. A tud segédige jelentéstanáról // MNy. 80/1. (1984) – 144–60. o.

51. Kótyuk István. Leíró magyar nyelvtani Gyakorlatok – feladatok. – Uzshorod: Kárpátaljai Területi Nyomda, 1986.

52. Kovács Mária. A funkcióigés szerkezetek a jogi szaknyelvben. // Nyr. 123/4. (1999). – 388–395. o.

53. Kugler Nóra. A mondatszók // Nyr. 122/3. (1998). 337–347. o.

54. Kugler Nóra. Próbák és szempontok a módosítószók elhatárolásához // Nyr. 125/2. (2001). – 233– 241. o.

55. Kugler Nóra. Szintaktikailag szervetlen elemek a mondatban // MNyTK. 212. –296–305. o.

56. Kugler Nóra. A partikula. //Nyr. 122 (1998). 2. 214 – 19. o.

57. Laczkó Krisztina. A névmási referenciáról // MNyj. XXXVIII. (2000). – 277–282. o.

58. Laczkó Krisztina. Gondolatok a névmások szófajiságáról // Emlékkönyv Rácz Endre hetvenedik születésnapjára. Szerk.: Kozocsa–Laczkó. – Bp.: ELTE, 1992. – 150–6. o.

59. Laczkó Krisztina. Gondolatok a személyjeles számneveinkről és névmásainkról // Emlékkönyv Benkő Loránd hetvenedik születésnapjára. Szerk.: Hajdú Mihály–Kiss Jenő. – Bp.: ELTE, 1991. – 399–403. o.

60. Laczkó Krisztina. Névmás és helyettesítés // Nyr. 126/4. – 470–81. o.

61. Laczkó Krisztina. A névmási csoport. //Nyr. 119 (1195) 3. 98–108. o.

62. Laczkó Krisztina. Névmás és referencia. //Nyr. 125. Évf) 2001. 1: 102–107. o.

63. Ladányi Mária. Az igekötők kapcsolhatóságának feltételeiről // Nyelvtudományi Közlemények, 1994–1995. – 45–85. o.

64. Lengyel Klára. A „nem tiszta” szófaji jelentés // Az igenevek helye a szófaji rendszerben. – NytudÉrt. 146. sz. – 7–15. o.

65. Lengyel Klára. A segédigék kérdéséhez // Nyr. 123/1. – 116–128. o.

66. Lengyel Klára. Átmeneti kategóriák a nyelv különböző szintjein // Nyr. 119/3. (1995). – 310–333. o.

67. Lengyel Klára. Az igenevek szófajváltásai // Az igenevek helye a szófaji rendszerben. NytudÉrt. 146. sz. – 38–57. o.

68. Lengyel Klára. Az igenevek szófajvesztése // Az igenevek helye a szófaji rendszerben. – NytudÉrt. 146. sz. – 57–70. o.

69. Lengyel Klára. Határozói igeneveink szófajváltásáról // Fejezetek a magyar leíró nyelvtan köréből Szerk.: Rácz Endre. – Budapest: Tankönyvkiadó, 1989. – 181–217. o.

70. Lengyel Klára. Néhány vitás szófajú szó vizsgálata // Az igenevek helye a szófaji rendszerben. – NytudÉrt. 146. sz. – 72–84. o.

71. Lengyel Klára. Töprengés a birtokos névmásokról // Nyr. 121/4. (1997). – 487–9. o.

72. Lengyel Klára. Tagolatlan nyelvi elemek. //Nyr. 125. évf. 2001. 1: 109–111. o.

73. M. Korchmáros Valéria. Ige vagy segédige? // Nyíri Antal kilencvenéves. Szerk.: Büky László. – Szeged: 1997. – 109–23. o.

74. Magyar grammatika. Szerk.: Keszler Borbála. – Budapest: Nemzeti Tkk., 2000.

75. Magyar leíró nyelvtani segédkönyv. Szerk.: Faluvégi Katalin–Keszler Borbála–Laczkó Krisztina. – Budapest: Tkk., 1995.

76. Magyar nyelvi gyakorlókönyv. Szerk.: Hangai Zoltán. – Budapest: Trezor Kiadó, 1993.

77. Mátai Mária. A névmási határozószók // Nyr. 111/1. (1987). – 109–14. o.

78. Molnár Ferenc. A két- és többszófajúság; a szófajváltás // A magyar nyelv történeti nyelvtana I. Főszerk.: Benkő Loránd. – Budapest: Akadémiai Kiadó, 1991. – 553–583. o.

79. Molnár Ilona. Módosító szók és módosító mondatrészletek a mai magyar nyelvben // NytudÉrt. 60. sz. (1968). – 5–25. o.

80. Molnár Katalin. A magyar segédige terminus történetéhez // Nyr. 121/4 (1997). – 497–500. o.

81. Nyelvi fogalmak kisszótára. Szerk.: Tolcsvai Nagy Gábor. – Budapest: Korona Kiadó, 2000. –293 o.

82. Nyelvművelő kézikönyv I–II. Szerk.: Grétsy László–Kovalovszky Miklós. – Budapest: Akadémiai Kiadó, 1980.

83. Nyelvművelő kéziszótár. Szerk.: Grétsy László–Kemény Gábor. – Budapest: Auktor Kiadó, 1996.

84. Papp Ferenc. Kettős és hármas szófajiságú szavaink // Nyr. 90/4. – 404–408. o.

85. Pásztor Emil. Határozószóink szótári világa // MNy. 124/4. (2000). 459–65. o.

86. Pete István. Az igeszemlélet, a cselekvés megvalósulásának foka, a cselekvés módja és minősége a magyar nyelvben // MNy. LXXIX/1. (1983). – 137–49. o.

87. Pete István. Szófajaink rendszere és hierarchiája // MNy. XCVI/3. (2000) – 257–271. o.

88. Péter Mihály. A nyelvi érzelemkifejezés eszközei és módjai. – Budapest: Tkk., 1991.

89. Péteri Attila. Az árnyaló partikulák elhatárolásának problémája a magyar nyelvben. //Nyr. 125. Évf. 2001. 1: 94–101. o.

90. Rácz Endre. A grammatika szerepe az anyanyelvi nevelésben // MNy. 81/2.(1985) – 258–266. o.

91. Rácz Endre. A mai magyar nyelv változásai // MNy. 83/1. – 1–7. o.

92. Rácz Endre–Takács Etel. Kis magyar nyelvtan. – Budapest: Gondolat–Talentum Kiadó, 1986.

93. S. Hámori Antónia. Az eredeti és a másodlagos szófaji kettősség néhány kérdése // MNy. LXXIX/3. (1983). – 429–445. o.

94. Sebestyén Árpád. A magyar nyelv névutórendszere. – Budapest: Akadémiai Kiadó, 1965.

95. Sebestyén Árpád. A névutók mivoltáról és keletkezéséről. //Nyelvtani Tanulmányok. 89–102. o.

96. Simon Györgyi. A szófaji felosztás problémái // Tanulmányok a mai magyar nyelv szófajtana és alaktana köréből. Szerk.: Rácz Endre–Szatmári István. – Budapest: Tankönyvkiadó, 1974. – 33–57. o.

97. Simon Györgyi: A szófaji felosztás problémái: Tanulmányok… 33–57. o.

98. Soltész Katalin. Számneveink // Nyr. 110/4. (1986) – 401–415. o.

99. Soltész Katalin. Tulajdonnév és köznév határterülete // MNy. 1959/4. – 461–70. o.

100. Strukturális magyar nyelvtan. Szerk.: Kiefer Ferenc. – Budapest: Akadémiai Kiadó, 1992.

101. Szathmári István. A vonatkozó névmások használatáról. //Nyr. 121 (1997). I. 1–8. o.

102. Szikszai Lászlóné. Terpeszkednek vagy körülírnak? // Nyr. 110/2. (1986). – 269–237. o.

103. Szili Katalin. Valahol a passzívum és a mediálisok között // Nyr. 123/3. (1999). – 350–357. o.

104. T. Somogyi Magda. Toldalékrendszerezésünk vitás kérdései. – Budapest: Tinta Kiadó, 2000.

105. T. Urbán Ilona. A prefixumok megelevenedése // Nyr. 117/4. (1993). – 451–3. o.

106. Takács Etel–Rácz Endre. Kis magyar nyelvtan. – Budapest: Gondolat Kiadó, 1996.

107. Tanulmányok a magyar nyelvről. Szerk.: H. Varga Gyula. – Eger: Az EKTF Tudományos Közleményei, 1998.

108. Tanulmányok a mai magyar nyelv szófajtana és alaktana köréből. Szerk.: Rácz Endre–Szatmári István. – Budapest: Tankönyvkiadó, 1974.

109. Temesi Mihály. A határozószók // MMNyR.: 251–67. o.

110. Temesi Mihály. A személyes névmás kiegészült alakjairól // NytudÉrt. 58. sz. – 319–23. o.

111. Temesi Mihály. A szófaji értékek változásai // Nyelvtani tanulmányok. Szerk.: Sulán Béla) – Budapest: Tankönyvkiadó, 1961. – 69–88. o.

112. Temesi Mihály. Az indulatszó // MMNyR. I. – Budapest: Akadémiai Kiadó, 1961. – 291–4. o.

113. Temesi Mihály. Szótan. – Budapest: Tankönyvkiadó, 1964.

114. Thimar Márta. A melléknévi csoport // Fejezetek a magyar leíró nyelvtan köréből. Szerk.: Rácz Endre. – Budapest: Tankönyvkiadó, 1989. – 139–80. o.

115. Tompa József. Főnév vagy melléknév? // Nyr. 89/3. (1965). – 356–7. o.

116. Tompa József. Mellékneveink *-ul/-ül* toldalékos alakjai a mai szinkróniában // MNy. LXXI/1. (1975). – 132–42. o.

117. Tompa József. Öten típusú számnévi alakulataink mai használata // Nyr. 100/1. (1976) – 129–136. o.

118. Új magyar nyelvtan. Szerk.: Kiefer Ferenc. – Budapest: Osiris Kiadó, 1998.

119. Újabb fejezetek a magyar leíró nyelvtan köréből. Szerk.: Keszler Borbála) – Budapest: Tankönyvkiadó, 1992.

120. Uzonyi Kiss Judit–Tuba Márta. Hány segédigénk van? // Nyr. 123 (1999). 108–116. o.

121. Uzonyi Kiss Judit–Tuba Márta. Újra a segédigékről. // Nyr. 123. (1999). 357–63. o.

122. Varga Györgyi. Néhány nem tiszta szófaji kategória vizsgálati módjáról // Tanulmányok a mai magyar nyelv szófajtana és alaktana köréből. Szerk.: Rácz Endre–Szatmári István. – Budapest: Tankönyvkiadó, 1974. – 59–73. o.

123. Velcsov Mártonné. A határozószók // MMNy.: 57–69. o.

124. Velcsov Mártonné. A szófajok // A mai magyar nyelv. Szerk.: Rácz Endre. – Budapest: Tankönyvkiadó, 1988. – 9–84. o.

125. Velcsov Mártonné. Az indulatszók // MMNy. Szerk. Rácz Endre. – Budapest: Tkk., 1968. – 82–83. o.

126. Vörös Ferenc. Nagy kezdőbetűs közneveinkről // Nyr. 1993/4. – 521–4. o.

127. Wacha Balázs. A szófajtan alapjai. Alapfogalmak, történeti áttekintés. GYAKORLATOK – FELADATOK. – Piliscsaba: Pázmány Péter Katolikus Egyetem, 2000.

128. Wacha Balázs. Az „aspektualitás” és tanítása// Nyr. 107/1. – 149–65. o.

129. Wacha Balázs. Az aspektualitás a magyarban, különös tekintettel a folyamatosságra // Fejezetek a magyar leíró nyelvtan köréből. Szerk.: Rácz Endre. – Budapest: Tankönyvkiadó, 1989. – 219–82. o.

130. Wacha Balázs. Az igeaspektusról // MNy. LXXII/1. – 59–69. o.

***

1. Безпоязко О. К. – Городенська К. Г. – Русанівський В. М. Сучасна українська. літературна мова. Підручник для студентів філологічних факультетів вузів. – К.: Вища школа, 1993.

2. Ганич Д. І.–Олійник І. С. Словник лінгвістичних термінів. – К.: Вища школа, 1985.

3. Грищенко А. П. і др. Сучасна українська літературна мова. – К.: Вища школа, 1997.

4. Лингвистический энциклопедический словарь. – М.: Советская энциклопедия, 1990.

5. Майтинская, К. Венгерский язык I–II. – Москва: 1955, 1959.

6. Розумик Т. – Венжинович Н. Морфологія сучасної української літературної мови. Методичні розробки практичних занять для студентів українського відділення філологічного факультету. – Ужгород: «Патент», 2002.

7. Сучасна українська мова / За заг. ред. О.Д. Пономарева. – К.: Либідь, 1997.

8. Українська мова: Енциклопедія. – К.: Українська енциклопедія ім. М.П. Бажана, 2000.